Ա. Բաբուր

Սիրո հավատ

Նամակներ

891.9
Բ - 15

Վ. ԱՇՐԱՄ ԹԱՔՈՒԼ

ԱԲՈՒ ԼԱԼԱ ՄԱՀԻՍՐԻ

ՔԱՍԻԴ
ԱՒ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ

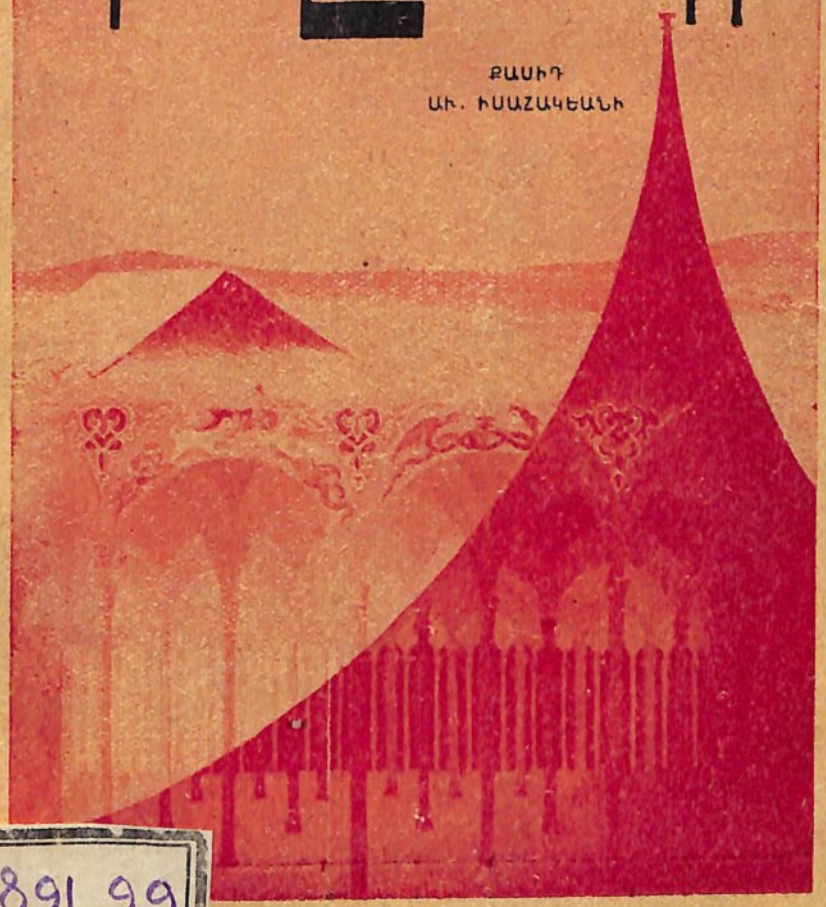

891.99
Ա-15

19 NOV 2011

Թ-15 396

ԱԲՈՒ ԼԱՆ ՄԱՀԱՐԻ

ՔԱՍԻԴ
ԱՒ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԱԾ՝
ՆԱԽԱԽԱՂՈՎ ՄԸ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ՔԱՏԵՐԱՊԱՏԿԵՐՈՎ

ԲԵՄԱԿԱՆԱՑՈՒԾ՝
ՎԱՀՐԱՄ ԹԱԹՈՒԼ

Տպագր. Ե. ՃԱՐՊԱՆԵ
31, Avenue des Gobelins
Tél.: Por. 04 - 16
PARIS 1948

30660

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

ՏԻԿ. ԵՂԻՍԱԲԵԹ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. библиотека
ՀՍՍՌ-Арм. ССР
им. А. Мясникяна
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
24775-59

ՆԱԽԱԽԱՂ

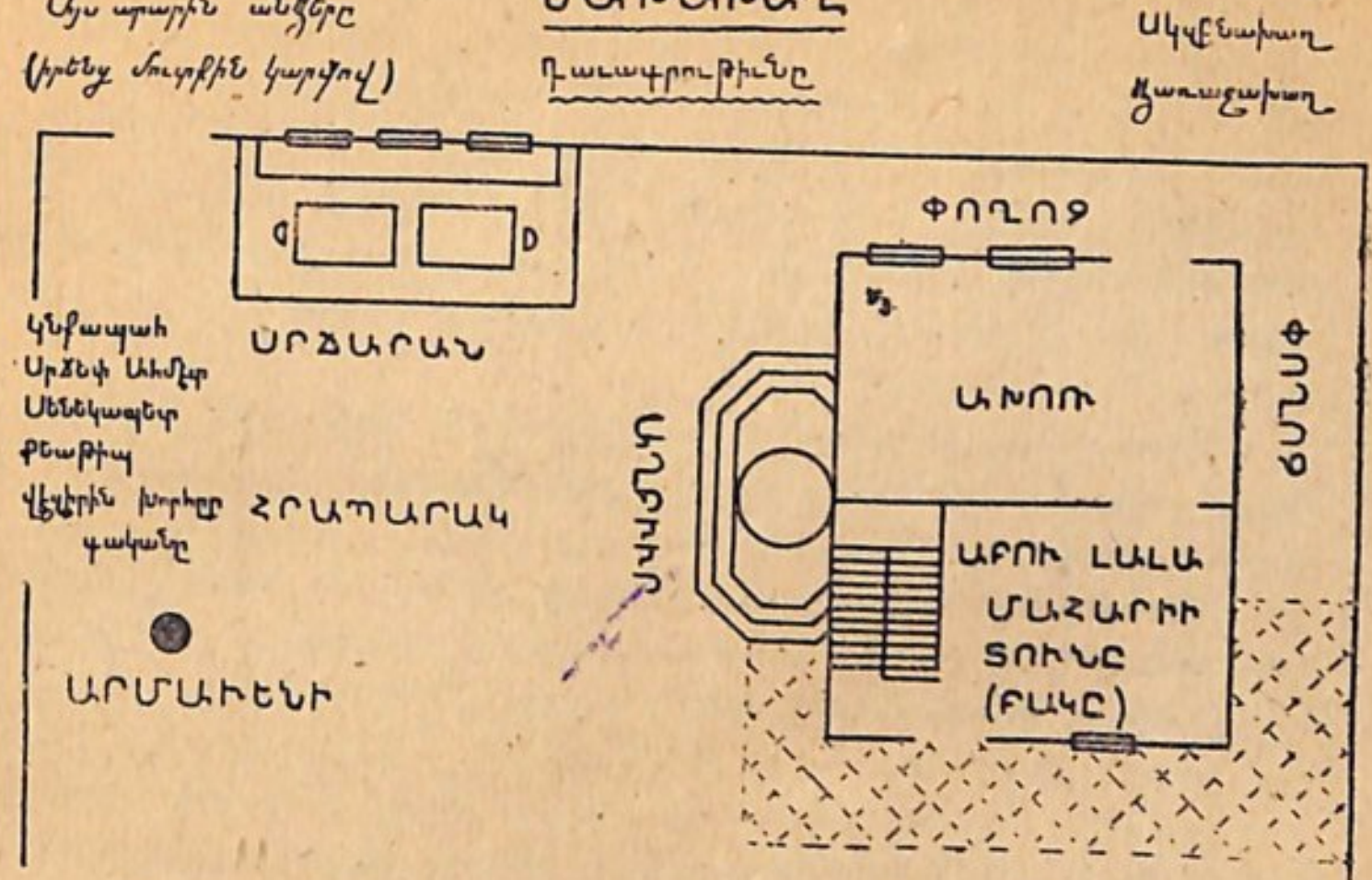

Տեսարանը կը ներկայացնէ հին դարերու պողոտայէն հրապարակ մը:

Աջ կողմը, գրաւելով հրապարակին մէկ երրորդը կամ քիչ մը աւելին, վաղնջական փառքի մը պէս կանգնող տուն մը՝ արաբական ոճով: Ասիկա այն տունն է զոր կառուցած է Աբու Լալա Մահարիի պապը եւ զոր ժառանգ ստացած է հօրմէն:

Կղզիացած՝ իր շրջապատէն, անկախութիւնը սիրող այս շէնքը իր ուրոյն ինքնամփոփ գոյութիւնը կ'ապրի, կարծես կերպով մը արտաքնացնելով բանաստեղծին առանձնակեաց նկարագիրը:

Փայտէ խոշոր դուռ մը, դրուագուած, շէնքին ձախ կողմը: Դուռը փակ է: Դրան կամարին վերեւ՝ արաբատառ արձանագրութիւն, որ իր կարգին կը շեշտէ տան խորհուրդը: Նոյն դրան աջ կողմը՝ վանդակապատ լուսամուտ: Ճակատը՝ ճենողկուզակի ամպհովանի մը, որ իր առատ սաղարթներուն գմրուխտը եւ կապոյտ ծաղիկներուն բուրումը կը տարածէ մէկ ծայրէն միւսը: Իսկ շէնքին աջ կողմը՝ շատ նեղ փողոց մը: Սողոսկան տունկը կը դառնայ անկիւնը, կը մտնէ այդ փողոցը ու կ'առաջանայ քանի մը քայլ՝ իր յենած պատին երկայնքով: Ապա կը նետուի մինչեւ հանդիպակաց շէնքին՝ երկու գորովալից թեւեր բացած, մէկը՝ առաջին ու միւսը երկրորդ փլանէն: Օդային կամուրջ, որ Աբու Լալայի բնակարանին անջատումը կը ջնջէ՝ իր դալարով ու փթթումներով:

Այս բնակարանին ետեւ, ուր հաստատուած է կենդանիներուն ախոռը, նոյնպէս նեղ փողոց մը:

Բուն հրապարակին աջակողմեան սահմանը կը գծուի քանաստեղծին տան ձախակողմեան պատով, ուր կ'ոլորուի նմանապէս ճեննդկուզակը ե՛ւ որուն կից՝ մարմարակերտ գեղաքանդակ աղբիւր մը: Հոն կուգան եւ ջրկիրները — այր թէ կին խումբեր՝ իրենց ամանները ու սափորները լեցնելու, եւ անցորդներ՝ իրենց պապակը յագեցնելու, մետաղէ շղթայակապ գաւաթներու մէջէն: Այս աղբիւրը նոյնպէս իր անձնական ծախքով կառուցած է Աբու Լալայի մեծ հայրը՝ ի նուէր հանրութեան:

Աղբիւրին դէմ, հրապարակին ձախ կողմը, մենաւորիկ արմաւենի մը, իր գեղուղէշ հասակին լքումն ու յոգնած շնորհը կը գծագրէ օդին պայծառութեան մէջ.

Հրապարակին խորը՝ սրճարան մը: Սրճարանին առաջքը, փայտէ երկու փոքրիկ նախնական սեղաններ, առանց սփռոցի, սեղաններուն ետեւը՝ փայտէ նստարան մը՝ պատին հաստատուած: Քանի մը աթոռակներ, առանց յենարանի:

Կտաւէ ճերմակ քառակուսի մը կը մեկնի սրճարանի պատէն, կ'իջնէ չեղակի, իր բարեբար շուքը տարածելով սեղաններուն վերեւ ու կ'երթայ նստիլ իր երկու ծայրերով, փայտէ երկու ձողերու, որոնք ամրացած են գետնին:

Գարնան սկիզբը: Իրիկնադէմ: Տաք է։

Աբու Լալայի մեծ հօրը տունը Գծագր. Ա. Թերզեանի

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԿՆՔԱՊԱՀ ՍՐՃԵՓ

Կնքապահը նստած է սրճարանին առջեւը: Քրտինքը կը սրբէ:

Դուրս կուգայ Սրճեփըլըմբիշ մը՝ ինչպէս մարմինն ալ կ'քսէ: Աջ ձեռքով բռնած է ափսէ մը որուն մէջ պարապ սկահակ մը եւ գաւաթ մը ջուր: Կը դնէ զանոնք սեղանին վրայ, Կնքապահին առջեւ: Ապա, ձախ ձեռքով կ'առնէ թեթեւցած ափսէն եւ ազատելով անոր տակ անշարժացած սրճամանը, բովանդակութիւնը կը պարպէ սկահակին մէջ, ինքն ալ հիացած իր պատրաստած հեղուկին:

Սրճեփ.— *Հրամմեցէ՛ք, Տէր Կնքապահ:*

Կնքապահ.— *Համբաւաւոր է սուրճդ, Ահմէ՛տ փէհլիվան, բայց ո՛չ նուազ համբաւաւոր են սխրագործութիւններդ:*

Սրճեփ.— *Ո՛ղջ ըլլաս, Տէ՛ր Կնքապահ: Քու գովեստդ ինծի հազար կ'արժէ: Եւ գիտես որ այս դընդերներուս ոյժը (ցոյց կուտայ բազուկները) միշտ քու տրամադրութեանդ տակն է:*

Կնքապահ.— *Գիտե՛մ, Ահմէտ, գիտեմ: Փորձով ցոյց տուիր:*

Սրճեփ.— *Ի՛նչ ընեմ որ մուրատիս չհասայ:*

Կնքապահ.— *Աւելի լաւ է թերեւս որ այդպէս եղաւ: Վերջը կրնար գլուխդ ցաւիլ:*

Սրճեփ.— *Տէ՛ր Կնքապահ, վերջի մասին շատ մտածած չունիմ: Հերի՛ք է որ ես իմ պարտականութիւնս կատարեմ:*

Կնքապահ.— *Դեռ մինչեւ այսօր, ամէնուն բերանն է այդ պատմութիւն: Պաղտատը կ'երկայ թէ անով չէ կշտացեր դեռ: Ամէն մարդ, ըստ իր ճաշակին, ըստ իր*

երևակայութեան, բան մը կ'աւելցնէ. նոր մանրամասնութիւն մը, նոր պատկեր մը. ապա յաւելեալ ու ճոխացեալ՝կը հրամցնէ դրացիին։ Սա քու բերնովդ անդա՛մ մըն ալ պատմէ, Ա՛հմէտ. և համով հատով մտիկ ընեմ։

Սրճեփ.— Ի՞նչ պատմեմ, Տէ՛ր իմ։ Ալդէն քեզի ծանօթ է. կը վախնամ ձանձրացնելէ։

կնքապահ.— Պատմէ՛, կ'ըսեմ քեզի. միայն թէ ատկէն բան ճիշդ ու ճիշդ, տեղն ի տեղօք.

Սրճեփ.— Տէ՛ր կնքապահ, Ա՛հմէտ փէհլիվանը առաւորութիւն չունի ճշմարտութենէն տարբեր բան ըսելու իր տէրերուն։

կնքապահ.— Զարմանալի է որ դէպքի միջոցին քու շարժումդ ուշադրութենէս վրիպած է։

Սրճեփ.— Ոչինչ կայ զարմանալու։ Քու ամբողջ ուշդ, այդ վէճի միջոցին, շատ բնական է որ երթար դէպի Աբու-Լալա-Մահարին։ Ես չկրցայ հաւտալ աչքերուս, երբ կը տեսնէի որ ան, փրփուրը բերնին, կը համարձակէր անլուր լեզուագարութեամբ մը վրադ յարձակելու։ Ես հիացայ թէ ինչպիսի՛ պաղարիւնութեամբ այդ յարձակումը կը դիմագրաւէիր։ Առիկա՝ քու գօրութեանդ նշանն էր։ Բայց ես, Ա՛հմէտս, ա՛լ չէի կրնար համբերել։ Գիտես որ լեմոնի մը պէս ափիս մէջ կը քամեմ այդ աշուղի կտորը։ Եւ սակայն, ըմբշամարտութեան պահը չէր։ Պէտք էր լախտի հարուա՛ծը տալ հոն։ Պէտք էր վերջնական լուծեան մը մատնել չորնալիք լեզուն։ Անմի՛ջապէս։

կնքապահ.— Կարծեմ թէ քիչ մը չափը անցնել է առիկա, Ա՛հմէտ։

Սրճեփ.— Ա՛ն ո՛վ կ'ըլլայ որ համարձակի քեզի հակաճառել, քեզի՛ որ մէօհիւրը ունիս ձեռքդ և հետեւաբար Սիւլէյմանն ես. իշխանութեան տէրը։ Քեզ խաղք ընելու ելլէ՛ աշխարհքի առջև... Իրե՞ն է ինա-

ցեր։ Արիւնս դլուխս դատկեց։ Զորս կողմս նայեցայ Չէ՛նք մը, երկա՛թ մը, քա՛ր մը։ Գոնէ փա՛յտ մը։ Բայց այդտեղ, այդ բացատրանին մէջ, ո՛չի՛նչ բացի մարդկային խումբերէ, ո՛չի՛նչ՝ բացի գետնի աւազէն։ Այն ատեն է որ վազեցի քիչ մը անդին գտնուող հորին քով. հորին բերանը հիւսուած բոլորշի պատէն քաշեցի հանեցի ամէնէն խոշոր քարը, և, երկու ձեռքերովս օդին մէջ բարձր բռնած, մռնչելով վազեցի Աբու-Լալա-Մահարիի վրայ։ Կ'ուզէի գանկին վրայ ձգել այդ քարի կոյտը՝ իր ամբողջ ծանրութեամբ։

կնքապահ.— Ա՛հմէտ...

Սրճեփ.— Այո՛, կ'ուզէի դուրս թափել անոր պիղծ ուղեղը և մէկ անգամէն հաշիւը մաքրել։ Դժբաղդաբար, կէս ճամբան, մէկ-երկու ընկերներ վրաս թափեցան, առին ձեռքէս քարը և ես մուրատիս չհասայ։

կնքապահ.— Զարհուրելի՛ ես, Ա՛հմէտ։

Սրճեփ.— Զարհուրելի չեմ՝ քանի որ վրիպեցայ։ Ես սխալ ըրի, ես չդիտցայ բարկութիւնս զսպել։ Պէտք չէր ձայն հանել, պոռալ, հայհոյել, ինչպէս ըրի։ Եթէ գործած ըլլայի լուռ ու մունջ, ընդհանուր իրարանցումի մէջ մարդ չպիտի նշմարէր շարժումս և մենք այսօր ազատած պիտի ըլլայինք Աբու-Լալա Մահարիի մը վայբերանութիւններէն։

կնքապահ.— Նորէն կ'ըսեմ, աղէ՛կ որ փորձանք մը չէ եղած ձեռքէդ։ Ատենը չէր։

Սրճեփ.— Այո՛, բայց եկո՛ւր հիմա անոր բերնին կապ դիր։

կնքապահ.— Սիրելի՛ Ա՛հմէտ, այդ մասին քնաւ հոգ մի՛ ըներ. մենք պէտք եղած միջոցները ունինք, Աբու-Լալայի լեզուին վրայ երկաթէ սանձ մը դնելու։

Սրճեփ.— Այդ անցքը պատմե՛լը միայն կը բաւէ,

որ վերստին նոյն պահը ապրիմ։ Այնքան դրդուած եմ նորէն, որ եթէ այս միջոցին, ինքզինքը սա՛ տան մէջ (ցոյց կուտայ ժատով Աբու-Լալայի տունը) բանտարկած մարդը դուրս գար, Ալլա՛ն վկայ, դէխուն բան մը կը փակցնէի։

Կնքապահ.— Հանդարտէ՛, Ահմէտ փէհլիվան, հանդարտէ՛։ Բարկ քացախը՝ ամէնէն առաջ իր տէրին կը վնասէ։ Եւ մտիկ ըրէ ուշադրութեամբ ինչ որ պիտի ըսեմ։

Սրճեփ.— Մտիկ կ'ընեմ ամենայն ուշադրութեամբ։

Կնքապահ.— Երէկ, իր շրջագայութենէն վիրադարձաւ Մեծ Վէզիրը։ Պաղտատի անձուդարձերուն մասին տեղեկութիւն ուզեց։ Պատմուեցաւ իրեն այս դէպքն ալ։ Բայց ա՛չ բոլորովին այնպէս՝ ինչպէս դուն ըսիր քիչ առաջ։

Սրճեփ.— Հապա՞։

Կնքապահ.— Այնպիսի ձեւով մը, որ մեր արդարացիութիւնը ամէն կասկածէ վեր ըլլար...

Սրճեփ.— Բայց մի՞թէ իմ ըսածս...

Կնքապահ,— Շիտակ էր։ Միայն թէ՝ ամէն շիտակ բան ո՛չ կ'ըսուի ո՛չ ալ կը գործադրուի այս աշխարհին մէջ։ Կը հասկընա՞ս։

Սրճեփ.— Այո՛, այո՛...

Կնքապահ.— Նոյնիսկ աւելցուցինք թէ՝ Աբու-Լալան իր աչքէ ինկած անձին շուրջ՝ ժողովրդական կարեկցութիւնը և համակրութիւնը շահելու համար, արտառոց պատմութիւն մը հնարած էր։

Սրճեփ.— Բայց ...

Կնքապահ.— Ըսինք որ տարաձայնած էր, թէ իր խեղճուկ անձին դէմ մահափորձ մըն ալ սարքուած է եղեր մեր կողմէ։ Քու վերցուցած քարիդ խնդի՛րը։ Բայց մենք հաւաստեցինք Մեծ-Վէզիրին, թէ Ահմէտ փէհլիվանի լոկ բազուկին ուժը բաւական էր Աբու

Լալա մը զգետնելու համար և թէ, հետեւաբար, փէհլիվանը քարի պէտք չունէր։ Կը հասկնա՞ս։

Սրճեփ.— Այո՛, այո՛։ Կը հասկնա՛մ...

Կնքապահ.— Ի վերջոյ, եղրակացուցինք թէ Աբու-Լալայի կողմէ յերիւրուած այդ տեսակ առասպել մը՝ ուրիշ բանի արդիւնք չէր, եթէ ոչ բանաստեղծի վառ երեւակայութեան։ Ինչ որ արդէն թագիպն ալ հաստատեց իր գիտութեամբն ու ժպիտով։

Սրճեփ.— Այո՛, այո՛։

Կնքապահ.— Մենք փաստեցինք, թէ այնտեղ որ պատահած էր դէպքը, այդ ափը՝ միայն աւազ կայ, աւա՛զ։ Իսկ քար՝ բնաւ։

Սրճեփ.— Այո՛, այո՛, ես ալ կը վկայեմ։

Կնքապահ.— Հորին բերնի պատը՝ քար չէ, Ահմէտ։ Պատ է ան։ Քարը գետինը կ'ըլլայ։ Աղին անդին ցանցնուած։ Անտէր։

Սրճեփ.— Այո՛, այո, Եփրատի այդ ափը քար չկա՛յ։

Կնքապահ.— Աֆերին, աչքս մտար հիմա։ Խելացի դառնալ կ'սկսիս, Ահմէտ։

Սրճեփ. — Տէ՛ր, Կնքապահ, Ահմէտ փէհլիվանը անխելք մէկը չէ։ Պիտի տեսնես թէ՝ անիկա իր դընդերին հետ ուղեղ ալ ունի։ Գիտե՞ս թէ ի՛նչ պատահեցաւ երէկ։

Կնքապահ.— Ի՞նչ։

Սրճեփ.— Իրիկունը, յաճախորդներէս մէկ քանին վրդովուեր էին։ Իմացեր էին քու և Աբու Լալայի միջև տեղի ունեցած վէճը։ Իմացեր էին և իմ միջամտութիւնս։ Բայց ատիկա չէին ներեր ինծի։ Երեսիս ըսին, թէ ինծի պէս փէհլիվանի մը չէր վայլեր խոշոր քար մը առած Աբու Լալայի վրայ վազել։ Թէ մտքէս անցընելու անգամ չէի՝ յարձակիլ անոր անձին վրայ, նոյնիսկ անզէն յարձակիլ։ Թէ, վերջապէս, այն պա-

հուն որ Ահմէտ փէհլիվան իր ֆիզիքական ուժին գերազանցութեանը կը դիմէ՝ իրմէ աւելի տկարի մը դէմ, այդ վայրկեանէն կը դադրի ժողովուրդին ըմբիշը ըլլալէ: Եւայլն, եւայլն: Հասկարմիր եղայ. իրաւունք ունէին: Մանաւանդ որ, այդ մարդիկը իմ արբանեակներս էին: Իմ ուժի հիացողները, և ահա կ'սկսէին աշուղին կողմը բռնել: Անմիջապէս պատասխանեցի թէ՝ «ներողութի՛ւն, այդ քարը ես վերցուցած կը տանէի պարզապէս վրան նստելու համար, և թէ յարձակման այդ մասսալը շինծու է: Զրպարտութիւն է»:

Կնքապահ.— *Պատասխանդ լաւ է, Ահմէ՛տ փէհլիվան, բայց անկատար է: Բնաւ չպիտի ըսես թէ դուն քար վերցուցիր, կը հասկնա՞ս, բնա՛ւ կարեւորը այն չէ թէ քարը ի՛նչ նպատակով վերցուեր է: Կարեւորը այն է որ հոն քար չկար:*

Սրճեփ.— *Այո՛, այո՛:*

Կնքապահ.— *Այսպէս, ուրացո՛ւմ. բացարձա՛կ ուրացում: Եւ այնպիսի ուժգնութեամբ, որ նոյնիսկ դէպքին ականատես մը սկսի կասկածիլ ինքն իր վրայ: Կասկածի՛լ իր սեփական աչքովն իսկ տեսածին ու սեփական ականջովը լսածին վրայ: Եւ, ի վերջոյ, պարտաւորուի ըսածդ ընդունիլ իբրև ճշմարիտ: Կը հասկնա՞ս:*

Սրճեփ.— *Այո՛, այո՛:*

Կնքապահ.— *Ահմէ՛տ փէհլիվան, դուն խելահաս մարդ ես, ճիշդ է, բայց գիտցի՛ր որ, կեանքի մէջ, բուն ճշմարիտը այն չէ որ ճշմարիտն է, այլ ա՛յն՝ որ ջերմ համոզումով մը իբրեւ ճշմարիտ կը հաւատացնես դէմինիդ: Այս մէկը՝ ականջիդ օ՛ղ:*

Սրճեփ.— *Կ'ընդունիմ՝ քանի որ քեզմէ կուգայ:*

Կնքապահ.— *Բայց պէտք է գիտնաս նաև մանր գիջողութիւններ ալ ընել դէմինիդ: Անոր ալ իրաւունք տալ որոշ չափով մը: Որովհետեւ, եթէ ամբողջ իրաւունքը քեզի սեփականացնես, կրնաս բոլորովին*

ընդվզեցնել: Կրնաս կասկածի տակ դնել տալ անկեղծութիւնդ և ամէն բան վտանգել:

Սրճեփ.— *Ի՞նչ պէտք է ընեմ ներկայ պարագային՝ որպէսզի մանր գիջողութիւն մը ըրած ըլլամ:*

Կնքապահ.— *Շատ պարզ է. կ'ընդունիս որ բարկութեանդ միջոցին էւել-պակաս խօսքեր ըրիր՝ Աբու Լալա Մահարիի հասցէին՝ և որոնց համար ներողութիւն կը խնդրես: Բայց ա՛յդչափ: Ա՛տ է միայն քու յանցանքդ: Մնացեալ ամբաստանութիւնը, այսինքն ամէնէն ծանրը, մերժելով կը մերժես:*

Սրճեփ.— *Ես բոլորովին համաձայն եմ:*

Կնքապահ.— *Եւ հիմա, ահա՛ սուրճին դրամը:*

Մինչ Կնքապահը խոշոր արծաթ մը կը դնէ սեղանին վրայ. սրճեփը, գաղտագողի ակնարկներ նետելով հանդերձ դրամին, գօտիէն կը հանէ քսակը.— աղտոտ քսակ մը,— կը բանայ զայն, ոլորելով եւ միեւնոյն ժամանակ կէս-լսելի ձայնով մը կը հաշուէ վերադարձնելիք դրամը:

Կնքապահ.— *Վեհանձն-— վրադիրքը տալու պէտք չկայ, Ահմէ՛տ: Քեզի՛ պահէ:*

Սրճեփ.— *Բայց, Տէ՛ր Կնքապահ, սուրճին դրամէն քանի՛ քանի պատիկ աւելին է...*

Կնքապահ.— *Գիտեմ, բայց անիկա քու այսօրուան պախշիշդ է: Արժանացար անոր:*

Սրճեփ.— Ուրախ եւ յարգալից.— *Տէ՛ր Կնքապահ, որչափ իմաստուն, նոյնչափ ալ առատաձեռն ես: Ալլահը անպակաս ընէ քեզի պէս վարիչները՝ մեր գլխին:*

Կը հաւաքէ ու կը տանի սպասները: Բայց, հազիւ մէկ ոտքը սրճարանէն ներս նետած: կը կենայ պահ մը, կը վարանի, կը մտմտայ, ու կէս ճամբէն ետ կը դառնայ:

Սրճեփ.— *Տէ՛ր Կնքապահ:*

Կնքապահ.— *Ի՞նչ կայ:*

Սրճեփ.— *Լուսաբանութիւն մը պիտի ուզէի: Կրնա՞ս տալ արդեօք:*

Կնքապաֆ.— Լսէ՛ տեսնեմ:

Սրճեփ.— Հապա եթէ պատահի, որ Մեծ վէզիրը ուզէ վէճին վայրը անձամբ երթալ, ատուգելու համար թէ իսկապէս քար կա՞յ թէ ոչ:

Կնքապաֆ. Լսի քեզի, Մեծ վէզիրը համոզուած է, որ այնտեղ քար չկայ. եթէ անձամբ իսկ երթայ այդ վայրը, կը կարծես թէ պակա՞ս համոզուած պիտի ըլլայ:

Սրճեփ.— Ինչ մը աւելի բացուելով. Այո՛, բայց ես ուրիշ բան մըն ալ լսեցի, որ ժտածել կուտայ Աբու-Հալալի կուսակիցները հանրագրութիւն մը պիտի ներկայացնեն եղեր այս գործին առիթով: Ենթադրենք թէ խնդիրը վազը մեր մեծ Խալիֆային առջև ելաւ: Մեծ վէզիրը պիտի լսուի, չէ՞: Արդ, կրնա՞յ անիկա ճշմարտութեան հակառակ վկայել:

Կնքապաֆ.— Ի՛նչ զարմանալի մարդ ես. Ա՛հմէտ: Կատարեալ տղայ ինչո՞ւ չես ուզեր հասկնալ, թէ այնտեղ քար չկայ: Քար չկայ այնտեղ: Լմնցա՛ւ գնաց: Կը բաւէ այդչափը: Յետոյ, մի՛ մոռնար որ, վիգիրը իր խօսքին վրայ հաստատ կեցող մարդ է: Եթէ նոյնիսկ օր մը ահրէթի դատաստանին մէջ ալ ըլլայ անիկա Ալլահին դէմ ալ կը պնդէ, որ այնտեղ քար չկա՛յ... չկա՛յ... քար չկա՛յ...

Սրճեփ.— Յոյց տալով սրճարանին ձախակողմի նեղ փողոցը: *Սենեկապետն ու քեահիան:*

Խնդուն դէմքով, կ'երեւան Սենեկապետն ու Քիաճիպը : երկրորդը որոշապէս աւելի երիտասարդ՝ քան առաջինը: Կը մօտենան Կնքապաֆին: «Սելամն Ալէյքիմ» — «Ալէյքիմ Սելամ». գետնամած խոնարհութիւն Սրճեփին:

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆԵՐԸ, ՍԵՆԵԿԱՊԵՏ. ՔԻԱԹԻՊ

Նորեկները կը նստին Կնքապաֆին մօտ.

Սրճեփ.— Ի՞նչ կը հրամայեն տէրերս:

Սենեկապետ.— Ինծի թանձրանուշ մը, Ահմէ՛տ փէհլիվան:

Սրճեփ.— Գլխուս վրայ, Տէ՛ր Սենեկապետ:

Քիաթիպ.— Ինծի ալ ոսկեփրփուր մը:

Սրճեփ.— Բեզի ալ ոսկեփրփուր մը. քնարերգո՛ւդ քիաթիպ:

Կը մեկնի սրճարանին խորը:

Կնքապաֆ.— Ի՞նչ կայ չկայ նոր:

Սենեկապետ.— Ոչի՛նչ. բայց այդ հնութիւնը կայ միշտ. որ կ'սպառնայ հոտիլ:

Քիաթիպ.— Արդարև, քիչ մը երկար տեւեց այդ գործը:

Կնքապաֆ.— Շիտա՛կ է: Պետք է ալևս վերջ մը տալ:

Քիաթիպ.— Եւ քանի տեւէ...

Սենեկապետ.— Թերեւս կրնայ այնքան անհամ դառնայ մեզի համար:

Կնքապաֆ.— Անհամ՝ ի՞նչ իմաստով, Տէ՛ր Սենենեկապետ:

Սենեկապետ.— Անհամ՝ ա՛յն իմաստով որ մեր հեղինակութեան շրջանակին մէջ ուրիշ զօրութիւն մը սկսած է կերպարանք առնել:

Քիաթիպ.— Եւ քիչ մըն ալ մտահոգիչ դառնալ:

Սրճեփ.— (երկու ապսպրուած սուրճերը բերելով) *Տէ՛ր Սենեկապետ, հրամմէ՛ թանձրանուշդ. և ահա՛ քու ոսկեփրփուրդ. ոսկեպա՛շտ Քիաթիպ։*

Քիաթիպ.— *Ապրի՛ս Իրիկնան մէջ, սուրճդ ի՛նչ ալ անուշ կը բուրէ։*

Սրճեփ.— *Տէ՛ր իմ, համո՛ւտ է փէհլիվան Ահմէտին սրճարանը, բայց անոր սուրճը մէկ հատիկ է Պաղատատ մէջ։*

Սենեկապետ.— *Ուժեղ ֆըռթ մը քաշելով.— Այո՛, պէտք է վերջապէս չէզոքացնել Աբու-Լալա-Մահարիներու ազդեցութիւնը՝ հասարակութենէն։*

Կնքապահ.— *Ի հարկէ, խօսքի վաճառականը չի կրնար ունենալ մեր կազմակերպութիւններուն ահեղ ուժը։*

Քիաթիպ.— *Բայց...*

Սրճեփ.— *Ի՞նչ բայց...*

Քիաթիպ.— Աչքանց նայելու սրճեփին. *Անսպա՛ռ են իր բառերը և անցամաքելի՝ ակը ուրկէ կը բխին։*

Սենեկապետ.— *Օճառի պղպջակնե՛ր.*

Քիաթիպ.— *Եթէ կ՛ուզես. միայն թէ՝ օճառի պըղպջակը ծիածանուն ունի. և ծիածանումը կը կախարդէ մանուկ ամբոխը ...*

Սրճեփ.— *Լեզուադա՛ր։*

Կնքապահ.— *Ա՛հմէտ, ես քեզի քիչ առաջ պէտք եղած հրահանգները տուի, չէ՞, երբ այս խնդրոյն մասին խօսեցանք. դուն հիմա դիտես, թէ ի՞նչ է ընելիքդ այսուհետեւ։*

Սրճեփ.— *Այո՛, Տէ՛ր իմ։*

Սենեկապետ.— *Այն առեն, կրնա՞ս քիչ մը մեզ մինակ ձգել, Ահմէտ։*

Սրճեփ.— *Գլխո՛ւս վրա՛յ, Տէ՛ր իմ։*

Փուքկոտուհեամբ կը հեռանայ։

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆԵՐՐ. ԲԱՑԻ Ա.ՀՄԷՏԷՆ

Սենեկապետ.— *Լսեցի՞ք անցեալ օրուան դէպքը։*

Կնքապահ եւ Քեաթիպ միասին.— *Ո՞րը։*

Սենեկապետ.— *Պզտիկ՝ բայց յատկանշական դէպք մը։*

Կնքապահ.— *Ասկինքն ...*

Սենեկապետ.— *Իրողութիւնը սա՛ է...*

Քիաթիպ.— (ընդմիջելով) *Բայց աւելի աղէկ չէ՞ր ըլլար որ քիչ մը ոտքի ելլէինք ու դէպի հրապարակը յառաջանայինք։ Արդէն յոգնեցանք նստելէն. յետոյ աւելի ազատ կ՛ըլլայինք խօսելու, և վերչապէս սա պահուս այնտեղ նեղուելու պատճառ ալ չկայ, ո՛չ կիզիչ արեւ, ո՛չ ալ անցուդարձ։*

Կնքապահ.— *Ես ալ կը կարծեմ որ դէշ չենք ըներ՝ քանի մը քայլ առնելով դէպի հրապարակը։*

Սենեկապետ.— *Բանի որ կը փափաքիք ...*

Երեքը մէկ կ՛ելլեն ոտքի. Հանդարտագայլ խօսակցելով կ՛առաջանան ու կանգ կ՛առնեն հրապարակին մէջտեղը։

Կնքապահ.— *Կ՛րսէիր։*

Սենեկապետ.— *Թէ Աբու-Լալա-Մահարին, որ առեն մը ի վեր ճգնելու սովորութիւն մը հանած է...*

Կնքապահ.— (Հեգնանքով) *Այո՛, ամբողջ աշխարհին դէմ քէն ըրած ըլլալու հովը տուած է ինքզինքին։ Խավաչէին նագանքն է այդ։*

Քիաթիպ.— *Ես ալ այդպէս կը գտնեմ։ Ինքզինքը*

աւելի շատ փնտռել տալու համար է որ երեսը ցոյց տուած չունի:

Սենեկապետ.— (շարունակելով). Աբու Լալա Մահարին, ուրեմն, մէկ երկու շաբթուան կղզիացումէ մը վերջ, անցեալ օր կ'երևայ Պէգէսթէնի կամարներուն տակ, անցնելով իրեն յատուկ անշքութեամբ։ Ցանկարծ խրախանցում մը. վիվլուկ մը. «Աբու Լալա՛ն, Աբու Լալա՛ն...։ Կեցցէ՛ Աբու Լալան: Կեցցէ՛...»։ Ի՞նչ կայ, ի՞նչ է պատահեր: Աբու Լալային ճիպպէին ծածանիլը տեսեր են: Ահա՛ եղածը: Ու ամէնքը մէկ, դիակեր ագռաւներու պէս վրան կը թափին: Ո՛ր մէկը փէշը կը համբուրէ, ո՛ր մէկը ձեռքը: Կոցելնին պակաս է: Մէկ կողմէ կու գան. կուգան. իրարու վրայ կը կուտակուին, գիրար կը հրմշտկեն, գրեթէ անկարելի կ'ընեն յառաջացումը։

Կնքապահ.— Գիտէ՞ք ինծի ինչ կը յիշեցնեն այդ շարժումները. մանկական խաղ մը՝ զոր տեսած եմ հիւսիսային երկիրներուն մէջ, որ մեր աննման Պաղտատը կը ներկայացնէին:

Քիւթիպ.— Մանկական խա՞ղ մը.

Կնքապահ.— Ձմեռ ատեն, զուարճանալու համար, տղաք ձիւները կ'առնեն և գունդ մը կը շինեն: Երկու ձեռքերով բռնուելիք սանկ պզտիկ գունդ մը: Յետոյ այդ ձիւնագունդը կը գլտորցնեն գետինը։ Կը գլտորցնեն, կը գլտորցնեն: Ու քանի թաւալի այնքան կը մեծնայ, կը խոշորնայ, և ի վերջոյ մարդու հասակի չափ հսկայ կլոր մը կ'ըլլայ։ Որովհետև, իր թաւալման տակ գտնուող ձիւները՝ գունդը իր հետը կ'առնէ կը տանի, մէկ մարմին եղած: Այդ ամբոխն ալ ահա՛, մանուկներէն հրուած ձիւնագունդ-խաղալիքը չէ՞ միթէ։

Սենեկապետ.— Ճի՛շդ այդպէս: Քանի կ'առաջանար՝ այնքան կը ծաւալէր. կը խտանար: Օ՛. կարծես թէ վեհապետի մը թափօրի եղած ըլլար:

Կնքապահ.— Զտեսնե՛րը...

Սենեկապետ.— Կարծես թէ երկարատև բացակայութենէ մը վերադարձած ըլլար։ Դեռ այսչափով ալ չեն գոհանար. ուսամբարձ կը տանին՝ քղանցքը դիօշակ ըրած:

Կնքապահ.— Ի վերջո՞յ...

Սենեկապետ.— Ի վերջոյ, կտուցը բացաւ վայբերան Թռչունը՝ քանի մը ցնդաբանութիւններ բարբանջելու համար։

Քիւթիպ.— Ամուլ սերմեր՝ ամբոխին ապառաժէ գանկերուն:

Սենեկապետ.— Եւ ըսել թէ այս միևնոյն ամբոխն էր սակայն, որ տխմարութեան այդ դէպքէն դեռ քանի մը շաբաթ առաջ արժանավայել յարգանքի ցոյց մը կ'ընէր մեծ Վէզիրին:

Կնքապահ.— Ճիշդ է որ այդ օրերուն կը բացակայէի Պաղտատէն, բայց վերադարձիս պատմեցին ինծի։

Սենեկապետ.— Իսկապէս փառաւոր բան մըն էր։ Մեծ Վէզիրը, շրջապատուած իր տասնեակ մը հետևորդներով, հանդիսաւորապէս կ'անցնէր նոյն Պէգէսթէնէն. կարծես թէ կախարդուած լռութեան մը մէջ։ Իր անցքին վրայ, բոլոր խանութպանները ոտքի ելած, գետնամած խոնարհութիւններ կ'ընէին, իսկ անցորդները՝ խորին ակնածանքով բարևի կը կենային։ Ի՛նչ ազնուական կերպարանք մը ունէր ան։ Աջ ու ձախ կը ժպտէր թեթևօրէն, կը բարևէր ձեռքով ու կ'անցնէր յամրաքայլ, բարձրագոյն կերպով մը զգացնելով իր գերազանցութիւնը: Բոլոր շրթունք-

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
ЗКФР-Арм.ССР
им. А. Мясникяна
ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ները կը մրմնջէին.— «Վսեմաշո՛ւք Տէր. Վսեմաշո՛ւք Տէր ..» ու կը խոնարհէին բոլոր գլուխները: Եւ վէգիրը, թէև իր հպատակներուն հետ քով քովի կը, սակայն իր վեհութիւնը անմատչելի կը մնար միշտ. չէր լղճուեր: Ամբոխը չէր համարձակեր իր անհանդուրժելի մերձութեամբ շրջապատել զայն, քանի՝ անոր՝ ինչպէս աշուղին:

Կնքապահ.— Օ՛, մեր վէգիրը գիտէ ինքզինքը յարգել տալ:

Սենեկապետ.— Կ՛ուզէի որ Աբու Լալան հո՛ն ըլլար և աչքովը տեսնէր յարգանքի այդ մեծ ցոյցը:

Քիաճիպ.— Գիտէ՞ք թէ ի՛նչ պիտի ըլլար իր ըսելիքը: Հետեւեալը.— Ի՞նչ բանէ կը բխի երեւութական այդ յարգանքը: Ներքին անդիմադրելի զգացումէ՞ մը թէ ստրուկի վախէ:

Կնքապահ.— Ինչ բանէ որ կ՛ուզէ բխի: Թերեւս երկուքէն ալ: Իրողութիւնը այն է, որ մեր վէգիրը գիտէ զանգուածին տիրապետել, յարգանք ներշնչել: Ա՛յդ է կարեւորը: Ա՛յդ կը պահանջէ իր դիրքը: Սիրե՞լ կ՛ուզեն աշուղը: Թո՛ղ սիրեն: Ճէհէննէ՛մ: Իրենց ձեռքէն առնող չկայ, բայց, թո՛ղ պատկառին վէգիրէն:

Քիաճիպ.— Անցեալները մեր հակավէգիրը ոտանաւորով մարտաւրաւէր կարդացեր է իր հակառակորդներուն:

Սենեկապետ.— Ա՛ւ, ես ալ լսեցի: Ամբոխին ներկայութեան, բայց իր հակառակորդներուն բացակայութեան:

Կնքապահ.— Բառերով՝ քաջ, գործով՝ վախկո՛տ:

Քիաճիպ.— Ամբոխը մոլեգին ծափահարեր է դինքը: Մարդիկ կ՛երթան կը հաժբուրեն իր քղանցքը, ձեռքը, մօրուքը, ու շատեր կը կրկնեն եղեր մասնաւորապէս պէյլիք մը:

Սենեկապետ.— Կ՛երեւայ թէ իրենց ատոր կերքերը յագուրդ կը գոնէին հոն:

Կնքապահ.— Ի՞նչ պէյլիք է ատ:

Քիաճիպ.— Անաւասիկ: Եղկելի՛ մարդիկ, փուշի կը դառնան ձեր վատ սրտերը, ձեր գործերը չար, եւ ժամանակի ձեռքը անտարբեր կը սրբէ կ՛աւլէ պիղծ հետքերը ձեր:

Կնքապահ.— Որո՞ւ է ակնարկութիւնը:

Սենեկապետ.— Որո՞ւ պիտի ըլլայ: Թափանցիկ է, Մեզի... վէգիրին:

Կնքապահ.— Պէտք է վերջ տալ այս կացութեան: Պէտք է ամէն միջոցով բերանը փակել այդ կաղկանձողին: Ժամանակ է:

Սենեկապետ.— Տէ՛ր Կնքապահ, ձեր գայրոյթը բացարձակէս արդար կը գտնեմ, սակայն, սա պահուս, բոլոր միջոցներն ալ թերեւս հաւասարապէս յանձնարարելի չ՛ըլլան՝ գինքը լռեցնելու համար: Պէտք է զգուշանալ մտքերու մէջ զղրդութիւն առաջ բերելէ: Ամբոխը իր կողմը շահած է դիտես...

Կնքապահ.— Այո՛, աժան ժողովրդականութիւն,— շոյել վատ բնազդները՝ երգեցիկ խաբէութիւններով:

Սենեկապետ.— Մեր ընելիքը պիտի ըլլայ, ներկայիս, օձը ծակէն դուրս քաշել՝ լաւ ևս զայրնելու համար: Ուրիշ խօսքով՝ անուշ լեզուն գործածել: Հաշտութեան լեզուն: Գտնել վարպետ ձեւ մը: Հրապուրիչ ծուղակ մը՝ անկեղծութեան ջնարակովը ասկեզօծուած:

Կնքապահ.— Լա՛ւ, քու վրադ առ այդ գործը, սենեկապե՛տ, քանի որ դուն հետը առերեսութիւն բարեդամական յարաբերութիւն կը մշակես: Միջնո՛րդ հանդիսացիր մեր և իր միջեւ: Եւ առանց տնտնալու: Իսկ դո՛ւն, Քիա՛ճիպ:

Քեաճիպ.— Պատրա՛ստ եմ, Տէ՛ր Կնքապահ:

Կնքապահ.— Անցի՛ր սա՛ հաւուի նեղ փողոցէն,

գնա՛ Աբու Լալայի ախոռին մինչեւ անդիի անկիւնը և գազտագողի նայէ թէ կլկլակր կը տեսնե՞ս։

Սենեկապետ.— *Գիտես որ, եթէ հոն է կլկլակը, իր տան անկիւնը դրած, կը նշանակէ թէ ամպերու բնակիչը վար իջեր է իր բարձունքէն։*

Քիաթիպ.— *Ու, ըստ սովորութեան, իր տան անկիւնը ընկողմնանած, իրիկնային զովութիւնը կ՚ըմպէ։*

Կնքապահ.— *Ժամավաճառ մի՛ ըլլար, Քիա՛թիպ։*

Քիաթիպ.— *Արդէն իջած ըլլալու է, որովհետեւ արեւմուտքին շուքը դէպի ձախ տեղափոխուած է։*

Փուճկոտ քայլերով կը հեռանայ։

Կնքապահ.— *Սենեկապետին. Եթէ հոն ըլլայ, անմիջապէս իսկ քարտուղարին հետ կ՚երթանք իր մօտ, կարգադրելու այս խնդիրը։ Տարակոյս չունիմ թէ դուն կը գտնես պէտք եղած մեղրածորան բառերը։*

Սենեկապետ.— *Օ՛, այդ մասին հոգ մի՛ ըներ, Տէ՛ր Կնքապահ։ Իրմէ քանի մը պէյլիք արտասանել կուտամ Քիաթիպին որ բաւական բան գոց գիտէ, ես ալ կը գովեմ իր արուեստն ու իմաստութիւնը — և անիկա արդէն կը կակղնայ։*

Կնքապահ.— *Հակառակ պարագային, հասկցնելու է որ ընդարձակ պաղտատը տեղ պիտի չունենայ զինքը պարտկելու։ Անդենականի՛ թեկնածու...*

Սենեկապետ.— *Չեմ կարծեր որ մինչեւ այդ տեղուանքը երթալու պէտք ըլլայ։ Կ՚երեւայ թէ սա՛ միջոցին նոպայ մը անցնելու վրայ է...*

Քիաթիպ, որ Աբու Լալա Մահարիի տան եռեւի փողոցէն անցած էր, կանգ կ՚առնէ մատնանշուած անկիւնը՝ լրտեսելու համար։ Բայց չտեսնելով բանաստեղծին ներկայութեան հետքը, զգուշութեամբ վար կ՚իջնէ՝ Աբու Լալայի տան աջ կողմը եզերող միւս նեղլիկ փողոցէն։ Կուգայ մինչեւ վարի ծայրը, ու, մատերուն վրայ կոխելով, կը համարձակի ի վերջոյ տունը ճակտէն դիտել, ո՛չ ոք։ Դուռ ու պատուհան՝

փակ։ Ան ատեն, զգուշութեամբ անցնելով տան առջեւէն, կ՚երթայ միանալ հրապարակը իրեն սպասող բարեկամներուն։

Քիաքիպ.— *Ամբողջ շրջանը իր շէնքին, չկա՛յ Աբու Լալան։ Ո՛չ իսկ իր շուքը։ Ո՛չ մէկ նշան կենդանութեան։ Ընդհանրապէս այս ժամուն գուրսը կ՚ըլլար։ Զարմանալի է որ այսօր չերեւար։*

Սենեկապետ.— *Երկունքի մէջ ըլլալու է ապահովապէս։ Ո՞վ գիտէ ի՛նչ նոր ներշնչումներ։ Եւ այն ատեն, ճդնարանին սուտերը ի հարկէ նախընտրելի կ՚ըլլայ։*

Քիաթիպ.— *Է՛հ, թերեւս նոր բալասան մը կը շազուէ ի սփոփանքս տառապող մարդկութեան...*

Կնքապահ։— *Ամէն պարագայի տակ, չէք թերանար քիչ վերջը զինքը երթալ տեսնելու և ինձի ալ տեղեակ պահելու։*

Այդ միջոցին, ձախէն կ՚երեւայ Վէգիրին խորհրդականը, որ հեռուէն կուգայ դէպի իրենց։

Քիաթիպ.— *Ցոյց տալով միւսներուն որ չէին նշմարած Մեծ Վէզիրին խորհրդականը։*

Դ. ՏԵՍԱՐԱՆ
ՆՈՅՆԵՐՐ ԵՒ ՄԵԾ-ՎԷՋԻՐԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՆԸ

Խորհրդականը.— *(Հառնելով ու բարեւելով). Սէլա՛մ ձեզի բոլորիդ ալ, սէլա՛մ։*

Բոլորը միասին.— *(Յարդալից). Ալէյքում սէլամ, յարգելի՛ խորհրդական։*

Կնքապահ.— *Ի՞նչ նորութիւն, Տէր Խորհրդական։*

Խորհրդական.— *Իսկապէս որ նորութիւն ունիմ այսօր ձեզի հաղորդելիք։*

Կնքապահ.— *Ա՜հ ե՞ր է։*

Խորհրդական.— *Դուշակեցէ՛ք*

Կնքապահ.— *Ժպիտդ կ'ըսէ որ պատճառ ունինք ուրախ ըլլալու։*

Ծենեկապետ.— *Եւ եթէ մենք պատճառ ունինք ուրախ ըլլալու ապա ուրեմն առիթ ընկճուելու պատճառ ունի...*

Փիաթիպ.— *Աբու Լալա՜ն։*

Խորհրդական.— *Հապա ուրիշ ո՞վ կ'ուզէիր որ ըլլար։*

Ծենեկապետ.— *Ըսէ՛ տեսնենք. ի՞նչ է պատահածը։*

Խորհրդական.— *Ի՞նչ պիտի ըլլայ, մեր սանձակոտորը յանդգնեցաւ Մեծ-Վէզիրին երեսն ի վեր հայհոյե՛լ։*

Ամէնքը.— *(միաբերան) Հայհոյե՛լ...*

Խորհրդական.— *Այո՛, բարեկամներս, հայհոյել։*

Կնքապահ.— *Հրճուի՞նք թէ զայրանանք։*

Խորհրդական.— *Կը տեսնես, քիչ վերջը։*

Ծենեկապետ.— *Բայց ի՞նչ ըսաւ։ Ի՞նչ։ Ե՞րբ։ Ինչպէ՞ս։*

Խորհրդական — *Լսեցէ՛ք ուրեմն։ Հաւաքուած էինք՝ Մեծ-Վէզիրին ներկայութեան հարթելու համար մեր անձնուէր սրճարանատիրոջ (ցոյց կուտայ խանութը) և շփացած աշուղին (ցոյց կուտայ տունը) միջև տեղի ունեցած միջադէպը։ Խօսքը տրուած էր Աբու Լալային։ Սկսաւ ըսել, թէ սրճարանատէրը իր լիահանդէս յաճախորդներուն խաթրը խօշ ընելու համար, հաւատարիմ շան ժանիք մը ցոյց տուած էր իրեն։ Ու ասիկայուց, որ այդ ժանիքը չէ՛ թէ իրեն ուղղուելու էր, հապա ուրի՛շ տեղ։ Հազիւ թէ այս յարձակողական յառաջաբանը սկսած էր, երբ արդէն Վէզիրը մթագնեցաւ։ Հակառակ իր և Ահմէտ փէհլիվանի միջև ո՛ր և է կապ գոյութիւն չունենալուն, Վէզիրը կ'դդար թէ՝ աշուղը, զարնելով սրճեփին անձը, իր իսկ վրայ կը յարձակէր։ Չէր կրնար այդ տպաւորութիւնը չկրել Վէզիրը, քանի որ ժտադրած էր սրճեփը պաշտպանել։ Ամպրոպը մօտալուտ կը թուէր։ Աբու Լալա Մահարի շարունակեց այսպէս.— «Երբ ես վէճի մը մէջ էի, ուրեմն, մէյ մըն ալ անդիէն, սրճարանատէրը, խոշոր քար մը երկու ձեռքերովը օդին մէջ վերցուցած, կը խոյանայ վրաս՝ դանակ չախչախելու հաստատ ժտադրութեամբ...» Վէզիրը, չոր կերպով, կը կարէ անոր խօսքը, և, իրեն եղած թելադրութիւններուն համաձայն, հետեւեալ հարցումը կ'ուղղէ.— «Դուն աչքովդ տեսա՞ր, որ սրճեփի Ահմէտը՝ քարը ձեռքը վրադ կը խոյանար»։ Աբու Լալա յանկարծակիի կուգայ այս հարցումէն։ Չէր տեսած, պարզ է, քանի որ վէճի էր բռնուած։ «Ոչ, ես աչքովս չտեսայ, ճիշդ է, կը յարէ ինքզինք ժողվելով, բայց տատանեակ մը զոյդ աչքեր տեսան, նոյնինքն ա՛ն ժամ-

դիկը որոնք դինաթափ ըրին Ահմէտը: Աւելի՛ն, երբ իր ձեռքերէն վար առած են ծանր քարը, քանի մը քայլ դլտորած է դետնին վրայ և մա՛զ մնացած է որ հոն գտնուող մանուկի մը ոտքը ջախջախէ: Հազիւ հազ ազատած են տղեկը, որ անվնաս ճիղում մը և սկրթուք մը միայն ունեցած է:» Մեծ-Վէզիրը ա՛լ չհամբերեց կարճ կապել տուաւ տյս երկարապատում բացատրութիւնները և չթողուց որ աշուղը շարունակէ: «Դուն ո՛ւր կ'ըսես կոր, կշտամբեց դայն, յօնքերը պռստած, ո՛ւր: Ամբողջ պատմութիւնդ ո՛ւր է: Այդ դէպքը պատահած վայրը քարի հո՛տն անգամ չկայ եղեր: Պարզապէս երեւակայութեանդ զօր տրւած, կեցեր ես առասպելներ կը հիւսես: Քնարի՛ր առասպելներ:» Ասոր վրայ, պատահեցաւ ինչ որ պիտի պատահէր: Աբու Լալա Մահարի, այս անսպասելի հարուածէն բոլորովին ապշահար, նախ կմկմաց.— «Եթէ քար չկար այն հորին բերանը, հապա ի՞նչ կար»:—«Աւա՛ղ, և մի՛միայն աւազ», եղաւ Մեծ-Վէզիրին ապտականման պատասխանը: Ի հարկէ, Վէզիրը մեր հաւատիքին վրայ հիմնուած այնպէս հաւատացած էր թէ հոն իսկապէս քար չկայ: Թէեւ, խօսքը մէջերնիս, եթէ դիտնար ալ որ քարը չէր պակսեր հոն, իր ըսելիքը տարբե՞ր պիտի ըլլար միթէ: Այն ատեն, անդուսպ ինչպէս որ է, Աբու Լալա Մահարի աչքը գոցեց ու բերանը բացաւ: Բացաւ բերանը ու քիրեց, քիրեց բարձրաձայն Վէզիրի հօրը հոդուն...

Ամէնքը մէկ.— Վէզիրին հօրը հոդո՛ւն...

Խորհրդական.— Ո՞վ չի դիտեր թէ իրաւունքը Աբու Լալայինն էր: Բայց ո՞վ չի դիտեր նաեւ թէ՝ իրաւունք ունենալով հանդերձ, կորսուած էր Աբու Լալան: Այսպէս, մեր կանխատեսութիւնը ճիշդ ելաւ, թուաբանական հաշիւի մը նման ճիշդ: Դրգռութիւնը իր դերը կատարած էր.— Աբու Լալան ըրած էր սպասուած բուռն շարժումը:

կնքապահ.— Իսկ Վէզի՞րը...

Խորհրդական.— Վէզիրն ալ իր կարգին տաքցաւ, ի հարկէ: Մարդ է, չէ՞: Բայց՝ տրամաբանուած բարկութիւն մըն էր իրը, հաշուուած բարկութիւն մը՝ եթէ կ'ուզես, քանի որ պատրաստուած էր առօր:

Սենեկապետ.— Ու այն ատե՞ն...

Խորհրդական.— Այն ատեն, Մեծ-Վէզիրին սուրը ամեհօրէն շողաց օդին մէջ: Ճիչեր, վայնասիւններ, օգնութեան կոչեր՝ հոն գտնուողներէն: Դրացիներ թափեցան: Վայրկենական բազմութիւն մը հաւաքուեցաւ: Ամբոխը տեսնելով՝ աւելի ուժ առաւ Աբու Լալա: «Ո՛չ նագիրէ և ո՛չ ալ Վէզիրէ կը վախնամ ես», կը մտնէր՝ բռունցքը օդն ի վեր: Անմիջապէս պաշարեցինք զինքը, կաշկանդեցինք թեւերէն, իբրեւ թէ սուրը քաշողը անիկա եղած ըլլար: Կը տապլտակէր, կը փրփրէր, կոռնար մինչեւ որ ամբոխը համարձակեցաւ զինքը խլել մեր ձեռքէն:

Քիաթիպ.— Չայն չհանե՞ց Վէզիրը:

Խորհրդական.— Պէտք է ըսել թէ Վէզիրը. մինչև վերջ, հիանալիօրէն պահեց իր լռակեաց վեհութիւնը, իր բարձր հեղինակութիւնը: Իրմէ արձակուած խստաբիբ շանթ մը լոկ՝ կը բաւէր տեղն ու տեղը անդամալուծելու ոամիկ ուժը: Այն ատեն ես դտայ կացութիւնը փրկելու լուծում մը: Տեսարան մը յանկարծաբանեցի:

կնքապահ.— Տեսարա՞ն մը:

Խորհրդական.— Այո՛, Հանդիսաւորապէս ծունկի եկայ իր առջեւ ու նշան ըրի հետեւորդներուս որ ինծի պէս ընեն: Ամէնքս ժկ ծնրադիր, շրջապատեցինք Մեծ Վէզիրը, որ մերկասուսեր այծանի մը պէս կանգուն կը մնար: Բազուկնիս երկարած, կոդկոդացին ձայնով խնդրեցինք իրմէ, որ իր առատազութ սիրտը խնայէ թշուառ ու անպատասխանատու աշուղին: Մեծ-Վէզիրը բարեհաճեցաւ տեղի տալ մեր ոտքումներուն և իր յաղթական սուրը պատեանը դնել

վերջապէս։ Յետոյ, խրոխտաբար, աշտանակեց իր նժոյգը։

կնքապահ.— Եւ անմիջապէս մեկնեցա՞ւ։

Խորհրդական.— Ո՛չ։ Մտի՛կ ըրէք։ Կատարեալ ծափողջոյն մը կազմակերպեցինք։ Երբոր տուի ազդանշանը, բոլոր մերինները միաբերան օդը կը թընդացնէին՝ գոչելո վ.— «Ապրի՛ Մեծ-Վէզիրը։ հազա՛ր ապրի բարեսիրտ Մեծ-Վէզիրը»։ Դիտէք որ, հակառակ իր բարձր դիրքին, բնաւորութեամբ համեստ է Վէզիրը։ Շատ չախորժիր հրապարակային շողում ցոյցերէ։ Ուստի ասպանդակի հարուած մը — և նժոյգը թռաւ։

Սենեկապետ.— Իսկ ամբոխին վերաբերո՞ւմը։

Խորհրդական.— Ամբոխը այդտեղ մեծ մուննջը եղաւ։ Սառած կեցած էր։ Լռութեան մէջ կը լսուէր միայն հեռացող նժոյգին ապիտակափառ դոյլը։ Վէզիրին ազնուական կիսարձանը որ կռնակը դարձուցած կ՚անհետանար՝ ձիուն գաւակին՝ քղանցքն ու քէյֆիէն հովուն, կը թուէր վէս արհամարհանք մը՝ որ կը նետուէր քարացած ամբոխին։ Եւ քառամբակ նժոյգին իւրաքանչիւր դրնդիւնը՝ բազմութեան դանկին տրուած պայտի կուռ հարուած մըն էր։

Փիաճիպ.— Աբու Լալան ալ, իր կարգին, ուշացած ցոյցի մը առարկան դարձա՞ւ արդեօք։

Խորհրդական.— Է՛հ, այո՛, իր ցնցոտազգեստ բարեկամները ուսամբարձ տարին դինքը, նժոյգին յարուցած փոշիներուն մէջ խեղդուելով։

Սենեկապետ.— Տէ՛ր խորհրդական, շիտակ խօսք մը ըսե՞մ։ Ինծի կը թուի թէ Խալիֆան հաճոյքով չէ՛ որ պիտի լսէ այս պատահարը։

Խորհրդական.— Ի հարկէ՛ ոչ։ Վէզիրին քֆրել՝ Խալիֆայութեան քֆրել է։ Վէզիրին զացած թուքը՝

Խալիֆային ալ կ՚երթայ։ Եւ Խալիֆային միջոցով մինչեւ Ալլահին։ Աբու Լալային սուղի պիտի նստի ասիկա։ Շա՛տ սուղի։

Սենեկապետ.— Պէտք չէ մոռնալ, սակայն, որ եթէ Խալիֆան ամէն գնով պիտի պաշտպանէ իր Վէզիրը, միւս կողմէ ալ պիտի չուզէ բոլորովին ընկճել Աբու-Լալան։ Պիտի չուզէ, որովհետեւ թէ՛ անոր ժողովրդականութիւնը հաշուի առնուելիք ուժ մըն է իր աչքին, և թէ մանաւանդ տկարութիւնը ունի անոր բանաւոր եղծական տպաւորութիւնը ջնջելու։ Լսէ՛ Աբու-Լալային ալ զարնել՝ ժողովուրդին զարնել ըսել է։ Ձգո՛ւշ շարժինք։

Խորհրդական.— Ամէն պարագայի տակ, խնդիրը փակուած չէ Վէզիրին համար։ Անիկա հիմակ իր յաղթանակը կ՚որճայ։ Եւ մեր ուղեղներն ալ պարապ կեցած չունին։ Հա՛րկ է ըսել թէ, իմ վերջոյ, յաղթանակը անոր է, այսինքն՝ մերը։ Աբու-Լալայի մը պարզամտութիւնը չի կրնար տակալ մեր ազուէսի խաղերուն։

Սենեկապետ.— Իրա՛ւ է թէ՝ ո՛վ որ կը ծրագրէ մինարէն դողնալ, փախոյթը առաջուց կը պատրաստէ։

կնքապահ.— Անգամ մը եւս կ՚բսեմ. ժա՛մ է որ վերջ տրուի այս կացութեանն։ Կա՛մ այս երկրին տիրապետողը մե՛նք ենք,— և այն առեն մե՛ր ըսածը պիտի ըլլայ։ Եւ կամ ամպերու մէջ ճախրող բանաստեղծներն են։ Պէտք է պարզուի ամէն ինչ։ Պէտք է դիրքերը բացորոշ կերպով ճշդուին։ Եւ վերջապէս, ո՞վ է Աբու Լալա Մահարի ըսուածը, որ իրմով այնքան զբաղեցնէ։ Ո՞վ։ Ի՞նչ իրական, շօշափելի զօրութիւն կը ներկայացնէ։ Քանի մը շարժը, քանի մը կազէլ, քանի մը սուրահ։ Ան չէ՞ եղած չեղածը։ Եւ առանց

կրթնած՝ կ'ուզէ օգտուիլ իշխանութի՞ւն մը հիմնել և հակադրել մերինին։

Խորհրդական.— *Ուզենք կամ չուզենք, այդ անտեսանելի իշխանութիւնը կայ։ Բայց և այնպէս, նոյնքան ճշմարիտ է, որ ամբոխին համար վէգիրին մնծափայլ սուրը աւելի ազդու է, քան նոյնինքն Աստուծոյ ձայնը՝ եթէ պատահէր որ հրաշքով մը զայն լսէր։ Մեր ամբողջ ընելիքը ա՛յն պիտի ըլլայ, որ մենք պակաս բարեկամ չերեւանք ժողովուրդին աչքին եւ «բարեկամութեան» այդ մենաշնորհը չթողունք Աբու Լալաներուն։*

Սենեկապետ.— *Ահա՛ ատուները կամաց կամաց կ'իջնեն։ Հիմա Աբու Լալա Մահարին իր դրան առջեւ նստած ըլլալու է, նարկիլէն շուրթին։ Եկո՛ւր Քիաթիպ, երթանք միասին տեսնել գինքը և կատարել մեր պարտականութիւնը։*

Խորհրդական.— (*կնքապահին*) *Իսկ մենք երթանք սրճարան։ Փէհլիվանը հիմա պատրաստած ըլլալու է մեր հաշիւի ըմպանակը։*

Մինչ խորհրդականն ու կնքապահը կ'ուղղուին դէպի սրճարան, սենեկապետն ու քիաթիպ կ'իջնեն հրապարակն ի վար, կը դառնան Աբու-Լալայի տան անկիւնը, եւ յուսախաբ, կանգ կ'առնեն։

Ե. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՍԵՆԵԿԱՊԵՏ, ՔԻԱԹԻՊ

Սենեկապետ.— *Զարմանալի։ Դո՛ց է տակաւին դուռը։ Երբե՛ք այս տեսակ բան մը պատահած չէր այս ժամուն։ Ո՞ւր է արդեօք։*

Քիաթիպ.— *Հիւանդ չըլլա՞յ...*

Սենեկապետ.— *Բնա՛ւ։ Դեռ այս առտու գինքը տեսնող եղած է։ Ճաշակարանքով կ'անցի եղեր փողոցէն։*

Քիաթիպ.— *Ուրեմն ի՞նչ արտասովոր բան գինքը մեզմէ կը ծածկէ՝*

Սենեկապետ.— *Չեմ հասկնար։*

Քիաթիպ.— *Սպասե՞նք հոս իրեն։*

Սենեկապետ.— *Ո՛չ. աւելորդ է։ Սրճարան երթանք հիմա և կէս ժամէն նորէն կուգանք։*

Երկուքը մէկ կը դառնան իրենց քայլերուն վրայ։

Քիաթիպ.— *Գոնէ պաղ ջուր մը խմենք սա աղբիւրէն, Աբու Լալայի մեծ հօրը յաւիտենական կեանց, որ աղբիւրը կառուցած է մեր աչքերուն հաճոյքին ու մեր քիմքին զոհացման համար։*

Սենեկապետ.— *Խմէ՛ դուն։*

Քիաթիպ.— (*բարձրանալով աղբիւրին աստիճանները*) *Եթէ ջուրը չըլլա՛ր աշխարհիս երեսը...*

Սենեկապետ.— *Մե՛նք ալ չէինք ըլլար։*

Քիաթիպ.— (*դաւաթ մը կուլ տալէ վերջ*) *Օ՛խ, կենդանացուց* (*դաւաթ մըն ալ կը լեցնէ*)։

Սենեկապետ.— *Անո՛ւշ ըլլայ, բարե՛կամ։*

Քեաթիպ.— (Լամպէն վերջ երկրորդը) Անմահական Ջուր է աս։ Տէ՛ր սենեկապան, պէտք է որ դուն ալ վայելես այս դմայլելի հեղուկ զովութիւնը՝ այս օրուան հրակէզ արեւէն վերջ։ Բայց ո՛չ այն պղինձէ ամանով ուրկէ ես խմեցի. այլ բիւրեղէ բաժակով. ուր Ջուրը արծաթափայլ կը ծիածանուի։ Սպասէ՛ պահիկ մը, երթամ իսկոյն սրճարանէն բերեմ այդ բիւրեղը։

Դրեթէ վազելով կ'երթայ սրճարան։

Սենեկապետ.— (նաեւէն պոռալով) Զա՛րժէը, Քիա՛թիպ, մի՛ յոդնիր։ (Մինակ ինքն իրեն). Բայց և այնպէս հաճելի է տեսնել որ շուրջդ կը դառնան։ Եսդ կը վայփայէ։

Քիաթիպ.— (որ վայրկենական վերադարձած էր, Ջրալից բաժակը կը հրամցնէ սենեկապետին). Ճաշակէ՛ և տես դի քացրէ։

Սենեկապետ.— Ապրի՛ս։ Քու ծառայականութիւնդ անհնար չանցնիր։ Կուգայ օրը և կը գտնես վարձատրութի՛ւնդ։ (Խմելով Ջուրը և ձեռքով պեխերը սրբելով) կը խոստովանիմ, սակայն, որ հակառակ հաճո՛ւքով խմելուս, նոյնիսկ Արու Լալա Մահարիի մեծ հօրը երախտապարտ մնալ չպիտի ուզէի։ Այս Ջուրը խմելով. կարծես ո՛չ թէ միայն իրեն՝ այլ թոռանն անգամ բան մը պարտական կ'ըլլամ։

Քիաթիպ.— Երբե՛ք։

Սենեկապետ.— Բայց դուն չէի՞ր որ, քիչ առաջ աղբիւրը հասատատողին ի լիշատակ խմեցիր։

Քիաթիպ.— Այո՛, բայց անպատճառ պարտաւոր չեմ այդ ոգեկոչումը ընելու։ Կրնամ և խմել, մտքէս իսկ չանցնելով նուիրատուն։ Մեքենաբար՝ ինչպէս շատերը կ'ընեն։ Ժողովրդային իրաւունքն է աս։

Սենեկապետ.— Ինծի՝ այլ լարախաղացութիւն։

Քիաթիպ.— Ինչու համար լարախաղացութիւն, Տէ՛ր սենեկապետ։ Մտածէ՛.— անգամ մը որ աղբիւրը կառուցուեցաւ և արամադրուեցաւ ժողովուրդին, այլևս դադրեցաւ կառուցանողին ինչքը ըլլալէ։ Մե՛րն է անիկա։ Նոյնն է պարագան՝ թոռանը բանաստեղծութեան համար ալ։ Անգամ մը որ հրապարակ հանեց, այլևս իրը չէ ան,— հասարակաց սեփականութիւնն է։

Սենեկապետ.— Մի՛ ճամարտակեր նոքին՝

Քիաթիպ.— Եւ սակայն, ճշմարտութիւն է ըսածս։ Արու Լալա Մահարիի անձը կրնանք չսահմանել։ Բայց ընդունի՛նք, որ իր բանաստեղծութիւնը այս պաղպաղչուն Ջուրին պէս քրոջական սփոփ կը կուտայ տենդավառ հոգիներուն, և եղբայրական շունչ մը՝ այս անուշահոտ ճենապակիին պէս։

Սենեկ.— Հէրի՛ք, ո՛վ Քիաթիպ. հերի՛ք քերթեա։
Հատ մ'ունէինք այդ բերքէն,
Հատ մ'ալ մ'իյնար... Երդիքէն։
Կը տեսնե՞ս, ես անգամ, ի պատիւ քեզի, յանգաւոր կը խօսիմ։

Քիաթիպ.— Տէ՛ր սենեկապան, թոյլ տուր ըսել, որ դուն կը կրկնես հարերու վաղնջական խօսքը։ Իսկ ես առոր պիտի պատասխանեմ՝ իմ կողմէ այս վայրկեանիս շինուած երկտողով մը, որ մինչեւնոյն չափը ունի և՝ միեւնոյն յանկերգը, ահա՛ տասիկ։

Կ'ուզես վանե՞լ դիս երգէն։
Զրկե՞լ կ'ուզես իմ ձիրքէն։

Սենեկապետ.— Քու ձի՞րքդ մի։ Քեզի՛ պահէ զայն։ Դէ՛, աւելի լաւ կ'ընենք՝ երթալով սրճարան ու նարտ մը նետելով։

Քիաթիպ.— Երթա՛նք նարտենք՝ քանի որ այդպէս հաճոյ է քեզի, Տէ՛ր սենեկապան։ Միայն թէ՝ դիտցի՛ր, որ եթէ հիմա անոնք, խորհրդականն ու

կնքապահը, որճարանին խորը իրենց հաշիշովը կ'արբենան, ես ալ կ'արբենամ այն բանաստեղծութեամբ զոր ներսս կը կրեմ՝ ինչպէս անբաւ կարաս մը գինի։

Սենեկապետ.— *Անուղղա՛յ Բիաթիպ։*

վարագոյը

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՐԱՐ

Գործող անձեր այս արարին մէջ՝ իրենց մուտքի կարգով։

Ձ. ՊԱՏԿԵՐ

Աբու Լալա Մահարի

Սենեկապետ

Բիաթիպ

Գուշակուհին

Տերվիշը

Երկու բանուորուհիներ

Հովիւը

Խումբ մը բանուորներ

Սատրգ բանուորներու պետը

Երկու իոլէմա

Բ. ՊԱՏԿԵՐ

Աբու Լալա Մահարի

Դիշերային կիներու խումբը

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏԿԵՐ

Միեւնոյն բեմը, զարդարումը՝ ինչ որ առաջին արարին մէջ:

ԱԲՈՒ ԼԱԼԱ ՄԱՀԱՐԻԻ ՄՕՏ

Աբու Լալա Մահարի, իր տան առջեւ, աջ կողմը, գորգի մը վրայ, ծալապատիկ նստած է գետինը: Ձախ կողմը նարկիլէն, որուն փողը կը բռնէ ձախ ձեռքով ու կը կկլացնէ, իսկ աջ կողմը՝ սատափ դրասանգներով զարդարուն ութոտանիի նքոյր մը՝ որուն վրայ սուրճի լայներեան սկահակը եւ ոսկեփայլ մետաղէ ջրաման մը (ըպրըգ): Աբու Լալայի դէմքը կը մատնէ մեծ դէպք մը ճակատելու հանդարտ ու պերկ վճռականութեամբ:

Աբու Լալա Մահարի (*ումպ մը կ'առնէ սուրճէն և ծուխի քուլաներ կ'արձակէ նարկիլէէն*).— *Կ'արտասանէ համընթաց երաժշտութիւն:*

Ես կ'ուզէի արեւավառ
Անապատը ամայի, —
Որ մեն-մենակ եւ վշտահար
Թափառէի ու լայի:
Աշխարհից դուրս եւ սրտաբաց —
Անապատում ամայի
Տաք ժայռերը ամո՛ւր գրկած
Համբուրէի ու լայի...

Յանկարծ ոտնաձայներ՝ կողմնակի նեղ փողոցէն, Աբու Լալա ուշադրութիւնը կը լարէ: Սենեկապետն ու Քիաթիպն են որ կուգան, կը հասնին Աբու Լալայի մօտ; Բանաստեղծը երբ զանոնք կը նշմարէ, կը ցատկէ ոտքի: Այս շարժումը ոչինչ ունի՝ նորեկներուն հանդէպ յարգանքի նշան մը նկատուելու: Ընդհակառակն, աւելի ինքնապաշտպա-

նութեան ժէստ մըն է, քանի որ Աբու Լալա, կանգնելով հանդերձ, աջ ձեռքը կը հանգչեցնէ մէջքի դաշոյնին վրայ:

Պալատական զոյգը վերջապէս կը մօտենայ Աբու Լալային: Ծեկ-ծեքուն խոնարհութիւններ յարգանքի արուեստական ձեւեր:

Սենեկապետը.— (*Չհասկնալ ձեւացնելով Աբու Լալայի կանգնումին իմաստը*) *Սէլա՛մ, յարգալի՛ր Աբու Լալա Մ'ահարի, բայց մենք չեկանք բնաւ քու հանգիստդ վրդովելու: Մենք նոյնիսկ չափազանց կը նեղուինք, որ մեր ներկայութիւնը քեզ տեղահան կ'ընէ:*

Քիաթիպ.— (*Կեղծաւոր*) *Մենք քու իմաստութեանդ է որ կը դիմենք, այնպէս ինչպէս անապատի անցորդը՝ ովասիսին: Մենք պապակն ունինք քու գեղեցիկ խօսքիդ:*

Սենեկապետ.— *Եւ յետոյ, մեզի հաճելի ալ է քեզ տեսնել քու մտերմիկ ինքնալքումիդ մէջ: Ինչո՞ւ չշարունակել քու երազողի ընկողմանումդ գորգին վրայ:*

Աբու Լալա Մահարի.— *Մարդկանց մօտ պէտք է աչալուրջ լինել...*

Սենեկապետ.— *Եւ սակայն, մենք բարեկամներ ենք քեզի, սիրելի՛ Աբու Լալա Մ'ահարի, անկեղծ անշահախնդիր բարեկամներ, որոնք հիացում ունին քու տաղանդիդ եւ յարգանք՝ անձիդ համար: Դուն ալ լաւ գիտես:*

Քիաթիպ.— *Յարգելի՛ Աբու Լալա, արդարեւ դըժուար է մեզի տեսնել, որ մեր պատճառաւ, կը շարունակես ոտքի մնալ:*

Աբու Լալա Մահարի.— *Մարդկանց մօտ պէտք է աչալուրջ լինել, միշտ ոտքի վրայ, եւ սուրը ձեռքիդ...*

Քիաթիպ.— *Օ՛, փայփայէ դաշոյնիդ մարգարտայեռ երախակալը, եթէ կ'ուզես: Այդ շարժումը մեզ չի սոսկացներ: Գիտենք թէ դաշոյնդ ո՛չ մէկ արեան մէջ պիտի թաթխուի յաւէտ: Եւ սակայն. մենք աւելի*

վայել պիտի դանէինք, որ քու ձեռքդ ընտանեբար երթար ոսկեղէն տիվիթին։

Սենեկապետ.— Մ՛յն տիվիթին՝ զոր բարձր խալիֆան նուիրեց քեզի՝ տարեդարձիդ առթիւ, եւ որ նոյնպէս կը հանդչի գօտիիդ մէջ, դաշոյնին քովը։

Աբու Լալա Մահարի, — (Շարունակելով իր մտածումը) ... եւ սուրը՝ ձեռքիդ, որ քեզ չլլկեն, քեզ չյօշոտեն թէ՛ բարեկամդ եւ թէ թշնամիդ։

Սենեկապետ.— Աբու Լալա Մահարի՛, այնքան մեծ է մեր յարգանքը քեզի հանդէպ, որ մենք չենք վիրաւորեր քու այդ խօսքերէդ։ Մեր ականջը հասած է, որ այս վերջերս, մշտական մտազրդռումներ՝ քեզ տենդագոյզ վիճակի մը մէջ կը պահեն. ուստի հակառակ քու սուր սլաքներուդ, անայլայլ կը մնայ մեր բարեկամութիւնը։

Աբու Լալա Մահարի։— Բարեկենդի՞նչ է — լաւիդ նախանձող, քայլիդ խուզարկող, բամբասող ազան։

Ծանօթ շըները չեն հաչում վըրադ, ծանօթ մարդիկ են հաչում քու վըրա։

Սենեկապետ,— Նորէն կ՛ըսեմ,— մենք քեզ կը հասկնանք ու չենք վշտանար քեզի՝ այդ բուռն բառերուդ համար։ Մինչեւ անդամ քեզի հետ մենք ալ կը սրտմտինք։ Այդ գայլագին եղոյթները — տարակոյս չկայ — մոքի գերագրգիռ վիճակով մը կը չըքմեղանան մեր աչքին։

Քիաճիպ,— Սա ալ ըսենք, որ ի՛նչ ալ ըլլայ քու արտայայտութիւննէրուդ իմաստը, մենք միշտ, անոնց մէջ, բանաստեղծական հիւսուածքը կը գնահատենք։

Սենեկապետ.— Թէեւ, ի՞նչ մեղքս պահեմ, մենք յաւէտ պիտի նախընտրէինք այն տողերդ, որոնք մեր երազանքը կ՛օրօրեն ա՛յնքան քնքուշութեամբ։ Քիա-

թիպը շատ մը դոհար տողեր գիտէ, որ քեզնէ են։ Ըսէ՛, Քիա՛թիպ. տուն մը ըսէ։

Քիաճիպ,—

Կեա՛նքը երազ է, աշխարհը՝ հէքիաթ, ազգեր,
սերունդներ անցնող քարաւան,
Որ հէքեաթի մէջ, վառ երազի հետ, չուում
է անտես դէպի դերեզման։

Աբու Լալա Մահարի.—

Կո՛յր ու դուլ մարդիկ, առանց երազի, առանց
լսելու հէքեաթն այս վսեմ,
Իրար կոկորդից պատառ էք հանում եւ
դարձնում աշխարհն՝ անաւոր չէ՞նեմ։

Սենեկապետ.— Շարունակութի՞ւնն է ասիկա քու արտասանածիդ, Քիաթիպ։

Քիաճիպ.— Այո՛, տէ՛ր սենեկապետ։

Աբու Լալա Մահարի (շարունակելով).—

Ձեր օրէնքները — լուծ ու խարազան, և անել
մի ցանց խօլական սարդի,
Եւ որոնց ժահրով թունաւորում էք երգը բլբուլի
անուրջը վարդի։

Սենեկապետ, (դժգոհ՝ Քիաթիպին.— Ուրկէ՞ ուր բերանը բացիր։

Քիաճիպ.— Չէի յուսար որ...

Աբու Լալա Մահարի, (շարունակելով)՝—

Նղկելի՛ մարդիկ, փուշի կը դառնան ձեր վատ
սրտերը, ձեր գործերը չար։
Եւ ժամանակի ձեռքը անտարբեր կը սրբէ
կ՛աւլէ պիղծ հետքերը ձեր։

Սենեկապետ, (Քիաթիպին).— Պէտք է որ զգաստութեան հրաւիրեմ այս խեւը։

Աբու Լալա Մահարի, (եզրակացնելով).—

Ե՞ւ նայնաշունչ հոդմը կը շաչէ ձեր ոսկորների
քարերի վըրա,

Իսկ վայելելու դուք միշտ ապիկար՝ երազն այս չքնաղ, հէքեաթն այս ոսկեայ։

Սենեկապետ.— Հերի՛ք է ա՛լ, հերի՛ք, յարգելի Աբու Լալա, վե՛րջ այդ անողոք նզովքներուն։ Ի զո՛ւր դուն քու մէջ ատելութիւն կը հրահրես։ Ի զո՛ւր թշնամանքը կը յաւերժացնես։ Մենք եկած ենք այստեղ հաշտութեան բալասանը բերելու քու հրատոչոր հոգիիդ՝ յանուն մեր վաղեմի բարեկամութեան։

Աբու Լալա Մահարի.—

Իմ խոր վէրքերը ո՞վ կը նիւթէր ինձ, թէ
Չլինէին ընկեր, բարեկամ,
Որոնք համբոյրով սիրտս բացեցին, որոնք
Համբոյրով խայթեցին նըրան։

Սենեկապետ.— Թողլ տուր ըսել, ո՛վ Աբու Լալա-, Մահարի, որ նմաններուդ հանդէպ այսքան դաժան այսքան մաղձ թերեւս շատ այ մարդկային սիրտ չըլլար։

Աբու Լալա Մահարի.—

Մարդիկ ի՞նչ են որ... դիմակուած դեւեր,
Ժանիքներ ունին, անասէս ճիրաններ,
Սմբակներ ունին եւ որոճող են եւ նըրանց
Լեզուն թունաւոր սուսեր։

Սենեկապետ. (Ֆիաթիպին).— Վարպետ ինքնանկարիչ է այս մարդը։

Աբու Լալա Մահարի (շարունակելով).—

Եւ ո՞վ են մարդիկ... պաղշոտ, եսամոլ, ժանիչ
Ուրացող, աղէտների հօտ,
Արիւններ լակող, դահիճ, դահճապետ, դազան
մանկամորթ, դազան մանկամորթ։

Սենեկապետ, (Ֆիաթիպին).— Բաղմապատիկ ես մը, հօտն ալ ինք, հովիւն ալ։

Աբու Լալա Մահարի. (շարունակելով).—

Աղքատութեան մէջ, թշուառութեան մէջ
Վախկոտ, փոքրոգի, քծնող, վաճառու.
Հարստութեան մէջ անգութ, մեծամիտ, և
ամբարտաւան և վըրիժառու։

Ֆիաթիպ, (սենեկապետին).— Մանաւանդ, դերմարդն է ան՝ ինք իր աչքին...

Աբու Լալա Մահարի, (եզրակացնելով).—

Ջոհնում է լաւը վատերի համար, և վատն ու
Չարը լըկում են տանջում

Մի բուռ լաւերին այս վատ աշխարհում, եւ կեանքի սրտում որոմն է աճում։

Արծագանգը, (հեռաւոր).— Որոմն է աճում։

Սենեկապետ.— Շատակն ըսելու համար, չէի կարծեր թէ ա՛յսքան մարդատեաց ես դարձեր դուն, Աբու Լալա։

Ֆիաթիպ.— Եւ սակայն, Տէ՛ր սենեկապետ, այնքան ալ նոր չէ մարդոցմէ հիասթափութեան այս դպացումը վարպետին մօտ։ Անցեալին մէջ ալ ունէր ան, թերեւս նուազ բուռն, բայց ոչ նուազ զառն ու նուազ խոր։ Դատէ՛ իր սա պէյիթէն՝—

Ապրում եմ մինա՛կ. մարդկանց մէջ օտար,
Աչքերը նըրանց ինձ չեն ողջունում,
Սրտերը մարդկանց փակ են ինձ համար.
Եւ նըրանց հոգին ձայնըս չի լըսում...

Սենեկապետ.— Ֆիաթիպը անցեալ օր քու ուրիշ մէկ փոքրիկ ոտանաւորդ կ՛արտասանէր, նոյնպիս հին և որուն իմաստը հիմակ աւելի լաւ կը հասկնամ։ Մինչ առաջ՝ կը կարծէի թէ բանաստեղծի քմայք մըն էր լոկ։ Ի՞նչպէս էր այդ օտանաւորը, Ֆիաթի՛պ։

Ֆիաթիպ, (կ՛արտասանէ).— Անհաւասիկ.

Ո՛չ իշխանութիւն, ո՛չ կըռիւ. ո՛չ կին

Ձեն յափշտակում, հիւանդ իմ հոգին,
Ղօղանջն է միայն ձիգ կարաւանի
Հեռաւո՛ր անյա՛յտ ճանապարհների
Անհուն հրապոյրներով դիւթում իմ հոգին։
Թափառումների տենչով անվեկին...

Սենեկապետ.— *Հիմա կը հասկնամ թէ քու յոռետեսութիւնդ իրաւ նոր չէ բոլորովին, թէ իրաւ անոր արմատները տարիներու խորը մխրճուած են։ Բայց ի՞նչ յանդ է որ մինչեւ այդտեղուանքը մղած է քեզ Աբու Լալա՛ դո՛ւն՝ որուն ո՛չ յարգը պակսած է մարդոցմէ. ո՛չ ալ բարօրութիւնը՝ կեանքէն։*

Ֆիաֆիլ.— *Տէ՛ր սենեկապետ, թոյլ տուր որ քառեակ մը երգեմ վարպետէն, և այն ատեն հոգենկարը կատարեալ կ'ըլլայ, ու աւելի դիւրաւ բացատրելի։ Ներէ՛ թող մեծ վարպետը՝ տրուպիս համարձակութեանը։ (Կ'սկսի երգել)։*

Երթամ մտնեմ անապատը, ժէռ չոր քարը սիրեմ, դրկեմ. սեւ քարերին գլուխը չոր թեքեմ անյոյս, խոր միտք անեմ ու պատանքըս հետը մանտամ, դերեզմանըս ինքըս փորեմ։ Կեանքըս թըռաւ, օրըս հատաւ.— արեգակներս՝ ո՞ւր դնացին...

Սենեկապետ.— *Այսպէս ուրեմն, կրնայ պատահիլ որ՝ օրին մէկը, երթաս մինչեւ անապատ՝ հոն փնտռելու համար կորսուած արեգակներդ։ Հապա զմայլելի պաղպա՞ոը որ քեզ կը պաշտէ... պիտի կրնա՞ս ուրանալ զայն։*

Աբու Լալա Մահարի.—

Ես ետ չեմ դառնար, ժանտ քաղաքները ուր բազմաժըխոր կրքերն են եռում...

Սենեկապետ.— *Կրնայ պատահիլ, որ չափսոսաս այս դալար հովանին՝ որուն տակ այնքան երազեցիր...*

Աբու Լալա Մահարի.—

Վա՛յ, նըրան, ով որ տուն ու տեղ ունի, կապուած
է չան պէս իրեն տան շէմին։

Սենեկապետ.— *Կրնայ պատահիլ, որ անդոնես այն փառքն ու պատիւը, դոր քեզի կ'ընծայեն լեռներն հովիւէն մինչեւ մեր բարձր խալիֆան...*

Աբու Լալա Մահարի.—

Եւ ի՞նչ է փառքը,— այսօր քեզ մարդիկ
եղջիւրներից վեր կը բարձրացընեն.
Վաղը նոյն մարդիկ սրբակների տակ ճակելու
համար, քեզ վար կը նետեն
Ի՞նչ է պատիւը, մարդանքը մարդկանց,—
սոսկ ոսկուց վախից յարգ են ժառուցում,
Իսկ երբ սարթեցիր, մուճակիդ փոշին մեծ
մարդ է գառնում և քեզ հարւածում։

Սենեկապետ.— *Կրնայ պատահիլ, որ հօրենական ժառանգութիւնդ...*

Աբու Լալա Մահարի.—

Եւ ի՞նչ է գանձը, որով լիմարը ներում է
մարդկանց. և հանճար, և սէր,—
Բիւրրաւորների քամուած արիւնը, մեռելների
միս, որբի արցունքներ։

Սենեկապետ.— *Աբու Լալա Մահարի՛, կա՛նգ առ, Ա՛յսքան լեռնակուտակ լեղի՝ ներսդ։ Այսքան թունք ու մուր՝ բոլոր սրբութիւններուն համար։ Բի՛չ մըն ալ — և մեր նուիրական հայրենիքին պիտի հայհոյես։*

Աբու Լալա Մահաբի.—

Ատում եմ, աւա՛ղ, և հայրենիքը — պերճ
արօտավայր հարուստների ցոփ.—
Որի հողն արնոտ՝ անդուլ հերկողը չոր քար է
կրծում իր հացի փոխան։

Սենեկապետ.— *Անշուշտ ամէն մարդ կը մեղքնայ տքնողին՝ երբ չի կրնար լիառատ վայելք ունենալ ան։*

Կրնամ քեզ վստահեցնել, որ արքունի սենեկապետի հանդամանքով, ես երբեք կեց չեմ տուած այն խեղճին, այն անիրաւեալին որ պալատ է ներկայացեր։ Սակայն ի՞նչ ընես. աշխարհի օրէնքն է սա։ Սկիզբէն ի վեր, միշտ գտնուեր են զօրաւորներ ու տկարներ եւ միշտ ալ պիտի գտնուին։ Բնութեան օրէնքն է սա։ Աշխարհի օրէնքն է սա։

Աբու Լալա Մահարի.—

Ի՞նչ է օրէնքը.— մարդկանցից օրինած, բիրտ
ուժեղների այդ սուրը դաժան,
Անզօրի դէմին կախուած յաւիտեան, խեղճին
խողխողող, հզօրին պաշտպան.
Եւ իրաւունքը և օրէնքները բոլոր պայրոյթով
ատում են ատում։
Գարշ իրաւունքով բռնաբարում են և գարշ
օրէնքով լկտում ու մորթում։

Սենեկապետ.— Բայց դուն աշխարհը հիմէն սա. սանել կ'ուզես, Աբու Լալա՛։ Աչքի առջեւ կը բերե՞ս այն ահաւոր խառնակութիւնը, այն անպատմելի թոհուբոհը, երբ ամէն մարդ իր խելքին փչածին պէս շարժի, առանց անսալու դրուած օրէնքին և այդ օրէնքը գործադրող իշխանութեան, որուն ներկայացուցիչները քեզի բարեկամ ալ են, վերջապէս։

Աբու Լալա Մահարի.—

Եօթն անգամ եօթըն ատում եմ, ատում
իշխանութիւնը.— սերունդներ լափող
Անյա՛գ վաշխառու, անկուշտ ձրիակեր.
պատերազմների յաւերժ լերիւրող։

Սենեկապետ.— Աբու Լալա Մահարի՛...

Աբու Լալա Մահարի.—

Նա հըրէշի պէս կրծքիս է նստել. բրոունցքն
է ահեղ սեղմել ճակատիս։
Եւ ամէն քայլիս շղթայ է զրկել, փականք է
դըրել լեզուիս ու մտքիս։

Սենեկապետ.— Վայլա՛հի ցնդեր է այս մարդը, ցնդեր. ցնօրեր...։ Ամէն բան չափ մը ունի։ Ի՞նչպէս կարելի է այդ տեսակ ժպիրհասօքեր արտասանել՝ մե՛ր, իշխանաւորներուս ներկայութեանը, ձադկելու համար մեզ։ Տարբե՛ր խնդիր՝ եթէ հրատոչոր տենդ մըն է որ իրեն զառանցել կուտայ.

Բիաթիպ.— Եւ ըսել որ բարեկամութեան աննենգ ձեռք մը կարկառել եկած ենք իրեն։

Սենեկապետ.— Իսկ ինք ո՛չ միայն բրտօրէն կը վանէ այդ ձեռքը, այլ անոր կը պատասխանէ լուտանքներու և նախատինքներու տեղատարափով մը։ Եւ չքմեղանքն ալ չունի իրեն հիացող անդիտակներու շարքին մէջ դասուելու. Քանի որ անձամբ անձին առիթ ունեցած է ճանչնալու իշխանութեան արժէքը և անոր ճաճաճ սուրը...

Աբու Լալա Մահարի.—

Ապիկա՛ր մարդիկ, ստրուկ ու վախկոտ, ո՞վ
տըւեց սուրը նըմանիդ ձեռին.
Ո՞վ տըւեց նըրան վրէժի իրաւունք իշխել,
խողխողել իր նըմաններին։

Սենեկապետ.— Ներ չկայ այս այսահարէն, Բիա՛թիպ։ Զո՛ւր էին մեր բոլոր հաշտարար ճիգերը։ Մենք մեր ժամանակը կորսնցուցինք։ Երթա՛նք։

Միայն, վերջին խօսք մը։ Աբու Լալա՛,— դո՞ւն ես եղեր աշխարհը կարգի բերողը։ Դո՞ւն՝ այդ ոտանաւորներովդ, որոնք այլեւս բանաստեղծութիւն ալ չեն, այլ տաղաչափուած յարձակողական։ Բայց գիտցի՛ր, դա՛ւն որ այսքան հեռուները գացիր սրբապղծութեան մէջ, գիտցի՛ր, որ եթէ մենք լռենք, այս քարերը, իսլամական աշխարհի այս քարե՛րը պիտի աղաղակեն։ Անոնք և ականջ ունին եւ բերան։

Փախչինք, Բիա՛թիպ, փախչի՛նք։ Ես փափաք չունիմ բարբանջանքներով ականջներս պղծելու եւ լուանոտի լորձունքներու նշաւակ դառնալու։

Մինչ ձեռքին ետեւովը կը սրբէ երեսը՝ ցայտուն Քուք մը մաքրելու ձեւով, միւս կողմէ ուժգնօրէն կռնակը կը դարձնէ Աբու Լալայի. եւ երկուքը միասին աճապարանքով կը հեռանան: Աբու Լալա Մահարի արհամարական նայուածք մը նետելէ վերջ մեկնողներուն, դանդաղօրէն կ'ընկողմանի վերստին գորգին վրայ, կրծնելով պատին: Կը փորձէ ծըխել նարկիլէն որ մարած է: խորէն, կողմնակի նեղ փողոցէն կուգայ գուշակուհին, երգելով: Այդ միջոցին, կը տեսնուի սր Սենեկապետն ու Քիաճիպը կը մտնեն սրճարանէն ներս:

Գուշակուհին. (կ'երգէ). —

Գուշակուհին եմ հեռատես.
Գիտեմ անցեալն ու ձեր ներկան.
Անծանօթ չէ ինձ ապագան.
Ձեր գոց բախտը կը կարդամ ես.

Կանգ առնելով Աբու Լալա Մահարիի առջեւ.

Ո՛վ բանաստեղծ, կ'ուզե՞ս որ բախտդ նայիմ:

Ֆաջալերուած՝ Աբու Լալայի լուռ Քննէն. ընտանի կատուի մը ճապկուքեամբ կը նստի ծալապատիկ՝ անոր ոտքերուն: Ու իր ձեռքը՝ նախշուն քսակի մը մէջէն դուրս կը ֆնտէ իր բակլաները, զոռս սերմանելու շարժումով մը կը Քափէ գետին:

Լսէ՛. Աբու Լալա Մահարի: Քու թշնամիներդ, որ քու նախանձորդներն են, դաւ մը կը նիւթեն քեզի դէմ: Երեսիդ կը խնդան. իսկ եաեւէդ հօրդ կը փորեն: Բայց այդ ծուղակին մէջ, օր մը չէ օր մը, իրենք պիտի իյնան: Քու կռնակդ լերան պէս կեցեր է ժողովուրդը պարզ հոգիները պատրաստ են քեզի համար իրենց կեանքը տալու: Այնքա՜ն կը սիրեն քեզ և այնքան կ'ատեն քեզ ատողները: Ադամանիին մէջ ալ պաշտպաններդ չեն պակսիր:

(Ջննելով բակլաները). Ծանր բախտ մը ունեցեր ես դուն. եւ հոգիդ շատ է խռոված: Մեծ արտակարգ ճամբորդութեան մը նախօրեակին կը գտնուիս: Եօթն օրէ՜ն ըսեմ թէ եօթը ժամէն՝ Պաղտատը պիտի ձգես: Բայց դուն անմարդաբնակ տեղ մը կ'երթաս

կոր: Անապատ կ'երթաս կոր: Միայն թէ վերջդ շատ լաւ պիտի ըլլայ: Յաղթական վախճան մը վերապահուած է քեզի:

Կը ֆաւաքէ բակլաները, կը խառնէ եւ անգամ մը եւս կը Քափէ գետին:

Գաղտնի կսկիծներ ալ ունիս դուն, բանաստե՛ղծ. կին մը կը սիրես, ամէնէն դեղեցիկը բոլոր ճանչցած կիներուդ: Օգոստոսի գիշերուան մը լիանուանին պէս ճաճանչագեղ, բայց անոր պէս անկայուն: (Ջննելով նորէն բակլաները) Ու այդ կինը կ'ամուսնանայ, այսօր իսկ կ'ամուսնանայ՝ մեծատունի մը հետ: Քեզի տուած երդումը՝ իր օժիտի սնտուկին խորն է թողեր:

Աբու Լալա Մահարի.— *Խաբխուլ մակոյկով յանձնուիր ծովին. քան թէ հաւատա կընոջ երդումին:*

Գուշակուհին.— *Այդ ծանր վճիռդ միտքս կը բերէ ուրիշ մէկ ոտանաւորդ: Հոն ալ նոյն ցաւը, նոյն դառնութիւնը: Առնին շատ սրտիս դպած էր այդ երգը. թոյլ տուր որ երգեմ զայն:*

Կը սկսի եղանակել.

Դընա՛, մոռացի՛ր և բախտը քեզ հետ,
Ուր հետ որ կ'ուզես, թըռի՛ր ու դընա՛,
Չիւսի՛ր քու բունը. ուր հետ որ կ'ուզես,
Թող տունըս մընայ՝ տխո՛ւր, վերանա՛:

Թող օճաղիս մէջ կըրակ չը շողայ,
Մարած տանըս մէջ թո՛ղ ոնոյ քամին,
Թո՛ղ վայէ քամին չոր գլխուս վըրայ,
Ես չեմ հաւատում կընոջ երդումին:

Բայց ինչո՞ւ կ'ընդհանրացնես, ո՛վ քերթող: Դրուժան կնոջ դէմ՝ դրուժան ա՞յրը կը պակսի մխիթ: Արդար չէ սեռին դէմ թշնամանքդ: Դուն քու խօսքդ ուղղելու էիր միմիայն սիրադրուժին:

Աբու Լալա Մահարի. (դառն արհամարանքով).—
Դուն պըսա՞կ կ'ներթաս քու նոր եարի հետ.
Բարով վայելես...

Գուշակուհին.— (Երրորդ անգամ մըն ալ խառնելով ու թափելով բակլաները).— Ի զո՛ւր. դուն կախարդուած ես անկէ: Ուր ալ ըլլաս, ի՛նչ ալ խորհի միտքդ, ի՛նչ ալ խօսի լեզուդ, ինչ ալ գործէ ձեռքդդ, ա՛ն է որ քու առջեդ կը ցցուի ամէն վայրկեան անջնջելի՛: Կը վանես, կը վանես բոլոր ուժովդ: Ջերթաթ, հո՛ն է միշտ, քու առջեդ, քու առջեդ՝ այլ հեռաւոր, լիճի մը կրկներեւոյթին պէս որ կը շողայ ծառաստանէդ ուղևորին աչքին:

Աբու Լալա Մահարի.—
Ահ, սէրը կընոջ տոչորուած հոգուդ աղբուր
է տալիս, որ միշտ ծարաւնաս:

Գուշակուհին, (գնդելէ վերջ բակլաները).— Աւա՛ղ, այդ սէրն է որ մնացեալ ամբողջ դոյութեանդ պիտի հետեւի քու քայլերուդ, ստուերի նման: Այդ սէրը պիտի հալածէ քեզ ապատին մէջ թէ անապատին: Անիկա պիտի ըլլայ վերջին սէրը քու օրերուդ: Եւ անիկա այնքան աւելի պիտի ժօտենայ քեզի, որքան անոր առարկան հեռանայ քեզմէ, դառնայ անմատոյց, դառնայ անտեսանելի՝ քօղերուն ապաստանած կամ վանդակներուն ետեւ բանտարկուած:

Աբու Լալա Մահարի.—
Ատում եմ սէրը՝ մահի պէս անգութ, յաւիտեան
ալրող խոցող գաղտնաբար.
Այդ քաղցը թոյնը, որով արբողը սարսուռ է
դառնում և կամ բռնակալ:

Գուշակուհին.— Կորսնցնելով սրտիդ թագուհին, դուն կը խորհիս չամուսնանալ ալլևս, իմաստո՛ւն Աբու Լալա: Եւ այն ատեն, ափսո՛ս, քու տաղանդդ է

որ՝ պիտի անհետանայ քեզմով: Չէի՞ր ուզեր ֆիզիքական անմահութիւն մը ապահովել քեզի՝ յաջորդներուդ մէջ:

Աբու Լալա Մահարի.—
Մեռի՛ր, դընա՛... առանց քեզ էլ կեանքը կայ,
Ուրիշ վարդեր կը շողշողան գարունքին,
Ուրիշ շրթունք դուցէ վաղը կամ հիմա
Կը համբուրէ քու սիրածին կաթոգին...

Գուշակուհին.— Եւ սակայն, ափսոս չէ՞ որ շառաւիղ մը չձգես ետեւդ, ծիր-կաթնային ակօս մը՝ աշխարհիս վրայ:

Աբու Լալա Մահարի.—
Սըրիկա է նա, ով հայր է լինում, ով երանաւէտ
ծոցից ոչինչի՝
Զգալու կոչում թշւառ հիւլէին և դէմին վառում
գեհենն այս կեանքի:
«Իմ հայրը իմ դէմ մեղանչեց, սակայն՝ մեղանչեցի ես ոչ ոքի դէմ»,
Այս իմ կտակը թող գրւի շիրմիս, եթէ լուանք
տակ մի խորշ պիտ գտնեմ:

Այս միջոցին, հեռուէնկը լսուի տավուլ-գուռնայի կայտուն ցընծերգ մը:

Գուշակուհին.— Ահաւասիկ հարսնիքը իր խնծիղին արձագանգները մինչեւ այստեղ կը ղրկէ տավուլ, գուռնայով, անպատկառ հեղնութեան մը պէս: Անհաւատարիմը այս գիշեր պաղնուաշուք թեւերու մէջ պիտ տապլտկի:

Աբու Լալա Մահարի.—
Ատում եմ նորից ոչերն ու կընոջը, իր համբոյրները շողում ու դժնեայ՝—
Փախչում եմ նրա ճահիճ-մահիճից, և անիծում
եմ երկունքը նըրա:

Գուշակուհին.— *Եթէ այսօր, դժնդակ եղելութիւն մը՝ բառն զայրոյթով կը լեցնէ քեզ՝ կնոջ ու իր համբոյրներուն դէմ, մի՛ մոռնար որ երէկ, ուրիշի անկեղծութեան րոպէի մը մէջ, համբոյրի սա՛ սրտագին երգը կ'արձակէիր հրթիռի մը նման.*

Կ'արտասանէ.

Էդ պահը որ դուն ինձ տուիր,
Ինպէս տնուշ, մեղուշ էր,
Էդպէս պըտուղ ծառ ու ծաղիկ,
Ծով ու ցամաք չէ ծըլեր։

Էդ պահիցը մէկ հատ էլ տուր.
Տանիմ, աշխարհըս ման գամ,
Ինչքան դառըն սրտեր տեսնեմ,
Տամ հոտն առնեն, անուշնան։

Աբու Լալա Մահարի, (*Իրրեւ պատասխան՝ ուսերը կը թօթուէ*)։

Գուշակուհին, (*Ի փոխարէն՝ նոր սաւնաւորը կը կրկնէ, այս անգամ երգելով։ Ու երբ կ'աւարտէ երգը*). *Թոյլ տուր որ ես ալ քամահրեմ զանիկա՝ որ այսօր այնքան անարժան կերպով քո· սիրտդ կը խոցէ։*

Աբու Լալա Մահարի, (*կը դառնայ այն կողմը ուրկէ կը հասնի հարսներգը· եւ ձեռքի շարժումով մը*)։—

Գընա՛, ժոռացի՛ր և բախդը քեզ հետ·
Ուր հետ որ կ'ուզես, թըռի՛ր ու գընա՛...

Տավուլ գուռնան լռած է։ Անոր յաջորդած է քանոնը (կամ սոնքուռը) որ պարի եղանակ մը լսելի կ'ընէ։

Գուշակուհին.— *Ո՛վ Աբու Լալա Մահարի, ժո՛ղ ըրէ.— Այս իրիկուն ես քեզի համար պիտի պարեմ փողոցին մէջ, օգտուելով ամայութենէն։ Պիտի պարեմ հեռաւոր քանունին այս եղանակով, որպէսզի դուն*

քեզ վեհան դպաս վրիպած հարսնիքիդ։ Պիտի պարեմ ի հաշիւ քու վրէժիդ։ Ու պիտի պարեմ՝ որպէսզի նաղ զուարճանաս ու ժոռնա՛ս...

Գուշակուհին կ'սկսի արեւելեան ճապկոտն պորտախաղ մը, կրքոտիկներ ինչեցնելով։ Իր շարժումներուն մէջ, որոնք մերթ գինքը կը մոտեցնեն քերթողին մերթ կը հեռացնեն անկէ,- անիկա կը փորձէ ամէնէն անդիմադրելի հպացումները։

Աբու Լալա Մահարի.—

Ո՛հ, կնոջ մարմին, պազդոտ, օձեղէն, դիւական
անօթ ոճիրներէ չար·
Դո՛ւ որ մըսեղէն դառըն հաճոյքով արևը հոգու
դարձնում ես խաւար։

Երաժշտուհիները, միշտհեռակայ կը շարունակուի հետզհետէ աւելի ոգեւոր ու մերթ նուաղ, ու գուշակուհիին պարը կը հետեւի նուագին շարժումներուն՝ Աբու Լալայի քենավառ անտարբերութեան առջեւ։

Աբու Լալա Մահարի· —

Ատում եմ կընոջ՝ տարերքը կրքի, միշտ բեղմնաւորող եղեռնը անասնաձ,
Աղբիւրն անսպառ, որ կուտակում է աշխարհի
վըրա տիղմը չարութեանց։

Նուագն ու պարը կը գտնեն իրենց վախճանը։ Գուշակուհին կը ֆաւաքէ իր ֆափաճ բակլաները ու կը պատրաստուի մեկնիլ։ Աբու Լալա Մահարի անոր կը նետէ ոսկեդրամ մը։

Գուշակուհին.— *Շնորհակա՛լ եմ, Աբու Լալա Մահարի, ո՛վ մեծ քերթողդ Պաղտատի։ Բայց քու դրամիդ համար չէ՛ որ եկած էի ես։ Ես անոր աչք չունիմ։ Ես պէտք չունիմ անոր կ'առնեմ զայն՝ պահելու համար որպէս թանկագին լիշատակ մը քեզմէ։ Մի՛ զարմանար։ Առաջին վաստակս է ան գուշակուհիի ու վերջինը պիտի ըլլայ։*

Ես եկայ քեզի ցոյց տալ, թէ կինն ալ գիտէ հա-

ւատարիմ ըլլալ ա՛յնքան՝ որքան ամէնէն հաւատարիմը այրերուն։ Որքան դո՛ւն իսկ չես անշուշտ Աբու Լալա, դո՛ւն որ կ'ամբաստանես, բայց որ մէկէ աւելի գեղուհիներ երգած ես, ու կինը գիտէ հաւատարիմ մնալ նոյն իսկ իր անգիտուած՝, իր չփոխարինուած սիրոյն մէջ։

Զիս չես ճանչնար։ Կը տեսնէի քեզ ամէն օր՝ առանց տեսնուելու քեզմէ։ Ծանօթ է ինծի ոտնաձայնդ, վանդակին ետև՝ ժամերով, ամէն օր կ'սպասէի սըրտատրոփ՝ մեր փողոցէն անցքիդ։ Չերեցա՛ր քանի օրերէ ի վեր։ Ընդունա՛յն սպասեցի։ Ամէնէն այլընդայլոց զրոյցները շրջեցան, — ու կը շրջին — քու մասին։ Ըսին որ քեզ կը տարագրեն։ Կամ թէ դուն քեզ կը տարագրես։ Թէ կը մեկնիս անդարձ... ։ Խելակորոյս էի։ Խիզախեցի ու եկայ։ Կը ցաւիմ, որ չկրցայ քեզ մխիթարել ո՛չ քեզմով, ո՛չ ինձմով։ Ներէ՛ եթէ երգս ու պարս անզօր մնացին վշտիդ ահագնութեան առջև։ Միայն թէ խնդիրք մը.— Ո՛ւր որ երթաս, հետդ տար Անծանօթ Կոյսին յիշատակը որ ասուպի մը պէս ահա կեանքէդ կուգայ կ'անցնի, վերջին վայրկեանին։ Մնաս բարո՛վ։

Եթերային, խոյս կուտայ։

Աբու Լայա Մահարի. —

Երկար դիտելէ յետոյ գուշակուհիին մեկնումը, որ զինքը կը թողու խոր երազանքի մէջ, իր խռովքին հակազդելու համար կայծքարով կը բռնկցնէ աբեթը ու կը հրահրէ մարած նարկիլէն, զոր կը քաշէ մոլուցքով ապա, ներքին տեսիլլ մը անձնատուր՝

Տեսնում եմ ահա շէկ առիւծներին՝ դեղին
շեղջերից աչքիս են նայում
Տեսնում եմ նըրանց, որոնց ոսկեղէն բաշերից
հողմը կայծեր է պոկում։
Եկէ՛ք, կանչում եմ, ես փախչողը չեմ, եկէ՛ք լափեցէք սիրտըս վիրաւոր...

Ծերունի Տէրվիշ մը —

փրթելով ձախ հողմէն, քէշքիւլը ձեռքը, շրջանը կ'ընէ հրապարակին, կորաքամակ ու դանդաղ, իր ցուպին կշռոյթով։ Սուզուած է ինք իր մէջ ու կ'երգէ։

Աշխարհըս անցաւո՛ր է...
Աշխարհը սանձաւոր է...
Ով գիտէ սանձը ջարդել՝
Ա՛ն է մեծ. ա՛ն հզօր է...

Աբու Լալա Մահարի.—

կը մենախօսէ, կարծես փոխասացաբար։

Ապիրա՛տ աշխարհ, ուր հըզօր ոսկին դարձնում
է գողին՝ ազնիւ ու շիտակ.
Ապուշին՝ հանճար, վախկոտին՝ կտրիճ, յայտնի
պոռնիկին՝ անբիծ հրեշտակ։

Տէրվիշը.— (*Շարունակելով*)

Աշխարհըս անցաւո՛ր է...
Ձեզմէ ով գանձաւոր է՝
Թող վախնայ իր ես գանձէն.
Կրկնապէս յանցաւոր է...

Աբու Լալա Մահարի. *նոյնպէս.—*

Մարդկայի՛ն աշխարհ, արեան բաղնիք, ուր
թոյլն յանցաւոր և հզօրն արդար,
Ուր մարդը տըխեղծ՝ ինչ որ անում է այս գորշ
աշխարհում՝ սոսկ նիւթի համար։

Տէրվիշը. *նոյնպէս.—*

Ո՛վ զօրեղներ, ուրիշին
Թանկ է — ձերին չափ — կաշին։
Արի՞ւն կ'ըմպէք թէ գինի,
Նստած ներքին արիշին...

Հերի՛ք վըտիտ գեղանը
Նետէք ձեր վառարանը,
Թողէ՛ք ան բարձր բոնէ
Հարուածեալին վըրանը:

Օր մը խորշակն ալ ձեզի,
Ինչպէս հատիկ աւազի,
Կրնայ աւլել ու տանիլ
Ափերն ի վար Տիգրիսի:

Աշխարհըս անցաւո՛ր է...
Ով այսօր գանձաւոր է՝
Վաղն է տընանկ... երբեմնի
Գուցէ զոհին ծնրադրէ...:

Եւ որովհետեւ Տէրվիշը կ'անցնի Աբու Լալայի առջեւէն, սա ոտքի կ'ելլէ, կը մօտենայ սուրբ մարդուն, եւ, իր երկու ձեռքերուն բըթամատերուն ու ցուցամատերովը բռնած՝ լեցուն քսակի մը յատակին երկու ծայրերէն, անոր ոսկեհիւնչ բովանդակութիւնը կը պարպէ Տէրվիշին քէշկիւլին մէջ: Այս վերջինը կը հեռանայ անխռով: Ահա՛ կանգ կ'առնէ պահ մը, ու, ափովը կշռելէ յետոյ ոսկիները, կը թողու որ անոնք թափին կրկին քէշկիւլին մէջ: Ու կ'աւարտէ իր երգը:

Աշխարհըս անցաւոր է...
Գանձ պահողն յանցաւոր է:
Տառապանքն ըսփոփելու
Այս գանձն ինձ յանձնըւեր է:

Երթամ տանիմ, դոնէ դուռ,
Թշուառներուն առաթուր,
Եւ թող օրհնեն առյաւէտ,
Վեհանձնութիւնն ոսկետուր:

Տէրվիշը կ'անհետանայ կողմնակի փողոցին մէջ: Պահ մը լռութիւն:

Արեւը, արիւնավառ, երթալով կը հակի դէպի հորիզոնին ծոցը: Ու ահա վերջալոյսին խորէն, թրթռուն, մելամաղձոտ, երկարաձիգ, կը լսուի միւէզինին ձայնը որ օրուան վախճանը կը ծանուցանէ: Ու մինչ միւէզինին ժամերգը կը շարունակուի:

Աբու Լալա Մահարի.— (*դէպի աղօթասաց ձայնը դառնալով*

Նզովո՛ւմ եմ ձեզ, հեռաւոր մարդիկ, ձեր չարն ու
բարին կըրօնները՜ ձեր,
Որոնք միմիայն շղթայ են կըռուած ստրկութեան
կոփուած գնդաններ:

. . . .

Ես կ'ուզեմ լինել անսահման, ազատ, անպարտք
անիշխան, այլև անաստուած,
Հոգիս տենչում է միայն, միմիայն՝ մեծ ազա-
տութեան՝ անհուն, անտարած.

Ազանէն յետոյ, փողոցը կ'ոգեւորուի քիչ առ քիչ. աշխատանքի աւարտման ու տուն վերադարձի ժամն է:

Երկու կիներ.—

Շալուաշ: Ողորմելի հագուած, յոգնատխուր, կուգան ձախէն: Ու կ'երթան դէպի աջ, երկձայն երգելով.

Մենք գորգ կը բանինք փափուկ ու նախշուն,
Որ հանգիստ բազմին տիկնայք փափկասուն:
Կը դատինք մինչև իջնելը մութին,
Դազգահին առջև, նստած փախաթին:

Մենք գորգ կը բանինք հազար թելերով,
Եզեմ կը հիւսենք գոյն գոյն ծիլերով,
Ցօղե՞րն այդ ծաղկանց: — Արցունքնե՛րը մեր:
Մատնածոր արեա՛մբ գործն ենք դըրոշմեր:

Մենք գորգ կը բանինք...: Մեր գինն է— հակի՛լ
Զը տեսնե՛լ բընաւ ծառերուն ծաղկիլ ...:

Կապերտ ենք չիներ անթիւ անհամար,
Այլ ո՛չ իսկ մէկ հատ չունինք մեզ համար:

Աբու Լալա Մահարի.——

Ձեռքի նշանով մը կը կեցնէ երկու աղքատ բանուորուհիները, անոնց կուտայ մէյ մէկ շքեղ գորգ, նոյն ինքն այն գորգերը որոնց վրայ բազմած էր: Ու կտրուկ՝ կը քաշուի:

Առաջին կին, *(երգելով)*:—
Ալլահը քեզի թող կեանք տայ երկար,—
Յիշատակն այս թանդ՝ մոռնալ չե՛նք կրնար:
Երկրորդ կին, *(նոյնպէս երգելով)*.—
Ա՜հ, շա՛տ ըլլայ, շա՛տ արեւըդ, անմա՛ր,
Ո՛վ զրկեալներու գորովագութ հայր:

Ու մինչ բանուորուհիները անբեւոյթ կ'ըլլան. հրապարակին վրայ, ցուպը ձեռքը, քանի մը ոչխարներով շրջապատուած, կ'երեւայ հովիւը:

Հովիւը, *արօտավայրէն վերադարձած, աջ ու ձախ, կենդանիները կը բաժնէ տէրերուն: Ան կ'երգէ՝*
Խըլել բերնից արնոտ հացը աղքատի,
Վատ քրտինքը ծնիլ տանջւած ճակատի...

Աբու Լալա Մահարի, *(կարեկցութեամբ նայելէ վերջ բանուորուհիներու ետեւէն)*.—
Ահա այսօր ալ բերի
Ձեր ոչխարները, բերի՝
Կաթնահոսան ձիծերով,
Եւ կենսատրդ գիծերով:

Պահել գայլին ժանիքէն,
Աւազակէն, վըտանգէն,
Նայիլ առջիս թէ ետիս,
Ամէն օր պարտքն է ճիտիս:

Բայց, ո՛վ տէրեր, մարգիկօրէն
Դուք ի՞նչ կուտաք փոխարէնն—
Շերտ մը չոր հաց, հի՛ւղ մը գորշ,
Եւ... ծերութիւն մանորոշ:

Երբ հովիւը կ'անցնի Աբու Լալա Մահարիի առջեւէն, ակնածալից խոնարհութիւն մը կ'ընէ, ձեռքը կուրծքին:

Աբու Լալա Մահարի՝ նշանացի իր մօտ կը կանչէ զայն, քանի մը ոսկի կը դնէ ձեռքը:

Հովիւը, *(կը խնկարկէ)*.—
Ոսկի՛, ոսկի՛, ոսկինե՛ր...
Ափըս չէի առած դեռ...
Երջանի՛կ եմ: Կը ցնծա՛ծ:

Հնչեցնելով ափին մէջ՝
Ի՜նչ վըճիտ է ձայնը ձեր...
Ոսկի՛, ոսկի՛, ոսկինե՛ր...
Ա՛յս գանձն հիմակ իմս է, Տէ՛ր:

Աբու Լալա գլխով հաստատական նշան կ'ընէ, ու մինչ հովիւը անգամ մը եւս կը հնչեցնէ գանձը ափին մէջ, անոնցմէ մէկը կը գըլտորի վար: Հովիւը փութով կը վերցնէ զայն:

Ձէ՛, չե՛մ թողուր որ փախչիք:
Հապա՛ր, հապա՛ր ապրիս տէ՛ր:

Կը մտնէ աջակողմ՝ ու, իր անհետանալէն ետքն ալ, տակաւին միջանցքէն լսիլի կ'ըլլան իր երգին վերջին ծուէնները.—

Ոսկի՛, ոսկի՛, ոսկինե՛ր...

Յաջորդ տեսարանին գրեթէ ամբողջ տեւողութեանը ընթացքին, Աբու Լալա քաշուած է տունը: Մերթ ընդ մերթ միայն ման գալ կ'երեւայ ճենողկոյզի հովանիին տակ: Իր տան դուռը կռնակի վրայ բաց է: Կուգայ աղբիւրին մօտ, կը լուայ ձիուն ու երեսը, կը չորցուի պարեգօտին փէշերուն.— Օ՜ֆ, օ՜ֆ... *(Կը դանէ ծոցէն սեւ հացի կտոր մը, կը ծամէ ջուրին մէջ ու կ'սկսի կրծել)*:

Օ՜ֆ, օ՜ֆ, օ՜ֆ... (Կը նստի աղբիւրին մարմարիոնէ աստիճանին:)

Դանակագործ, *(անոր մօտ գալով)*.— *Բարի՛ իրիկուն պարո՛ն աղբար:*

Պայտար.— Աստծու բարին, ազնիւ դանակագո՛րծ բարեկամ:

Դանակածործ.— Ի՞նչ է, նորէն կը թխե՞ս:

Պայտար.— Է՛հ, մեր կոչումն ալ աս է ընկեր: Պայտարութիւնը ցամաք հացէն զատ ուրիշ բան տուած չունի ալլեւս: Եթէ ձի մը բերեն՝ կը պայտես: Աղէ՛կ: Բայց եթէ չբերեն... Սպասէ՛ ու սպասէ՛, բերանդ հովին բացած: Ան ատեն, ցամաք հացը ողջ բլլայ: Կոկորդէդ վար չգնա՞ց: Կը թաթխես ջուրին մէջ որ բարեբախտաբար ձրի է:

Հարուստ մարդիկ ուտեն, խմեն
Աշխարհի ճոխ սեղանից,
Մենք աշխարհի խորթ տղերքն ենք,
Մեզ փայ չըկայ աշխարհից:

Դանակագործ, (կը շարունակէ կրծել իր հացը).— Աստուա՛ծ վկայ, ի՛նչ լաւ է ըսած Աբու 'Ծ'լան, ճիշդ մեր սրտէն խօսած է:

Հողագործը, (որ լսած էր խօսակցութիւնը, հասնելով).— Շարունակէ՛, աղբա՛ր, շարունակէ՛: Սա միւս տունն ալ ըսէ:

Դանակագործ. Օ՛, բարի եկար, ռէնջպէ՛ր աղբար:

Պայտար, (պատառը կուլ տալով).—

Խեղճ աղքատի հողին դուրս գայ,
Բարից-հողից հաց քամէ՝
Բեռով հացը հարուստին տայ,
Հարուստն իշխէ, վայելէ:

Ջուլհակ, (իր կարգին հասնելով).— Քրտնո՛ւնք ունինք, ընկերնե՛ր. ի՞նչ կեանք է աս, Ալլա՛հ: Փողոցի շուները մեզմէ աղէկ են: Մարդիկ կը մեղքնան անոնց, պատառ մը հաց կը նետեն: Իսկ մեզ մեղքցող չկայ: Առտուան արեւէն մինչեւ իրիկուան լուսինը,

թէզկեահին վրայ ծռած՝ մաքոք նետէ: Մէջքիս ոսկորը ճաթեցաւ: Ալլա՛հ, աւելի աղէկ էր որ ետ առնես այս կեանքը:

Դանակագործ.— Աշխատէ՛, աշխատէ՛, աշխատէ դանակներ դարբնէ, մկրատներ դարբնէ, սուրեր դարբնէ, ծայրը բան չկայ: Երկու շաբաթ է ահա որ կեռասը ելած է: Սուտակի պէս կարմրավառ հատիկները բերնիս ջուրերը կը վազցնեն կոր: Տղաքս խենթ կտրած են: Ամէն իրիկուն երբ տուն երթամ. դուռնէն փեշերուս կը կառչին.— «Հայրի՛կ, կեռաս բերի՞ր: Հայրի՛կ, կեռա՛ս...» Հայր եղիր ու դիմացիր: Չեմ գիտեր թէ այս տարի՞ ալ արդեօք, անցեալ տարուան պէս, համը պիտի չառնենք կեռասին..

Պայտար.— Տասն օրէ որ բերանս մսի պատառ մտած չունի ..

Ջուլհակ, (Կը ծամէ վերջին պատառը ցամաք հացին).— Այդ չոր հացին ալ փառք տուր: Ատիկա չգտնողներ ալ կան:

Հողագործ.— Աղէ՛կ կ՚ըսես, ընկե՛ր, բայց մտածէ, հեղ մը.— Աստծուն օրը, տէրոջս — շէյխին — հողերուն վրայ արիւն-քրտինք կը թափեմ ես, և իմ ալ կրծածս պատառ մը չոր հաց է: Կամ թէ՝ հետը քիչ մը պանիր: Լա՛ւ: Ես որ ծով ցորեն կ՚արտադրեմ, իրաւունք չունի՞մ միթէ ես ալ ճաշակելու այն եղ ու մեղրէն որուն մէջ կը լողայ շէյխը:

Խեղճ աղքատը դառը դատի,—
Դատարկ նստի... է՛յ աշխարհ,
Էլ ինչո՞ւ ես քարը թողնում
Քարի վըրա, չա՛ր աշխարհ:

Դանակագործ.— Գէշ արհեստ չկայ, այլ կան միայն գէշ արհեստաւորներ, կ՚ըսէին մեր հայրերը:

Բայց այսօրուան օրս ամէնէն լաւ արհեստաւորներն ալ իրենց ապրուստ շահած չունին:

Հողագործ.— Մեր երիտասարդ պետը, Սատըղը, կենդանի վկան է ըսածիդ: Կա՞յ, անոր պէս վարպետ քարակոփ մը ամբողջ Պաղտատի մէջ: Մեծ մզկիթին դրած կամարի զարդերը ան է քանդակած չէ՞:

Դանակագործ.— Եւ ի՛նչ նորէն արուեստով մը:

Հողագործ.— Այդ, անիկա ալ մեզի պէս երկու ծայրը իրարու բերած չունի: Կա՛մ սակարկուած դրամն է որ կը կտրեն վճարումի ատեն և կամ ամիսներով կը ձգձգեն չեն վճարեր: Անգամ մը այնքան բարկացած էր, որ մազ մնաց ճարտարապետին գլուխը ջարդեր իր մուրճով:

Երիտասարդ բանուոր (որ անձայն եկած էր).— Ես լսեցի ձեր բոլորին ալ տրտունջը: Բայց իմ ցաւս ուրիշ է:

Պայտար.— Է՛հ, ամէն մարդուն ի՛ր ցաւը: Կրակը կ՚այրէ հո՛ն ուր կ՚իյնայ...

Ջուլհակ.— Ո՞վ իր արհեստէն գոհ է, որ մեր երիտասարդ ատաղձագործն ալ գոհ ըլլայ:

Երիտասարդ բանուոր.— Ընկերներ, այլապէս խորունկ է իմ ցաւս: Ահաւասիկ, ես 25 տարու երիտասարդ եմ, և դեռ չեմ գիտեր կնոջ համը: Եթէ այս թշուառութիւնը շարունակուի, ես ո՛չ իսկ մէկ կին պիտի ունենամ կեանքիս մէջ: Մինչդեռ բախտաւորները մէկէ աւելի կիներ ունին: Անոնք են նաեւ որ կը յափշտակեն ամէնէն գեղեցիկները՝ դրամին ուժով: Ես դեռ կնոջ մը հետ քով քովի շունչ շունչի չեմ պառկած: Չեմ ճանչնար անոր հոտը: Հեռուէն, երբ անգաղտնապահ հովը փէշէին ծայրը վեր հանէ, հեռուէ՛ն, փայլակի մը պէս միայն կը տեսնամ կոյսի մը հրեշտակային մսով դէմքը... Այս կարօտո՞վ ես գերեզման պիտի մտնեմ...

Այս խօսակցութեան ընթացքին, նոյնպէս անձայն կը հասնի չորրորդ մը՝ կօշկակարը: Կը լուացուի, կը խմէ եւ ապա կը խառնուի խումբին:

Ջուլհակ.— Է՛հ, ամուրի՛ բարեկամս, ա՛տ ըլլար քու ալ տէրտդ:

Երիտասարդ բանուոր.— Հապա զաւակնե՞րը որոնց կրնայի ծնունդ տալ այս կորիճ օրերուս: Իմ չծնած զաւակներուս ոճրագործը կը դառնայ ահաւասիկ ժամանակը:

Ջուլհակ.— Իսկ աղքատութիւնը իմ ծնած զաւակներուս ոճրագործը եղաւ: Ահաւասիկ, վրայէ վրայ կը կորսնցնեմ երկու զաւակներս՝ մէկ ամսուան մէջ...

Պայտար.— Քեզի ալ ո՞վ ըսաւ որ 4-5 հատը իրարու ետեւէ շարես: Վերմակիդ չափով ոտքդ երկնցուր:

Երիտասարդ բանուոր.— Ընկերնե՛ր, նոյնիսկ վշտին տակ միամինակ ճզմուելու համար, ընկերուհի մը ունենալու է մօտդ:

Փոքրիկ մանչ մը անշշուկ սպրդած է խումբին մէջ եւ ջուլհակին քղանցքէն կը քաշէ:

Ջուլհակ, (ետեւը դառնալով).— Ի՞նչ է ծօ՛, ի՞նչ կ՚ուզես, հոս ի՞նչ գործ ունիս:

Տղան, (մէկ կողմ քաշելով հայրը).— Մայրիկս ըսաւ որ տուն պիտի գաս:

Ջուլհակ, (նեղուելով տղուն ներկայութենէն և ուզելով ճամբել զայն).— Լաւ, դուն հիմա գնա, ես քիչ վերջը կուգամ:

Տղան, (յամառ, կառչելով հօրը).— Ջըլլա՛ր, հա՛յրիկ, մայրիկս ըսաւ որ ա՛նպատճառ քեզի հետս առած տուն դառնամ: Անպատճառ բերես, ըսաւ:

Ջուլհակ.— Ինչո՞ւ: Ի՞նչ կայ: Բա՞ն մը պատահած է:

Տղան.— Դէպք պիտի պատահի եղեր: Անանկ

ըսաւ: Ուշ ատեն, դուրսը պէտք չէ գտնուի, ըսաւ: Բալէ՛, հա՛յրիկ, հայտէ՛ երթանք մութը չկոխած:

Ջուլհակ, (ափոց մը տալով աղուն յետոյքին).— Նզովի՛ց արմատ: Շուտով տուն կորսուէ:

Տղան, ձեռքովը արցունք մը սրբելով, կ'ընկրկի քանի մը քայլ, չի հեռանար:

Դանակագործ.— Ի՞նչ է, նորէն կնիկդ քե՞զ կը կանչէ: Էրիկ կնիկ աղէկ իրար գտած էք: Երկուքդ ալ վախկոտ:

Հողագործ.— Չըսե՞ս, խուփը գլտորեր՝ պտուկն է գտեր:

Ջուլհակ, (սաստելով տղան որ կեցեր կուլայ).— Դեռ հո՞ս ես, Չըսի՞ քեզի որ երթաս: Ես մայրիկէդ աւելի աղէկ գիտեմ դուրսը վտանգ ըլլալը կամ չըլլալը: (Սպառնական՝ տղուն վրայ երթալով) Հինգ աղբար կ'ուզես կոր հա՞

Տղան՝ վախցած կը փախչի: Խումբը, որ պահ մը ուշադրութիւնը դարձուցած էր այս միջադէպին վրայ, կը վերսկսի ընդհատուած խօսակցութիւնը:

Հողագործ.— Հա՞, ո՞ւր էինք:

Դանակագործ,— Մէկը իր ուշացող հայրութիւնը կ'ողբար:

Պայտար.— Միւսն ալ՝ իր որդեկորոյս հայրութիւնը: Մէկը կնիկ չունենալու ցաւէն կը տանջուէր. միւսն ալ կնիկ ու զաւակ ունենալու ցաւէն... (Ծիծաղներ):

Կօշկակար.— Ա՛ղբար, կեցէ՛ք այս մասին բան մըն ալ ես ըսեմ? Քանի շաբաթ է որ կնոջս սանտր մը խոստացած եմ: Տօսախէ հասարակ սանտր մը, եւ չեմ կրցած առնել: Ինչո՞ւ: Տասն օր է որ մարդ չէ եկած խանութիս դուռը զարնելու, եթէ ոչ կօշիկ մը շինել տալու, գոնէ նորոգել տալու համար: Տունը հաց պէտք է, չէ՞: Այս առտու կինս իր հարսնութեան

վերջին զարդերը — օղերը — տարաւ՝ գրաւ դնելու վաշխառուին մօտ: Տեսեր է որ, վաշխառուին նազելի կինը անկողինէն նոր ելած՝ ա՛յն պահուն երբ մեզի համար օրհասական է արդէն, փղոսկրէ սանտրով մը կը սանտրուի: Դո՛ւն ըսէ հիմա, մեզմէ ո՞րը աւելի բախտաւոր է, դո՞ւն՝ որ ամուրի ես, թէ մենք՝ որ ամուսնացած ենք:

Դանակագործ.— Ո՛չ, մէկդ, ո՛չ միւսդ: Ես կ'ընդունիմ որ մեր երիտասարդ ընկերը իր կարգին զըրկուած մըն է: Բայց, էական ցաւը ան է որ, մենք, չունեւորներս, ունեւորին հաշւոյն կ'աշխատինք: Դո՛ւն՝ վաշխառուին համար, ես՝ տանտէրոջս, ան՝ շէյխին, եայլն:

Երիտասարդ բանուոր.— Իսկ ըոլորս ալ՝ կառավարական բարձրաստիճաններուն համար, որոնք իրենց կողոպուտներովը կը յղփանան:

Դանակագործ.— Վեց ամսուան վարձք պարտական էի տան տէրոջս: Խնդիրը հոն հասած էր որ պիտի վռնտուէինք տունէն: Ամբողջ շաբաթականս տարի տանտէրոջս ափը լեցուցի: Այսօր՝ անօթի՛ ենք: Պարտքերու մէջ խեղդուած: Ամէնէն առաջ, ա՛յս ցաւին, շահագործուելու ցաւին ճարը պէտք է գտնել: Մնացածը՝ իր կարգին կը դարմանուի:

Ջուլըակ.— Տղա՛ք, ուշադրութի՛ւն: Խօսքը փոխեցէ՛ք: Քիաթիպը դէպի հոս կուգայ:

Պայաար.— Փա՛ռք Ալլահին, օդերէն զանգատելու պատճառ չունինք:

Հողադործ.— Չէ՛, շիտակը այս տարի մայիսը շատ տաք չըրաւ: Տանելի է: Անցեալ տարի մայիսին այնպէս կը քրտնէի՝ ինչպէս օգոստոսի մէջ:

Քիաթիպ, (կը մօտենայ խումբին: Կեղծ ժպիտ).— Բարի՛ իրիկուն, բարեկամնե՛ր: Կ'երեւա թէ աղբիւրը ձեզ իրիկնային հանգիստի հրաւիրեր է...

Մէկ քանին, (միառին).— Այո՛, այո՛...

Քիաճիպ.— Այս աղբիւրին ճակատը՝ ոսկեզօծ տառերով գիտէ՞ք ի՛նչ գանգակուելու էր: Սա՛.— «Եկէ՛ք լինձի բոլոր յոգնածներդ ու բեռնաւորուածներդ, և ես ձեր պիտի հանգչեցնեմ»: Ճիշդ չէ՞: (Կը

Ջուլիակ.— Շա՛տ ճիշդ, Տէ՛ր Քիաճիպ:

Քիաճիպ,— Ես ալ ահա ձեզի պէս փորձուեցայ և անոր մօտ եկայ: Պաղ ջուր մըն ալ ես պիտի խմեմ: (Կը խմէ): Օ՛խ:

Պայտար.— Առո՛ւշ ըլլայ, Տէ՛ր Քիաճիպ:

Քիաճիպ.— Է՛, ըսէ՛ք տեսնենք, ի՞նչպէս կ՛ապրիք:

Գաղտագողի իրարու նշան կ՚ընեն՝ վերապահ շարժելու համաք:

Պայտար.— Սանկ, նանկ...

Քիաճիպ հարցական կը նայի Ջուլիակին:

Ջուլիակ.— Դէշ աղէկ կ՛ապրինք:

Դանակագործ.— Աւելի դէշ՝ քան թէ աղէկ:

Քիաճիպ.— Ըսէ՛ք, բացատրեցէ՛ք: Ինձմէ մի՛ քաշուիք:

Դանակագործ.— Ի՞նչ պիտի քաշուինք: Մեր կերպարանքը չի՞ խօսիր մինչէ մեր տեղը: Աղէկ նայէ:

Քիաճիպ,— Կը խօսի. ի՞նչպէս չէ: Ես ձեր բոլորին կերպարանքն ալ շատ լաւ կը ճանչնամ:

Դանակագործ.— Կատուի մը աղէկ կամ դէշ անած ըլլալը հասկնալու համար, անոր գիտցը կը շօշափենք: Ցցուա՞ծ են ոսկորները: Կը նշանակէ թէ նիհար է: Ուրիշ խօսքով՝ անօթի մըն է, մարդուս գիտեսը շօշափելու պէտք չկայ: Կը բաւէ միայն անոր գէմքը դիտել: Ցցուա՞ծ են այտին ոսկորները: Կը նշանակէ թէ հեռու է կուշտ ու կուռ ուտող մը ըլլալէ: Ասկից աւելի պերճախօս ի՞նչ կ՛ուզես,

Քիաճիպ.— Այսինքն, եթէ գանգատ մը ունիք

մէկէն, սրտաբաց ըսէք: Ձեր բարիքին համար է: Թերեւս ճար մը կրնանք ընել

Պայտար եւ Ջուլիակ.— Ո՛չ, ո՛չ, գանգատ չունինք:

Դանակագործ.— Ի՞նչ օգուտ ուրիշին գանգատուէին: Պէտք էր որ մեր գլխուն ճարը մեր ձեռքովը նայինք:

Կօշկակար.— Հասկցողին շատ բարեւ:

Քիաճիպ, (ամօթահար).— Լա՛ւ ուրեմն: Կը մաղթեմ որ կեանքէն տրտնջալու պատճառ չունենաք բնաւ: Մնաք բարով:

Կը մեկնի ուղղուելով Աբու Լալալի տան ետեւի նեղ փողոցը ուր կ՚աներեւութանայ:

Պայտար եւ Ջուլիակ.— Երթա՛ք բարով, Տէ՛ր Քիաճիպ:

Դանակագործ.— Ահա՛ մեր սիրելի պարապմունքը, Սատըգը որ կուգայ:

Սատըգ, (ձախ կողմէն գալով).— Բարե՛ւ բոլորիդ: Ինչ լուր:

Ջուլիակ.— Աղէ՛կ որ հիմա եկար: Շատ վախցայ որ քիչ մը ասաղ կուգայիր:

Պայտար.— Շիտակը իմ ալ սիրտս դողի մէջ էր:

Սատըգ.— Ինչո՞ւ: Ինչ կայ որ:

Դանակագործ.— Ոչի՛նչ. ճանըմ՝ քիչ մը առաջ Քիաճիպը հոս էր, ատոր համար ըլլալու է:

Ջուլիակ.— Բայց գիտես որ այդքան ալ ոչինչ չէ: Այդ արարածը՝ մեզ լրտեսելու պաշտօն մը տուած է ինքզինքին...

Պայտար.— ... Եւ բոլոր ըսածը, նոյն իսկ չլսածը կ՛երթայ իսկոյն կը հաղորդէ խորհրդականին՝ անոր աչքը մտնելու համար:

Ջուլհակ.— *Իսկ դուն՝ կրակոտ մարդ ես. կրնայ ըլլալ որ հետը վէճի բռնուէիր:*

Սատրգ.— *Եթէ նոյնիսկ վէճի բռնուէի հետը. ի՞նչ կար ատկից վախնալու:*

Ջուլհակ.— *Եղբա՛յր, ես ալ քեզի հետ կ'ատեմ այդ մարդիկը: Բայց վերջապէս...*

Սատրգ.— *Ի՞նչ վերջապէս.*

Ջուլհակ.— *Վերջապէս իշխանութիւնը այսօր անոնց ձեռքն է: Ի՞նչ օգուտ բարձրագոչ յայտնելէն՝ մեր ատելութիւնը:*

Երիտ. Բանուոր.— *Եթէ այսօր անոնց ձեռքն է իշխանութիւնը, ինչո՞ւ վաղը մերը չըլլայ:*

Հողագործ.— *Ի հարկէ: Ո՞վ ըսաւ որ միշտ անոնք պէտք է ըլլան իշխողը, իսկ մենք՝ միշտ գլուխ ծռողը:*

Կօշկակար.— *Ես բացարձակապէս ձեր երկուքին կարծիքէն եմ:*

Դանակագործ.— *Ե՛ս ալ:*

Ջուլհակ.— *Սա՛տրգ, այն ձեռքը զոր չես կրնար կտրել, ստիպուած ես համբուրել և ճակտիդ տանիլ. Գոնէ ժամանակ մը.*

Սատրգ.— *Բայց ինչո՞ւ չես կրնար կտրել այդ ձեռքը. ո՞վ ըսաւ քեզի. Փորձեցի՞ր երբեւիցէ. ո՛չ.*

Պայտար.— *Սո՛ւր չունիս.*

Սատրգ.— *Սուրը չեն տար քեզի պիտի խլե՛ս. պիտի ոլորե՛ս սուրը բռնող ձեռքը, այնքա՛ն ուժով որ սուրը վար իյնայ. Այն ատեն պիտի վերցնես գետնէն զայն և մէկ հարուածով պիտի թռցնես այդ ձեռքը. ապա սուրին ծայրը պիտի անցնես կտրուած արիւնաթաթախ ձեռքը, պիտի պտտցնես փողոցէ փողոց. և հրճուող ամբոխին ցոյց տալով՝ պիտի աղաղակես,— «Ահաւասիկ» չարագործ ձեռքը որ իր արդար պատիժը*

գտաւ: Քանի գլուխդ ծռես, այնքա՛ն աւելի դիւրութեամբ լուծը կ'անցնեն վզիդ: Հարուածե՛լ գիտցիր:

Այս միջոցին, փողոցին անկիւնէն հազիւ թէ կ'երեւայ ստուերանման մարդկային գլուխ մը. որ Թաքուն՝ խումբը կը լրտեսէ: Գլուխը կը քաշուի՝ առանց նշմարելու:

Պայտար.— *Է՛հ, դուն կտրիճ ես, Սատրգ:*

Սատրգ.— *Ուզէ՛. և դուն ալ կ'ըլլաս: Կտրիճ ըլլալն ալ կամքի, վարժութեան խնդիր է:*

Կուգան երկու իւլէմաներ (փաթթոցաւոր):

Իւլէմաները.— *Սէլա՛մ բոլորիդ:*

Բանուորները.— *Ալէքի՛ւմ սէլամ:*

Ա. իւլէմա.— *Ի՞նչ բանի վրայ է նորէն խնդիրը:*

Հողագործ.— *Ի՞նչ պիտի ըլլայ: Մե՛ր յաւիտենական նիւթը,— մեր վիճակը:*

Դանակագործ.— *Գիտես որ մեր անվեհեր Սատրգը յեղափոխական լուծումներուն կողմնակից է:*

Ջուլհակ.— *Եղբա՛յր, կ'ըսեմ թէ՝ ի՞նչ պէտք բուռն միջոցներու դիմելու: Հետեւանքներն ալ հաշուելու ենք:*

Պայտար.— *Զգեցէ՛ք, թող Աստուծմէ գտնան:*

Բ. իւլէմա.— *Մե՛ծ է ժողովուրդին կրած չարչարանքը: Բայց մեծ է Ալլահին արդարամտութիւնը: Եթէ այստեղ չպատժուին կեղեքողները, անոնք անպայման իրենց պատիժը կը գտնեն անդիի աշխարհին մէջ:*

Սատրգ.— *Ալլահը չկա՛յ: Կամ, եթէ կ'ուզէք. Ալլահը կայ՝ միմիայն կեղեքողներուն օգնութեան հասնելու համար: Բայց Ալլահը ձեզի ալ կ'օգնէր՝ եթէ դո՛ւք իրեն դէմ չըլլայիք:*

Պայտ. եւ Ջուլհակ.— *Մենք Ալլահին դէ՛մ... էսթաղֆի՛րուլլա... (Քա՛ւլիցի): Քաւ լիցի:*

Իլէմա.— *Եթէ Ալլահին պարգեւած ուժերը չգործածէք, նոյնինքն Ալլահին դէմ թշնամանած կ'ըլլաք: Այս բազուկը ինչո՞ւ տուաւ Ալլահը ձեզի: Այս ուղեղը ինչո՞ւ դրաւ Ալլահը ձեր գանկին տակ: Որպէսզի օգտուիք անոնցմէ: Որպէսզի գործածէք զանոնք: Քանի թողուք որ անոնք անշարժութեան մէջ բթանան ու փճանան, պարզ էր որ դուք՝ թէ՛ Ալլահին դէմ և թէ ձեր անձին դէմ մեղանչած կ'ըլլաք:*

Հողագործ.— *Փէյղամպէ՛րը վկայ, շատ շիտակ կը խօսի: Հոգւով սրտով ես իրեն հետ եմ:*

Դանակագործ եւ կօշկակար.— *Ե՛ս ալ, ե՛ս ալ*

Երիտ. բանուոր.— *Իսկ ես կ'ուզէի շիտակը աւազա՛կ ըլլալ: Այս աշխարհիս մէջ ո՛չ ոքի առջեւ ճիտ ծռել: Ուզածիս պէս թափառիլ անապատներուն մէջ: Կողոպտիչներուն կարաւանները կողոպտել և աղքատներուն բաժնել արդար աւարը:*

Հողագործ.— *Ընկե՛րներ, քանի՛ դուք այդ բաները կ'ըսէք, այնքան աւելի մտքիս մէջ կը կրկնուին Աբու Լալա Մահարիի խօսքերը.—*

Խեղճ աղքատը տառը տարի ,—
Դատարկ նստի... է՛յ աշխարհ,
Էլ ինչո՞ւ ես քարը թողնում
Քարի վերա, չա՛ր աշխարհ...

Բանուորները՝ (*ոգեւորուած կ'երգեն*).—

Ա՛խ, մեր սիրտը լիքը դարդ, ցաւ,
Օր ու արեւ չտեսանք,
Վա՛խ, մեր կեանքը սեւով անցաւ,
Աշխարհից բան չիմացանք:

Գայտար.— *Եթէ սա մեր ցաւերուն երգիչն ալ չըլլար, մեր ձայնը անարձագանգ պիտի մարէր:*

Ա. Իլէմա.— *Ինչպէս կանչ մը որ կը կորսուի անապատին անսահմանութեան մէջ:*

Դանակագործ.— *Իր սրտին մեծութիւնը հոն է որ, մեր կեանքը իրը չըլլալով հանգերձ, կարծես թէ մեզի պէս կ'զգայ մեր տառապանքը:*

Ա. Իլէմա.— *Փորը՝ կուշտ, կոնակը՝ տաք մարդոց դէմ մեզի չափ ոխով լեցուած է:*

Սատրգ.— *Զրկուած մը չըլլալով հանգերձ, զրկուածներուն հետ է՝ իր ամբողջ բարութեամբը, և չի քաշուիր ամէն առիթով իր վեհանձն ձայնը բարձրացնելէ՝ ի նպաստ մեզի:*

Երիտ. բանուոր.— *Անտարակոյս՝ շատ լաւ է, յոյժ ծափահարելի: Հոտ է արդէն Աբու Լալալի ազնուութիւնը — իջնել դէպի տառապողները: Բայց՝ եթէ չզրկուած մը կրնայ այդքան յուզիչ շեշտեր գտնել, ապա ուրեմն ի՞նչ որտակեղեք ճիչեր պիտի արձակէր բուն իսկ զրկուած մը՝ երբ իր սեփական վիշտը աղաղակելու ըլլայ:*

Սատրգ.— *Համաձայն եմ: Անօթիներուն դատը անհրաժեշտ ուժգնութեամբ պաշտպանելու համար, պէտք է որ մարդ առնուազն 24 ժամ ինքն իսկ անօթի մնացած ըլլայ: Եւ կամ, իր կեանքին մէջ, մէկ քանի օր ցամաք հացի դատապարտուած...*

Բ. Իլէմա.— *Ու խմած չըլլայ մինչեւ անդամ աղաւնիին կաթը՝ մուսաներուն կաթին հետ ...*

Սատրգ.— *Բայց և այնպէս, թանկ է մեզի համար Աբու Լալա Մահարիի բարեկամութիւնը:*

Բ. Իլէմա.— *Կը ներես սակայն ըսելու, որ այդ բարեկամութիւնը միշտ ալ նոյնը չէ մնացած:*

Հողագործ.— *Ես կը սիրեմ Աբու Լալա Մահարին:*

Դանակագործ՝ կօշկակար.— *Մենք բոլորս ալ կը սիրենք Աբու Լալա Մահարին:*

Սատրգ.— *Ի՞նչ բանէ կը դատես, որ Աբու Լալալի*

բարեկամութիւնը մեզի հանդէպ՝ միշտ միեւնոյն ասպիճանին վրայ չէ մնացած:

Բ. իւլէմա.— Իր իսկ խօսքերէն:

Սատրգ.— Իր ո՛ր խօսքերէն:

Բ. իւլէմա.— Անոնցմէ՝ որոնցմով ժողովուրդին հանդէպ երբեմն խոր արհամարանք ցոյց կուտայ: Տեղ մը. անիկա ինքզինքը այնպէս կ'ենթադրէ, թէ ժահուան դատապարտուած է և կախաղան կը տարուի: Ամբոխը կը հետեւի իրեն՝ իբրև կրաւորական պարզ հանդիսատես մը միայն: Աբու Լալա կը խարանէ զայն, որ անհրաժեշտ շարժուձեւը չընէր՝ իր բանաստեղծը խլելու համար դահիճին ձեռքէն: Բայց ահա՛ բուն իսկ իր բառերը: Լսէ՛ և դուն ինքդ դատէ.—

Ինձ տանում էին դէպի կախաղան
Սըւինների տակ զինավառ զօրքի,
Եւ հետեւում էր ամբոխն ինձ անձայն,
Ամբոխը հոգու և նանիր խօսքի:

Յատկապէս կը ծանրանայ չորրորդ տողին վրայ:

Ինձ բարձրացըրին դէպի կախաղան,—
Եւ ճակտիս՝ ցընորք և վըսեմ պըսակ,
Ամբոխը սակայն թշուառ և ունայն
Խուռըն սողում էր իմ ոտների տակ...

Երրորդ տողին վերջին հատուածքն ու չորրորդ տողին առաջին հատուածը կը շեշտէ գրգռիչ եղանակով:

Սատրգ.— Զարաչար մի՛ մեկնաբաններ, Իւլէ՛մա: Դուն շատ լաւ կը հասկնաս թէ ատիկա ի՛նչ ըսել կ'ուզէ:

Ա. իւլէմա.— Ի հա՛րկէ: Եթէ Աբու Լալա Մահարի խօսքերէն կ'արտայայտուի ամբոխին տկարութիւններուն հանդէպ, անոր այդ վերաբերումը ո՛չ արհամարանքէ կը բխի՝ ո՛չ ալ ատելութենէ, այլ

ամբոխը աւելի արժանաւոր, աւելի դիտակից և ամէն տարկացումէ ազատագրուած տեսնելու խորունկ բաղձանքէն:

Սատրգ.— Այնքան յստակ է աս, որ վէճի նիւթ անգամ չի կրնար դառնալ: Մեր մեծ բարեկամը ինքն իսկ բացէ ի բաց ըսած է ուրիշ տեղ մը:

Ամբոխի բախտով հեծում եմ, ցնծում...

Իսկ անմիջապէս տող մը վարը՝ արտցաւ յանդիմանութիւնը՝.

Օ՛, անմի՛ա հոգայ, ինձ չես ճանաչում...

Արդ, կարելի՞ է իսկական անարգանք նկատել այս կոչականը՝ — անմի՛տ հոգայ — ժողովուրդին հասցէին: Բնա՛ւ: Պարզապէս բիրտ ցնցում մը՝ զայն արթնցնելու իր քունէն, անոր աչքերը բանալու համար լոյսին:

Բ. իւլէմա, (յաժառ).— Բայց հակասութիւններ ալ չեն պակսիր իր մօտ: Այսպէս, տեղ մը ան կ'ըսէ թէ կեանքը անարդար պայքար մըն է, թէ անդէն տկարներուն չզարնելու համար ինք չի մտներ այդ պայքարին մէջ և սուրն ալ կը նետէ ձեռքէն, նոյնիսկ սուրը ինքնին վար կ'իյնայ: Մինչդեռ ուրիշ տեղ մը ան՝ թէ ի՛նչ կ'ըսէ.—

Ճգմի՛ր ժարդուն և թըսի՛ր վեր
Որովհետեւ, եթէ
Չես սպանել, քեզ կ'սպանեն՝
Դուն սպանի՛ր, քեզ չսպանեն:

Սատրգ.— Չեմ հասկնար թէ դիտաժո՞ղ արդեօք տառապէս կ'ընդունիս դառնութեան այդ արտայայտութիւնները: Որովհետեւ, եթէ քիչ առաջուան բացատրութիւններուն ուշ դրած ըլլայիր, այլեւս այդ դիտողութեան տեղի մնացած չէր ըլլար:

երիտ. բանուոր.— Իլէ՛մա, դուն այնպէս կը խօսիս, որ կարծես թէ մեր թշնամիներուն կոդմէն ղբրկուած ըլլայիր։

Հոդագործ. (ցած ձայնով՝ դանակագործին).— Գրաւ կը դնեմ որ շէյխին մարդն է ասիկա...

Սատրգ.— Լաւ է որ ա՛լ վերջացնենք այս խօսակցութիւնը։

Ա. իլէվա.— Եւ վերջացնելու համար խօսքը Աբու Լալա Մահարիին տանք։ Կ՛ուզէ՛ք։

Ձայներ.— Շատ լաւ։ Շատ լաւ։ Կ՛ուզենք։

Ա. իլէվա.— Ուրեմն, լսեցէ՛ք։

Կ՛արտասանէ՝

Անհուն վրէժի և ատելութեան
Դըժոխեն է այրում թունոտ իմ հոգին,
Եւ ես չեմ բերում խօսքը հաշտութեան,
Որ ծանր է պառկում աղքատի սւսին։
Անհուն վըրէժի և ատելութեան
Պատգամն եմ վառում ես ձեր սրտերում,
Եւ ձեզ ասում եմ՝ քաղցած շան նըման
Հերիք է լիզէք ոտքը մեծատան,
Ես ձեր ժանիքը սըրում եմ ահա՛,
Ո՛վ դու, արնաքամ. աղքատ, ցնցոտի,
Դո՛ւ՝ որ անմիտ ես, անտուն, անօթի,
Դո՛ւ՝ որ քո ձեռքին կըռնել ես շղթայ,
Դո՛ւ՝ որ քրտինքդդ դառըն - ծուացած
Ընդովք ես շինել և լուծ քո վրդա —
Ես քո ժանիքը սըրում եմ հիմա։

Կանդնեցընում եմ բազուկըդ անա,
Ինչպէս ոխակալ օձն անապատի,
Եւ քո քարացած բըռունցքում հիմա

Ես սուրն եմ դընում ահեղ ծըշմարտի,
Եւ քո սրտի մէջ վառում եմ ահա
Հուրն ազատութեան և իրաւունքի.—
Կահդնեցընում եմ բազուկըդ ահա՛,
Ինչպէս ոխակալ օձն անապատի...

Բուռն ծափեր: «Շուրրա՛, կեցցէ՛ Աբու Լալա Մահարի»:
Եւ անգամ մը եւս կ՛երեւայ լրտեսողին գլուխը՝ առանց տեսնուելու:

Բ. իլէվա.— Տարակոյս չկայ որ ուժեղ է իրրեւ գրուածք. Սակայն իրրեւ իմաստ՝ ես հակառակ եմ: Սուր բարձրացնողը սուրով պիտի իյնայ:

երիտ. բանուոր.— Թերեւս։ Եթէ ես ալ սուր բարձրացնեմ, թերեւս ես ալ մեռնիմ, բայց՝ հեռացնելէ վերջ միայն. իսկ մինչեւ մեռնիլս, ինքնիշխան կ՛ապրիմ սուրիս շուքին տակ։

Հոդագործ.— Եթէ ես այդպէս մէկ օր ալ ինքնիշխան ապրիմ, նորէն այդ կորիճ օրը այդ թշուառութեան հետ չեմ փոխեր:

Կօշկակար.— Մէկ օր թագաւորելը՝ թագաւորել է։

Բ. իլէվա.— Իսկ ի՞նչ պատասխան պիտի տաք անդենականի մէջ:

Սատրգ.— Ընկերնե՛ր, մենք անդենականի հոդը կը թողունք հոն դանուողներուն, այնպէս չէ՞։

Ձայներ.— Այո՛, այո՛։

Սատրգ.— (Շարունակելով) Եւ որովհետեւ անդենականին մէջն ենք, ապա ուրեմն աստղենականի՛ մեր հոգերովը զբաղինք. ի՞նչ է մեր ուզածը։

Բոլորը մէկ.— Հա՛ց, հա՛ց, մեր ամէն օրուան հա՛ցը։

Պոյտար.— Եւ հետը քիչ մը միս :

Դանակագործ.— Եւ քիչ մըն ալ պանիր ու պտո՛ւղ։

Ջուլիակ.— Քիչ մը կաթ՝ մեր զաւակներուն։

երիտ. բանուոր.— Եւ յետոյ, երջանկութի՛ւն։

Սատրգ.— Եւ ազատութի՛ւն։

Ա. ԻԼԷՄԱ.— *Եւ արդարութի՛ւն։*

ՍԱՏԲԳ.— *Մէկ խօսքով, մենք ուրիշ բան չենք ուզեր եթէ ոչ մարդավարի ապրիլ, մենք՝ Պաղտատի չարաստանչ բանուորներս։*

ԵՐԻՏ. ԲԱՆՈՒՈՐ.— Ազդանշանը կուտայ ու կը կ'սկսի երգել։ միւսները կը ձայնակցին իրեն խանդավառ։

Մենք բանուորներ ենք Պաղտատի,
Ո՞վ, մեզի չափ ո՞վ կը դատի,
Մեզի չափ ո՞վ է անօթի...։

Երկիրն ինքզինք մե՛զ կը պարտի,
Մ'աքոք, դանակ, սուսե՛ր մարտի,
Կը դարբնենք շեղբն ալ՝մկրատի։

Վարպետներ ենք մենք Պաղտատի՝
Կամարակապ կորնթարթի,
Արաբական խրթին դարդի.

Թելով մետաքս և արծաթի,
Ոսկեճամուկ թելով բուրդի,
Կ'երևիննենք դիպակ մենք հարուստի։

Հառաջին տակ մեր կարօտի,
Մե՛նք կը հիւսենք երփներփի զօտի,
Մենք, որոնց կրածն է ցնցոտի։

Կը յօրինենք լաստ ու քաշտի,
Նըժոյգներու թամբեր կաշի,
Կարմիր մուճակ գեղապաշտի։

Վարձկան՝ փուռի, կամ ըսպանդի,
Թէ քարակուտ՝ ադամանդի,
Ո՛չ մէկ աղբիւր ունինք խինդի։

Էրմէնիի, Ֆարս ու քիւրտի
Երկրէն հասնող Տիգր-Եփրատի
Ջափ մեր քրտինքը կը յորդի։

Բայց միշտ բոպիկ ենք, անվարտի՛,
Դըժոխքին մէջ ինչպէս տօթի,
Սառ շունչին տակ նոյնպէս ցուրտի։

Անդէնին մէջ մարդ կ'ազատի՛...
Սակայն այստե՛ղ կ'ուզենք ցաթի
Փրկութեան օրն. ե՞րբ գայ պիտի...

Մենք բանուորներ ենք Պաղտատի.
Ո՞վ, մեզի չափ ո՞վ կը դատի.
Մեզի չափ ո՞վ է անօթի։

Մինչ բանուորները կ'երգեն, քիաճիպը, անշշուկ եւ ջղային, կ'իջնէ կողմնակի փողոցէն ու կը մօտենայ Աբու Լալա Մահիարիի դրանը որ բաց է կռնակի. կը զարնէ ձեռքով Աբու Լալայի արհամարոտ դէմքը. անձոյն ու կարճատես խօսակցութիւն, որու ընթացքին՝ քիաճիպը սպառնական ցուցամատ մը կը ճօճէ. Անոր մեկնումէն վերջ, Աբու Լալտ կը փակէ դուռը՝ քաշուելով։

ՍԱՏԲԳ.— *Ընկերներ, կարելի է ըսել, որ գինուորն ալ մեզի չափ անօթի է. մեզի չափ խեղճ հագուստ. անդամ մը որ անիկա ալ մեզի հետ ըլլայ...*

ԴԱՆԱԿԱԳՈՐԾ.— *Ա՛խ, ամէնքս խօսք մէկ ընելու էինք, որ աշխատաւոր ժողովուրդին թշնամիներուն հախէն գայինք։*

Հողագործ.— *Ա՛խ, եթէ բոլոր հողագործները մէկ ըլլային ու ցորեն չարտադրէին ձրիակեր ջոջերուն համար...*

Երիտ. քանուոր.— *Բոլոր հացագործները մէկ ըլլային ու հաց չեփէին՝ իրենց քրտինքովը չուտող այդ մարդոց...*

Ջուլիակ.— *Այն ատեն ֆալախային համը կ'առնէին բոլորն ալ։*

Անխոհեմ անգամ մը եւս կ'երեւայ լրտեսող գլուխը՝ փողոցին անկիւնէն:

Կօշկակար.— *Տղա՛ք, ուշադրութի՛ւն, կամա՛ց։*
Սատըգ.— *Ի՞նչ կայ որ։*
Կօշկակար.— *Լրտեսուած ենք։*
Միւսները.— *Ո՞վ է։ Ո՞ւր է:*
Կօշկակար.— *Մա՛ անկիւնէն: Կարծեմ նորէն Քիաթիպն է։*

Սատըգ, *(երիտ քանուորին).— Սիւլէյման, մինչեւ աղբիւրին անկիւնը գնա և փողոցէն ներս նայէ:*

Երիտ. քանուոր. *(վազելով կ'երթայ, ու, նայելէ վերջ, կը վերադառնայ։ Ցած).— Այո՛, Քիաթիպն է: Ճիշդ է: Պարզապէս մեզ լրտեսելու կեցած էր։ Ոտքիս ձայնը առածին պէս, պատին դարձեր է ու կը միզէ:*

Կօշկակար.— *Որովհետեւ փախչելու ժամանակ չունեցաւ:*

Հողագործ.— *Կը կարծէ թէ պիտի կրնայ մեզ խաբել, Ապո՛ւշ:*

Դանակագործ.— *Սրճարանէն ելլելէն ի վեր հոն է այդ սրիկան: Մեր ամբողջ ըսածը լսեց:*

Ջուլիակ.— *Պատրաստուեցէ՛ք վազը գնդան երթալու։*

Պայտար.— *Մահպո՛ւս: Մահպո՛ւս:*

Երիտ. քանուոր, *(պոռալով)* — *Ինծի՛ նայէ, բարեկա՛մ...*

Պայտար.— *Կամա՛ց ըսէ, կ'իմանայ...*

Երիտ. քանուոր.— *Ո՛չ, դիտմամբ պոռալով կ'ըսեմ որ իմանայ...*

Հողագործ.— *Մենք սատկած էշերս ալ եւս դայլէն վախնալիք չունինք:*

Երիտ, քանուոր.— *Ա՛լ դանակը ոսկորին հասաւ:*

Կօշկակար.— *Ա՛լ կը բաւէ։ Ի՞նչ է աս մեր քաշածը։*

Դանակագործ.— *Հերի՛ք է: Հերի՛ք:*

Սատըգ.— *Ընկերնե՛ր, հանդարտեցէ՛ք։ Պաղարիւնով խորհինք մեր ընելիքին վրայ:*

Նշան կ'ընէ Ա. իւլէմային որ Բ. իւլէման առնէ ու տանի:

Ա. իւլէմա.— *Ընկե՛ր իւլէմա, կարծեմ թէ մեր մեկնելու ժամը եկած է: Մենք երթանք:*

Բ. իւլէմա, *(դժկամ).— Երթանք...*

Ա. իւլէմա.— *Գիշե՛ր բարի՝ ընկե՛րներ,*

Միւսները.— *Բարի՝ գիշեր։*

Սատըգ.— *Իսկ որ եւ է որոշում տալէ առաջ, սպասեցէ՛ք որ երթամ տեսնեմ մեր աւազադ բարեկամը՝ Աբու Լալա Մահարին: Ժամադիր եմ հետը։ Շուտով կը դառնամ:*

Ջայներ.— *Շա՛տ լաւ։ Շա՛տ լաւ:*

Սատըգ կը դեռանայ խումբէն՝ գալով դէպի Աբու Լալա Մահարիի տունը: Մարդ չտեսնելով, ուրգոց գտնելով դուռն ալ, վեր կը նայի անգամ մը տունէն, ապա բախնակը կը զարնէ. դուռը կը բացուի. Սատըգ կը մտնէ ներս, որ ետեւէն դուռը դարձեալ կը գոցուի:

Հողագործ.— *Աստուա՛ծ վկայ, աչքս այնպէս դարչած է, որ եթէ մարդասպանութիւն ալ ըլլայ՝ պիտի ընեմ:*

Պայտար.— *Զարնել-զարնուելո՞ւ պիտի երթանք...*

Դանակագործ.— Առաջ ալ ժամը կուգայ։ Առ այժմ ուրիշ բան ունինք ընելիք։

Պայտար.— Ի՞նչ բան։

Դանակագործ.— Աւելի անմիջական բան մը։

Պայտար.— Այսի՛նքն...

Դանակագործ.— Ահա։ Այս դիշեր իսկ պէտք է երթանք կոխենք ալիւրի պետական մթերանոցը և առնենք մեզմէ մեր պէտքին համաձայն տանինք։

Պայտար.— Հապա դինուորնե՞րը։

Երիտ. բանուոր.— Անոնց ալ կը բաժնենք՝ մեզի հետ կ'ըլլան։

Կօշկակար.— Անպայման։

Դանակագործ.— Սատըգը խօսած է արդէն պահակներուն։ Համաձայն եմ։

Պայտար.— Ես չեմ դար, ա՛ղբար։ Ես կը վախնամ վախցողին մայրը՝ արցունք չի թափեր։

Կը մեկնի.

Ջուլիակ.— Ա՛ղբար, ի՞նչ մեղքս պահեմ։ Չեմ ուզեր որ եաիս որբեր և այրի մը ձգեմ։ Ես ալ չեմ դար։

Նոյնպէս կը մեկնի.

Երիտ. բանուոր.— Վաահ՛ը։

Դանակագործ.— Մանաւանդ՝ անմիտնե՛ր։ Իրենց դաւակներուն հացին անունով մեզի հետ պէտք էր որ ըլլային։

Հողագործ.— Եթէ մենք պարտուինք՝ իրենք ալ պարտուած չե՞ն միթէ։

Կօշկակար.— Մեզի հետ ըլլան թէ ոչ։

Սատըգ. (վերադառնալով).— Ընկերնե՛ր, լսեցէ՛ք, խնդիրը լուրջ հանգամանք առած է... Բայց ո՞ւր են միւսները։

Դանակագործ.— Երբ իմացան այս դիշերուան համար ծրագրուած արշաւը, կծիկը դրին։

Սատըգ.— Եւ սակայն, յաղթանակին օրը, կուգան մեր շուրջը բոլորուելու...

Երիտ. բանուոր.— Եւ իրենց բաժինն ալ պահանջելու։

Կօշկակար.— Այսօրուան հորդ փորձներէն անգամ երեսիդ խնդալով քովդ կուգան այդ օրը։ Հոդդ մի՛ ըներ։

Սատըգ.— Ուրեմն, ընկերնե՛ր, ահա՛ թէ ի՞նչ է պատահած, քիչ առաջ Ֆիլիպիլը գացած է մեր բարեկամին ժամ ըսած է անոր թէ ժողովրդային խուլ խլրտումներ կան, և ամբաստանած է թէ ատոնց գլխդիչը նոյն ինքն Աբու Լալա Մահարին է։ Սպառնացած է նաեւ, որ եթէ ժողովրդական տարերքու կողմէ որևէ խառնակութիւն մը պայթի, Աբու Լալա անձնապէս պատասխանատու պիտի բռնուի։ Ահա՛ իր քիչ առաջուան լրտեսութեան առաջին պտուղը։ Ես հաւաստեցի մեր բարեկամին, որ վախնալու ո՛չ մէկ պատճառ ունի, չունենալով ո՛չ մէկ յանցանք։

Դանակագործ.— Ի՞նչ է իր տրամադրութիւնը։

Սատըգ.— Բացարձակապէս անայլայլ կը մնայ։ Միայն կ'զգուշանայ զրգռիչներուն առիթ ընծայելէ։

Երիտ. բանուոր.— Իսկ ի՞նքը, Աբու Լալան, ի՞նչ պատասխան տուած է զրգռիչին։

Սատըգ.— Պարզապէս ըսած է, որ ո՛չ մէկ շարժումի կազմակերպիչը կամ ղեկավարն է ինքը։ Որ իր աչքին խռովարարական յանցանք մը չէ բնաւ՝ դանգուածներուն սորվեցնել՝ տէր կանգնիլ իրենց արբազան իրաւունքին։ Աւելցուցած է, որ ինք եթէ հետաքրքրութիւններուն ու խմորումները չպիտի դադրին, որովհետեւ ատոնց աղբիւրը ուրիշ տեղ է։ Ի վերջոյ ըսած է, ինք իսկ Պաղտատը մնացողը չէ արդէն։

Հողագործ.— *Ի՞նչ, պիտի կորանցնե՞նք Աբու Լալա Մահարին։*

Սատրգ.— *Դժբախտաբար։*

Դանակագործ.— *Ե՞րբ կը մեկնի։*

Սատրգ.— *Այս իրիկուն իսկ, կէս գիշերին։*

Երիտ. բանսւոր.— *Եւ ո՞ւր։*

Սատրգ.— *Շատ պնդեցի՝ բայց չըսաւ։ Սաչափը կրցայ կռահել իր խօսքերէն, որ անապատը պիտի ճեղքէ։*

Կօշկակար.— *Չէ՞ կարելի արդեօք ետ կեցնել։*

Երիտ. բանուոր.— *Բախտորոշ օրեր կ'ապրինք...*

Սատրգ.— *Ո՛չ, անդառնալի է իր վճիռը։ Իր ունեցած դրամը, քսակ մը ոսկի, յանձնէր է Տէրվիշին՝ աղքատներուն բաժնուելու համար, կ'երեւայ թէ Տէրվիշը ոա պտհուս տունէ տուն կը պտտի այդ գործով։ Իսկ իր գոյքերը մեզի յիշատակ կը ձգէ Աբու Լալան։*

Հողագործ.— *Կեցցէ՛, կեցցէ՛ Աբու Լալան։*

Դանակագործ.— *Կեցցէ՛ Պաղտատի ամէնէն բարի մարդը։*

Սատրգ.— *Ընկերնե՛ր, զգոյշ։ Ո՛չ մէկ աղմկարարութիւն։ Եւ ասիկա ի՛ր խնդրանքով։ Նախ գիտէք թէ ի՛նչքան համեստ մարդ է մեր ժողովրդական բանաստեղծը։ Կը խորշի ցոյցերէն։ Եւ յետոյ, դուր տեղը կրնանք զինքը վտանգել։ Հիմակ ամէնքս մէկ պիտի երթանք իր մօտ, անաղմուկ, եւ պիտի վերցնենք ինչ որ իր առատաձեռնութիւնը մեզի կը թողու։ Գալեցէ՛ք ուրեմն։*

Թէքեւուռն՝ խումբը կ'ուղղուի դէպի Աբու Լալայի տունը։ Կը խօսակցին մեղմաձայն։

Դանակագործ.— *Ինչո՞վ կրնանք արդեօք օգտակար ըլլալ իրեն՝ իր մեկնումին պահուն։*

Հողագործ.— *Ինչո՞վ պիտի ըլլայ։ Իր բեռները տեղաւորելով։*

Սաարգ.— *Ո՛չ մէկ բանով, ընկերնե՛ր։ Ինչ առաջ։ Ես ձեր տեղը մեր ծառայութիւնը առաջարկեցի իրեն, մերժեց։ Ամէն բան իր ձեռքով կարզադրած լինցուցած է։*

Կօշկակար.— *Այն ատեն, գոնէ ողջերթի երթանք։*

Սատրգ.— *Ո՛չ եւս։ Ինծի յանձնարարեց, որ ձէզի անգամ չըսեմ իր մեկնումը։ Բայց գիտէք որ չէի կըրնար։ Պիտի թողունք որ մեր զարմանալի բարեկամը միս մինակը ճամբայ իյնայ կէս գիշերին։ Ա՛յս է իր կամքը։ Մնաց որ մենք ուրիշ պարտականութիւն մը ունինք կատարելիք, չէ՞...*

Երիտ. բանուոր.— *Այլապէս կարեւոր...*

Աբու Լալայի դքան առջեւ են։ Կը զարնեն։ Կը բացուի։ Կը մտնեն ներս։ Շատ չանցած, բեռնաւոր դուրս կ'ելլեն. որը՝ սնտուկ մը շալկած է, որը անկողին մը, ուրիշ մը նըոյր մը եւ տապեղ մը, չորրորդ մըն ալ նարկիլէն ու ամանեղէն, Աբու Լալա Մահարի չերեւար. խումբը. անշշուկ, աջ ու ձախ բաժնուելէ առաջ մուքին մէջ, կանգ կ'առնէ պահ մը, դրան առջեւ զոր կը փակէ. վերջին խօսակցութիւն մը ցած ձայնով.

Սատրգ.— *Ուրեմն, այս գիշեր, երեք ժամէն, մեծ արմաւենիին տակ։ Ամէն մէկդ իր մարգոց հետ։*

Դանակագործ.— *Կինոերէն զգո՞յշ։ Բոպէն վճռական է։*

Սատրգ.— *Աւելորդ է ըսել, որ ո՛չ ոք կը թերանայ։*

Հողագործ. - *Թերանա՛լ...*

Կօշկակար.— *Ամէնքս ալ հոն ենք։*

Երիտ. բանուոր.— *Ա՛լ չկայ ուժ մը որ մեզ կասեցնէ...*

Վարագոյրը կը փակուի՝ անմիջապէս վերաբացուելու համար նոյն տեսարանին վրայ։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՐԱՐ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՏԿԵՐ

ՄԵԿՆՈՒՄԸ

ԿԻՒ ԴԻՇԵՐ

Լուսագեղ եւ աստեղազարդ երկինք:
Սոխակի դայլայլ:
Նուագածուհին ուտի եւ նէյի՝ պատկերին ամբողջ տեւողութեան ընթացքին:

Աջու Լալա Մահարի դուրս կուգայ տունէն, պարապ տիկ մը ձեւին տակ դուռը կը ծողու բաց եւ կ'ուղղուի դէպի աղբիւրը. կանգ առնելով հրապարակին վրայ, կը շնչէ երկինքը :

Լըռութեա՛ն երկինք, խօսի՛ր դու ինձ հետ,
աստղերիդ լեզուով, և ամոքի՛ր ինձ,
Գուրգուրի՛ր հոգիս՝ աշխարհից խոցուած,
մարդոց խաղթուած վիրաւոր հոգիս:

Իմ մէջ այրուում է մի անյագ կարօտ, կա-
րեկից մի սիրտ՝ լացող յաւիտեան,
Եւ իմ հոգում կայ մի շքեղ երազ, եւ սուրբ
արտասուք և սէր անսահման:
Ոգիս ազատ է, ես չեմ հանդուրժում իմ
վրայ իշխող ո՛չ մի զօրութեան,
Ո՛չ օրէնք, սահման, ո՛չ ճակատագիր, ո՛չ
չար ու բարի եւ ո՛չ դատաստան:
Իմ դլխի վերեւ չպէտք է լինի ո՛չ մի
հովանի, ո՛չ մի իրաւունք,

Եւ իմ կաժքից դուրս ամէն ինչ բանտ է,
և սարկացում և բռնադատմունք։
Ես կ'ուզեմ լինել անսահման ազատ,
անպարտաք, անիշխան այլ և անաստուած։
Հոգիս տենչում է միայն, մի միայն՝ մեծ
ազատութեան՝ անհուն, անտարած։

Կը լեցնէ պարապ տիկը ջուրով. կը շալկէ զայն ու կը տանի իր տան ետեւը։ Կը լսուի իր ձայնը՝ «Ձոքէ՛, ուդտս, չոքէ՛»։ Այնուհետեւ կը վիրադառնայ տուն, կը փակէ դուռը՝ երկու անգամ կղպելով զայն ու կը դրպանէ բանալին. ապա, վերջին ակնարկ մը նետելով իր տան ու շըրջապատին վրայ, վճռական քայլերով կը կտրէ հրապարակը, ջուր կը խըմէ աղբիւրէն ու կ'անհետանայ ետեւի փողոցը։ Կը լսուի նորէն իր ձայնը. «Ձոքէ՛, նա՛ուս, չոքէ՛ ..» Կ'երեւան երկու կիներ, որ կուգան ձախ կողմէն։ Ձնոնք շալկած են մէկմէկ դատարկ սափոր. կը խօսակցին։ Կանգ կ'առնեն ճամբուն, դէտին դնելով իրենց սափորը։

Ա. կին.— *Թագուհիի պէս շքեղ էր հարսը։*

Բ. կին.— *Սրմաթել դուռդ մ'էր ծածկըւած վարսը*

Ա. կին.— *Ի՛նչ օղ ու մանեակ, ի՛նչ ոսկի, զըմ. բուխտ...*

Բ. կին.— *Եւ ի՛նչ ծովացող բեհեզ ծըփանուտ...*

Գ. կին, (*նոյնպէս սափոսով· կը ժռտենայ անոնց... Հրաշալի է հարսնիքը, այնպէս չէ՞, քոյրե՛ր*

Ա. կին.— *Մենք ալ, ճշդիւ, հարսին կ'սքանչեանայինք։*

Բ. կին.— *Բայց ի՛նչ տխուր էին աղնուաշուք փեսային միւս երկու կիները, որոնք հարսին չափ պերճ հագուած էին, սակայն։*

Գ. կին.— *Քոյրե՛ր, երբ արեւը կը փայլի՝ աստղերը կը խաւարին...*

Կը դասնին երկու սափորակիր կիներ եւս։

Դ. կին.— *Ի՛նչ լաւ եղաւ, որ այս հարսնիքին պատճառով, այս պիշեր կուգանք Ջուրի։*

Ե. կին.— *Ազատ ենք վաղ առտուան հրմշտուքներէն, սպասումներէն...* (*մէկէն քօղը բանալով*). *շընջե՛նք, շնջե՛նք։*

Կը բացուին բոլոր քօղերը։

Ա. կին.— *Շնչենք անդորրութիւնը գիշերուան։*

Բ. կին.— *Անհունութիւնը շնչենք։*

Գ. կին.— *Շնչենք լիաթոք, անվախ, ազա՛տ։*

Ա. կին.— *Ազա՛տ՝ ինչպէս հովը որ լուսնկայէն կ'արծաթուի։*

Բ. կին.— *Ազա՛տ՝ ինչպէս ալիքը Տիգրիսին որ չի սանձուիր։*

Գ. կին.— *Ազա՛տ՝ ինչպէս գինով ծղրիթը որ բերնին կապ չունի։*

Դ. կին.— *Ազա՛տ՝ ինչպէս աստղը որ կը թռի երկինքէ երկինք։*

Ե. կին.— *Ազա՛տ՝ ինչպէս չէ սուլթանուհին։*

Բոլոր կիները, (*միաբերան*).— *Ազա՛տ, ազա՛տ, ազա՛տ...*

Ա. կին.— *Վանդակէն փախ տուած թռչուններ։..*

Գ. կին.— *Հապա եթէ արթննայի՛ն...*

Ե. կին.— *Հէշերու պէս փոուած են։ Այնքա՛ն խաւեցին, որ հազիւ թէ վաղ առտու սթափին։*

Դ. կին.— *Ես կը սիրեմ իմ մարդս։ Անիկա գաժան է ինչպէս բռնաւոր մը։ Անիկա արիւնկզակ է ինչպէս վագր մը։ Ամէն անգամ որ իր թեւերուն մէջ ըլլամ, ինծի կը թուի թէ ժոլորած եմ անելանելի անտառի մը մէջ և հեշտանքն ունիմ յօշոտուելու, լափուելու, անդնդային ախորժակի մը կեր դառնալու յաղուրդ տալու։ Հեշտանքը ունիմ մացառներէ ճանկըռտուելու։ Հեշտանքը՝ բոլոր անապատներու բոցերովն հըրկիզուելու և բոլոր թաւուտներու խունկերովը ողողուելու։ Ջէ՛, ես կը սիրեմ իմ մարդս։ Ես ալ հարսնիք ունիմ այս գիշեր։* (*Ծիծաղներ*)։

Բ. կին.— *Իմ մարդս իմ բանտապահս է, ճիշտ է բայց մանաւանդ իր բանտարկեալս է ան:*

Ե. կին.— *Մենք կը սիրենք մեր ազատութիւնը եւ կը սիրենք գիշերը որ մեզի այդ ազատութիւնը կուտայ:*

Ա. կին.— *Կը սիրենք գիշերը որ մեր տարկուիեան ցերեկներուն վրէժը կը լուծէ:*

Գ. կին.— *Մենք երկնային կամնաղբիւրէն, որ կը պարպուի երկրային դուռին մէջ:*

Ա. կին.— *Համբուրուին՛ք՝ շուրթ առ շուրթ՝ լուսնակապատ հովին հետ, քանի նետեցինք մեր քօղերուն նախանձոտ միջամտութիւնը:*

Ե. կին.— *Օ՛, կ՛ըզգամ նրբաշունչ մատերը գիշերուան հովին, որոնք կը սպրդին կուրծքէս ներս, որոնք կը փայփայեն սիրտզաբար՝ զգայուն կլորութիւնները, որոնք սատափի ու արծաթի չնարակով կարծես կ՛օծեն մորթս... Աղուո՛ր է գիշերը, աղուոր և փրկարար՝ հարէմի կալանաւորուհիներուս համար...*

Բ. կին.— *Ես պիտի սիրէի բոցավառ ցերեկուան ազատութիւնը, և այլ ազատութեան մէջ: պիտի ուզէի յօժարակամ բանտարկեալը ըլլալ իմ մարդուս: Գիշե՛րը: զովագին օշարակ մըն է ինծի համար. բայց այդքան:*

Դ. կին.— *Հապա եթէ արթննայի՛ն..*

Դ. կին.— *Հապա եթէ լսէի՛ն...*

Ա. կին.— *Ո՞վ պիտի լսեր մեզ, այս խոր կէս-գիշերին, փերիներն անգամ քուն են մտած. աղբիւրին ալիքն է միայն արթուն և լուսնկալին մարգրիտները կը լուայ:*

Բ. կին.— *Բայց եթէ արթննան ու դան ալ, մեր սափորները իզուր չէ որ մեզի հետ են...*

Ե. կին.— *Առաւման հարսնիք մըն ալ՝ այս գիշերը:*

Գ. կին.— *Ինչքա՛ն տօն՝ օդին մէջ:*

Բ. կին.— *Ծղրիթները՝ սիրոյ շարգիներ:*

Ա. կին.— *Ծօսաւող տերեւներ՝ շուրթերու շափշափներ:*

Դ. կին.— *Ջուրին ձայնը՝ հեշտանքի հառաչ:*

Ե. կին.— *Եւ հարսը՝ լուսնկա՛ն...*

Ա. կին.— *Փեսա՞ն:*

Ձանի մը ձայներ.— *Ա՛, փեսա՛ն, փեսա՛ն...*

Գ. կին.— *Ես դատ, Աբու Լալա Մահարի՛ն. (ծի. ծաղները). քանի որ կորսնցուց իր հարսնցուն, անիկա՛ պիտի ըլլայ այս գիշերային փեսան. (կրկին ծիծաղներ): Իսկ ես կնքամայր:*

Ե. կին.— *Ես ալ՝ հարսնքո՛ր...*

Գ. կին.— *Լսե՞ր ես գինքը երբեւիցէ, Աբու Լա-լա՛ն:*

Ե. կին.— *Հագիւ մէկ անգամ. հարեւան սենեակէ մը. Բայց իր ձայնը անմոռանալի նուագի մը պէս մինչև հիմա կ՛արձագանգէ ներսս. կը թրթռայ հոն՝ յիշատակի աղեղին տակ:*

Ա. կին.— *Ով գիտէ ի՛նչպէ՛ս խոցուած ըլլալու է հիմա իր խօսեցեալին անհաւատարմութենէն:*

Ե. կին.— *Որչա՛փ պիտի ուզէի մխիթարել գինքը:*

Գ. կին.— *Դուն դեղեցիկ ես, Այիշէ, պիտի շլացնէիր գինքը քու փայլովդ, պիտի խռովէիր, ճիշդ է այց...*

Ե. կին.— *Բայց...*

Գ. կին:— *Պիտի չկրնայիր գինքը նուաճել:*

Գ. կին.— *Կ՛ըսուի թէ՝ որչափ գգայուն, նոյնչափ և խլասասիրտ մարդ է ան:*

Ե. կին.— *Կամ թերեւս այդպէս կ՛ուզէ ցուցնել ինքզինքը:*

Բ. կին.— *Անիկա հիմա կ'ատէ՛ կիները. կիներուն դէմ կը մռնչէ:*

Ցանկարծ Քեւերու Յափհյարման նմանող արտասովոր ձայն մը կու գայ Աբոս Լալայի տան ետեւի կողմէն. խօսակցութիւնը կը կտրէ:

Ձայներ.— *Ի՞նչ էր...*

Ե. Կին.— (*Ցած ձայնով*)· *Մալասեցէ՛ք, քոյրե՛ր, երթամ տեսնեմ թէ ի՞նչ է:*

Մուշակները դանելով, բոպիկ կը վազէ ձայնին կողմը որ կը կըրկնուի. կը դիտէ անկիւնէն գաղտագողի. փիչ վերջ կը լսուին բոժոժի հրնչիւնները եւ ուղտերու մեղմ ոտնաձայնը.

Ե. Կին.— (*Վերադառնալով*) *Աբու Լալա Մահարին է քոյրեր:*

Քանի մը ձայներ.— *Աբու Լալա Մահարին...*

Ե. Կին.— *Իր ուղտերով ախորին առջեւն էր... ճամբայ ելաւ...*

Դ. Կին.— *Ուրեմն մեզ լսե՞ց ...*

Ա. Կին.— *Կարեւորը այն չէ թէ մեզ լսե՞ց կամ ոչ, այլ այն՝ թէ կ'երթա՛ր ...*

Բ. Կին.— *Բայց ի՞նչ ձայն էր թափահարման այդ շշուկը:*

Ե. Կին.— *Ոտքին փոշիները կը թոթվէր: Պաղատաի փոշիները ...*

Գ. Կին.— *Ուրեմն միտք չունի՞ ալ ետ վերադառնալու:*

Ե. Կին.— *Երթանք տեսնենք, քոյրե՛ր, երթանք տեսնենք կարաւանին հեռանալը...*

Ամէնքը մէկ կը վազեն դէպի աղբիւրին անկիւնը ու կը դիտեն հանդարտագնաց ղօղանչումը կարաւանին.

Բ. Կին.— *Բայց ո՞ւր կ'երթայ այսպէս, հինգ ուղտերով...*

Ե. Կին.— *Ու մի՛ս մինակ...*

Դ. Կին.— *Եւ ինչո՞ւ կէս գիշերով, գողի նման...*

Գ. Կին.— *Այս օրերս շատ լսուեցաւ, չէ՞ որ Աբու Լալա մեծ քէն է ըրեր ամբողջ աշխարհի դէմ, և գլուխը պիտի առնէ անդարձ երթայ...*

Ե. Կին.— *Զարմանալի՛ փոքրիկ կարաւանս...*

Ա. Կին.— *Առաջին ուղտին՝*
Բանաստեղծ տէրն է... կ'երթայ իր ուխտին ...

Բ. Կին.— *Երկրորդին վրայ՝*
Ջուրի զոյգ մը տիկ բարձեր է ահա:

Գ. Կին.— *Երրորդին վրայ՝*
Բե՞ռ մը պարէնի որ կը բերանայ՝

Դ. Կին.— *Չորրորդին վրայ՝*
Կարծես վրանի կազմած մ'է որ կայ:

Ե. Կին.— *Հինգերորդը, ա՜հ,*
Ո՛չ մէկ բեռ ունի... Դա՞մ, Աբու, Լալա՛...

Եւ կարծես իրրեւ պատասխան, կը լսուինք բոժոժի գանգիւնները:

Կիները, (*ետ դառնալով, միաբերան*).—
Եւ քարաւանը Աբու Լալայի՝ աղբիւրի նըմանմեղմ կարկաչելով՝
Բայլում էր հանդիստ, ներհած գիշերով, հնչուն դանդերի անուշ ղօղանջով:

Կիներէն ամէն մէկը կը բերէ իր տպաւորութիւնը:

Ա. Կին.— *Հաւասար քայլով չափում էր ճամբան այն քարաւանը ոլոր ու մոլոր,*
Եւ ղօղանջները ծորում քաղցրալուր՝
ողողում էին դաշտերը անդորը:

Ե. Կին.— *Մեղմ փափկութեան մէջ բաղտատան է նիրհում չեննաթի շքեղ. վառ երաշներով*
Գիւղատաններում բլբուլն է երգում քա,
դէլներն անուշ՝ սիրոյ արցունքով:

Բ. Կին.— *Շատըրուանները քըրքջում էին պայծառ ծիծաղով աղաժանդեղէն:*

Գ. Կին.— *Բոյր ու համբոյր էր խնկարկում չորս կողմ խալիֆաների քէօշկից լուսեղէն:*

Գ. կին.— Գոհար աստղերի քարաւանները թափառում էին երկնի ճամբէքով:
Եւ ղօղանջում էր ողջ երկինքն անհուն, աստղերի շքեղ, անշէջ դաշնակով:
Բ. կին.— Մեխակի բոյրով հովս էր շշնչում հէքեաթներն Հազար ու մի գիշերուայ:
Ա. կին.— Արմաւն ու նոճին անուշ քընի մէջ օրօրւում էին ճամբէքի վըրա:
Բոլոր կիները, (միաբերան):—
Եւ քարաւանը՝ օրօր ու շօրօր, գնգում էր առաջ ու յետ չէր նայում,
Անյայտ ուղին էր Աբու-Լալային բիւր հրապոյրով կանչում, փայփայում:
Աբու Լալա Մահարիի ձայնը.—
Գընա՛, միշտ գընա, իմ քարաւանս եւ քայլիր մինչեւ օրերիս վերջը...

կիները կ'սկսին կարաւանին գնացքը ձեւացնող պար մը:

Աբու Լալա Մահարիի ձայնը.—
Գնա մենաւոր վայրերը թափուր, ազատ, կոյս եւ սուրբ զմրխտեայ հեռուն,
Դէպի արեւը սըլացիր անդուլ և սիրտըս այրիր արեւի սրտում:

. . . .

Ատում եմ, ինչ որ սիրել եմ առաջ, ինչ որ տեսել եմ մարդկային հոգում,
Մարդկային հոգում՝ զազիր ու նանիր՝ համբել եմ հազար ծաղրանք ու նողկում:
Բայց ամէնից շատ ատում եմ հազար ու մէկ երրորդը կեղծիքը հոգու,
Որ զարդարում է անմեղ որբերի լուսապըսակով երեսը մարդու:

Գընա՛ անապատ, իմ քարաւանս, վայրի ամայի ափերը բոցոտ,
Եւ իջեւանի՛ր այն պղնձացած, շէկ ժայռերի տակ, գազանների մօտ:

. . . .

Եւ գազանները թող ինձ յօշոտեն, բոցոտ հողմերը շաչեն ինձ վըրա,
Եւ այսպէս, մինչեւ օրերիս վերջը, քարաւանս անդարձ, գընա՛ ու գընա՛...

Եւ վարագոյրը կ'իջնէ յամրաբար

ԵՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐ

ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՄԷՋ

Աւագի դաժան ամբաւութիւն եւ երկինք: Հեռո՛ւն միայն՝ կենսատու ովասիս մը՝ իր լճակովն ու ցոլացիկ ծառերով: Անապատին ցանցաղ բուսականութիւն:

Բեմին մէջտեղը՝ վրան մը: Մուտքը՝ աջ կողմէն, Արեւելքի դէմ:

Ջախ կողմէն, վրանը շրջապատուած է եօթը ոգիներէ. որոնք ձեռք ձեռքի բռնած՝ կիսաբոլոշակ մը կը ձեւացնեն: Անոնց մերկութիւնը քօղարկուած է արեւին լուսապատկերը ներկայացնող երանգներով: Այսպէս, առաջինը որ խորքն է, կը կրէ մանիշակագոյն շղարշներ. երկրորդը՝ լեղակ, երրորդը՝ կապոյտ. մէջտեղինը՝ կանանչ, յաջորդը՝ դեղին, վեցերորդը՝ նարնջագոյն, իսկ վերջինը՝ որ առաջին փլանի վրայ է երբ վարագոյրը կը բացուի — կարմիր:

Գիշերը կը փարատի: Առաջին ճառագայթներ:

Հուրիները.— *(Կ՚սկսին իրենց բոլորապարը երգելով.)* —

Եօթը թոյր ենք,
Եօթը քոյր ենք,
Մենք՝ հուրիներու անապատի,
Մարմնաուրթի՛ն ճառագայթի :

Թեւերը մեր՝ լուսեղէն
Մեծ հովանին կ՚աղեղեն.
Իբր ապաստան՝ փախուստներուն համօրէն:

Ու մեր քայլերը կոյսի՝
Ոտհվիրաներն են ցնորքի, երազի
Երկրին՝ որ մի՛շտ կը խուսի...

Նուրի, հուրի
Մենք հուրի
Եւ այրի
Մենք փէրի ...

Աբու Լալա Մահարի դուրս կուգայ վրանէն, կը ցոցուէ գիշերուան սրսփուքը, եւ, շլացած նորածագ արեւէն. անոր ջերմութեան ի կ'ընծայէ ինքզինք, նետելով տառատոկը որուն մէջ փաթթուած էր:

Աբու Լալա Մահարի.— *Մալա՛մ քեզ, Արեւ...*

Հուրիները.—

Պրիսմակէն բանաստեղծի իր հոգւոյն,
Ծընած ենք մենք երփնագոյն,
Հուրի, Նուրի
Մենք հուրի
Եւ այրի
Մենք փէրի:

Աբու Լալա Մահարի.—

Մալա՛մ քեզ Արեւ, շիւքըր բիւրաբիւր, դու
Աստուծուդ հըզօր, դու կեանքի աղբիւր
Դո՛ւ, իմ անմահ մայր, մայրական դու գիրկ, դու
միակ բարի, դու միայն սո՛ւրբ, սո՛ւրբ;
Տիեզերական դու անհուն բաժակ՝ ոսկի արբեցման
եւ երանութեան:
. . . . . .
Տիեզերական հազարահանդէս դու մեծ խըրախճանք բարի՛ արեգակ ..

Հուրիներու պարերգը. —

Եկէ՛ք մեզի, ո՛վ անբոյժ
Տանջահարներ, դո՛ւք դոր կեանքը խոցեց յոյժ,—
Մեր բալասանն է անո՛յշ:
Եկէ՛ք մեզի: Անցամաք
Ակունքներուն մենք կը տանինք սր համակ
Ամբրոս են, լո՛յս են ճերմակ:

Աբու Լալա Մահարի.—

Ձո երջանկութեամբ, քո պայծառութեամբ, քո
յաւերժութեամբ հարբեցրու ինձ,
Տո՛ւր ինձ անցեալի անզարթ մոռացում, լոյս
անուրջներուդ քո բուրումնալից:
Հարբեցրո՛ւ ինձ, հարբեցրո՛ւ ինձ, քո անմահ
գինով հարբեցրո՛ւ ինձ,
Մոռանամ մարդուն, սուրն ու մռայլը՝ մոռանամ
յաւերժ չարիքն ու թախիծ :

Հուրիներու պարը. —

Սովալլուկ հոգիներուն
Մենք մանանան ենք անհուն՝
Հուրի, Նուրի
Մենք հուրի
Եւ այրի
Մենք փէրի..,

Աբու Լալա Մահարի.—

Դու միակ բարի, դու միակ իմ սէր, դու միայն
սո՛ւրբ, սո՛ւրբ, մայրական դու գիրկ,
Դու յաւէտ գթոտ. մահը խորտակող, դու գերահըրաշ, միակ դեղեցիկ :

Հուրիներուն պարը.—

Անո՛նց որ մեզ կ'արժանանան,
Պըսակն ենք մենք բազմաձեւեան.—
Եօթնանըկար և եօթնագոյն
Եւ եօթնօրեայ մենք ծիածան :

Եւ իրաքանչիւրը. կարգով. կ'սկսի գովերգել 'առանձինն, իր առաքինութիւնը-

Մանիշակագոյնը.—

Թոլրս թոլրն է մանիշակի,
— Գարուններուն սի՛րուր թաքուն,—
Որուն բոլրը՝ շո՛ւնչ հրեշտակի,
Սիրոյ գգլխանք մըն է անհուն:

Բայց և թռչ՛ըն է մեղեսիկի,
Մտանեքարին այդ իմաստուն,
Որուն շողքը՝ կիսաստուգի՝
Չէ՛, արբենալ չի՛տար մարդուն...։

Լեղակագոյնը.—

Իմ լեղակէս կ՛երանգըւի՝
Լանջն հոլանի ծածկող ճերմակն.
Իմ լեղակէս կ երանգըւի
Լանջն հոլանի՝ որ է լուսնակն՝

Իմ լեղակէս կ՛երանգըւին՝
Կաթն անարատ, աչքին ճերմակն.
Այլ լեղակովս իմ կը հագուին,
Ի՛նչ փետուրներ դոր կը մոռնանք...

Կապոյտը. —

Խաժն եմ ծովուն, լո՛ւրթն՝ երկնքին,
Եւ հորիզոնն եմ ես լազուարթ:
Վիհն եմ ծուխ՝ դիւթող աչքին
Զար աչքին դէմ՝ ուլո՛ւնքը գաղտ

Բիլ նայուածքն եմ կապուտիկին,
Հասկերն ի վեր խինդով լեցուն:
Շափոզայի հիւտն եմ անգին,
Եւ ես անո՛ւրջն եմ աստղուն:

Կանանչը.—

Դալա՛ր, դալա՛ր, դալա՛րն եմ ես,
Օգաթրթիռ և լուսաթայտ:
Գարնան գորդն եմ թաւշաբեհեղ.
Երփն եմ յոյսին, երգն եմ կախարդ:

Ադուափետուրն եմ լուսակէզ
Զոր կը կըրէ գլխուն որձ բադն:
Ու զմրուխտին մորճ սիրտն եմ ես,
Նի՛շն՝ Անանցին դալարապատ:

Դեղինը. —

Վառ հրանունկին գոյնն ունիմ ես,
Բաղցրաբուրեան և ամբուլին:
Նախանձին գոյնն երբ խմինէս
Կ՛առնեն մարդիկ.— կը սխալի՛ն:
Կը փալփըլի ցոլքովն իմ վէս՝
Ամենաթանկ բանը — ոսկի՛ն:
Գեղգեղաձայն ու գեղազէս
Թռչունն՝ իմ գոյնս է — քանարի՛ն:

Նարնջագոյնը.—

Ինձմով նախ շուն թռչնալանջե՛ր.
Ու ծաղիկնե՛ր ալ պարանցիկ:
Անապատին անհունը գիր՝
Իմ երանգովս է գեղեցիկ:

Բայց ամէնէն շատ նարինջն է,
Որ, ներս ու դուրս, նըմանն է ինձ,
Որ՝ պապակին դէմ կը ճօճէ
Բուրումնափայլ ծիծն հիւթալից:

Կարմիրը.—

Ես երանգն եմ գեղեցկագոյն. —
Ծիրանին եմ արքայական:
Հրաշէկ երկաթն եմ բոցամոյն
Սուտա՛կն արծարծ. կակա՛չն ամրան:

Մե՛րկ կեռասն եմ՝ վառքն եմ վարդին,
Տորոնն եմ, բոսորն եմ արեան
Ես հիր դրօշակն եմ Զայրոյթին:
Յաղթութեան տօ՛նն եմ սրբազան:

Հուրիներու պարը. —

Եօթն օրերու մենք ծիածան,
Եօթնանըկար և եօթնաձայն,
Պըսակն ենք մենք բազմաձեւեան՝
Անոնց որ մեզ կ՛արժանանան:

Աբու Լալա Մահարի.— (միշտ արեւին ուղղելով խօսքը)։ —

Ես սիրում քեզ, ես սիրում եմ քեզ, հըրակոծ սիրով
կիզի՛ր, խոցի՛ր ինձ,
Եւ ոսկեճաճանչ վարսերըդ շքեղ փըռի՛ր ինձ վըրա,
եւ դուրգուրիր ինձ։
Եւ արիւնոտիր իմ շրթունքները հատբոյրիդ
խայթով քու հրդեհակէզ.
Երջանկաբսիւռ քո լոյս դիրկը բաց ես սիրաբորբոք
թռչում եմ դէպ քեզ։

Հուրիները.— *Եկէ՛ք, եկէ՛ք, եկէ՛ք մեզի...*
Ճիներն ենք լոյսի
կարեվերին՝ բալասան,
Ցաղցեալին՝ նըկուն,
Պապակեալին՝ բիւրեղն ենք որ կը հոսի՛։
Սաղարթներուն դալարախաղ
Ցնծութիւնն ենք ոսկեծիծաղ։
Երանութիւնն ենք մողէսին։
Դուստրե՛րը Լոյսին։
Մենք՝ հօթը քոյր,
Մենք՝ հօթը թոյր,
Անապատի մենք հուրիներ,
Ճառագայթի մենք որաներ...

Շուրջպարը աւարտած՝ կ'անհետանան։

Աբու Լալա Մահարի. —

Ո՛հ, ի՛նչ ազատ եմ, անպարփակ ազատ, մի՞թէ կարող
ըսող է այս մեծ սահարան,
Պարուրել, գրկել իր ծոցերի մէջ ազատութիւնըս՝ անհուն անսահման։
Ո՛չ մի մարդկային աչք ինձ չի տեսնի, չի հասնի ո՛չ
մի մարդկային բազուկ.
Ո՛վ ազատութիւն՝ դու դըրախտային չքնաղ վարդերի
լուսեղէն բուրմունք։

Չքնաղ անապատ, դու իմաստութեան ոսկեղէն
աշխարհ, քեզ հազար ողջոյն,
Անարատ բաղիէ, ուր մարդը մարդուն չի լլկեր
բընաւ, օրհնեալ լինիս դուն։

Յանկարծ, այ կողմէն, սրարսաւ ուղտերու Քոփիւնները՝ որ կը մոտենան; Ձայներ. «ի՛նքն է». «ոչ» — «Այո, աղէկ նայէ». «իրաւ. ինքն է...». «Այո, այո» «Ես ալ ճանչցայ»։

Դոփիւնները, բոլորովին մօտեցան, կը դադրին. կարաւանը կանգ առած է. կը լսուի «չոքեցէ՛ք ուղտերս» հրամանը. եւ երեք հոգի, դանակէսրծը. կօշկակարն ու հողագործը, վազելով կուգան դէպի Աբու Լալա Մահարին կը պահէ արձանային անշարժութիւն մը։

Հողագործ.— *Թանկագի՛ն Աբու Լալա Մահարի...*

Դանակագործ.— *Փախստակա՛ն Աբու Լալա Մահարի...*

Կօշկակար.— *Գտա՛նք վերջապէս, գտա՛նք...*

Դանակագործ.— *Լ՛ո այնքան ալ դիւրին չեղաւ...*

Հողագործ.— *Երեք ցերեկներու և երեք գիշերներու անդուլ վազք մը...*

Կօշկակար.— *Այսուհետեւ ցնծա՛, Աբու Լալա, ցնծա՛...*

Դանակագործ.— *Ինչու որ մենք կուգանք քեզի բերելու մեծ աւետիսը...*

Կօշկակար.— *Մենք կուգանք քեզի ըսելու...*

Ամէնքը մէկ.— *Թէ մեր լուծերը — խորտակեցինք...*

Հողագործ.— *Օ՛, մենք հիմակ այլեւս գերիներ չենք, Աբու Լալա.*

Ամէնքը մէկ,— *Ազա՛տ ենք հիմա մենք։*

Դանակագործ.— *Պաղտատն ու պաղտատցին՝ ազատագրուա՛ծ, իբեչպէս դուն կը քարոզէիր։*

Հողագործ.— *Բայց դուն չես խօսիր, Աբու Լալա։ Չես շարժիր։ Ի՞նչ, ուրախ չե՞ս մեր յաղթանակին համար։*

Կօշկակար.— Մեզի այնպէս կուգայ. որ երբ կը կռուէինք. դուն մեր քովն էիր, Աբու Լալա:

Դանակագործ.— Անտես կերպով մեզի հետ, մեզի ժամանակից:

Հողագործ.— Զայնդ մեր ականջներուն մէջն էր միշտ՝

Դանակագործ.— Մեր յաղթանակը քիչ մըն ալ քու յաղթանակդ չէ՞ սիրէ, Աբո՛ւ Լալա: Ինչու հավար մունջ ես և սառն:

Հողագործ.— Եթէ գիտնաս թէ ի՛նչ նեղութիւններ քաշեցինք քեզ գտնելու համար...

Կօշկակար.— Բայց քեզի պատմենք նախ թէ ի՛նչ եղաւ...

Դանակագործ.— Այն իրիկունը որ դուն Պաղտատէն հեռացար...

Հացագործ.— Մենք արդէն այդ իրիկունը որոշած էինք կոխել ալիւրի մթերանոցը...

Կօշկակար.— Եւ մեր ճարը մեր ձեռքովը նայիլ, այս անգամ:

Դանակագործ.— Հրաշք մըն էր ինչ որ պատահեցաւ: Ընդամէնը հազիւ քառասուն հոգի էինք: կէս գիշերը ժամ մը անցած էր, երբ գացինք տասնական հոգինոց խումբերով, բոպիկ, անձայն, մթերանոցը պաշարեցինք չորս կողմէն: Սատըդ սուլեց: Յարձակեցանք, պահակները յանկարծակիի եկան: Տասնէն աւելի չկային: Ամէն մէկը՝ չորս-հինգ հոգիի դէմ: կային որ մեզի հավասհոններ էին, ուշդիւրացուցին մեր գործը: Սակայն եղան ալ որ դիմադրեցին և կատաղօրէն: Բայց վերջապէս յաղողեցանք զսպել, գինաթափ ընել ու կատաղիները կապկպել: Կէս ժամ չանցած, արդէն անսահման մթերանոցին տէրն էինք: Ա՛յն մթերանոցին ուր ալիւրը լերան պէս դիզուած կը մնար, մինչ

անդին ժողովուրդը անօթի կը մեռնէր: Այն առեն մարդ ղրկեցինք աղքատ թաղերը բոլոր դուռները զարնուեցան կարգով.- «Արթնցէ՛ք, ալիւրի մթերանոցը ժողովուրդին ձեռքն է: Բոլոր չունեւորներուն ալիւր պիտի բաժնուի: Շուտով մթերանոցը»: Թէ՛ չէին հաւատար և թէ կ՛սպասէին: Անոնք որ յանդուգն էին, կամ ոմանք յանդգնութեան ընդունակ դարձեր էին անօթութեան երեսէն, վազեցին եկան: Ու ահա մէյ մէկ պարկ ալիւր շալկած, շուտով շարան շարան իրենց տուները վերադարձան: Քիչ յետոյ, վարանոտներն ալ սիրտ առին և անոնց հետեւեցան: Երկու-երեք ժամուան մէջ, ամէն մարդ առած էր իրեն բաժինը: Այդ գիշեր ուրախ եղաւ: Մարդիկ չքնացան բայց այո անդամ՝ ուրախութենէ: Հարիւրներով ու հարիւրներով պարկեր բաշխուած էին: Վաղուան հացը ապահով էր: Ալ սով չկար: Եւ ամէն մարդ կ՛օրհնէր Սատըդը:

Հողագործ.— Մէկէն ի մէկ Սատըդ եղաւ ժողովուրդին ամենասիրելի հերոսը:

Կօշկակար.— Անոր անունը, քանի մը ժամուան մէջ, գիշեր առեն քաղաքին մէկ ծայրէն միւսը թռաւ:

Դանակագործ.— Ալիւրի բաշխումէն վերջ, Սատըդ կանչել տուաւ ժողովուրդին մարդիկը, որ գան հրապարակը հաւաքուին: Բոլորն ալ եկան: Հրապարակը դարձաւ մրջիւնի բոյն մը: կը լուանար, Դեռ արեւը չէր ծագած: կրնամ ըսել թէ՝ անշապիկ ու անվարտի այդ բազմութիւնը իսկապէս անարկու բան մըն էր: Ցնցոտիներու այդ կոյտը ամէն բան աչքը առած էր: Վազրի մը պէս՝ ցատկելու կը պատրաստուէր: Այն առեն Սատըդ կրակոտ ճառ մը խօսեցաւ, պարսաւելով ժողովուրդին թշնամիները: Նախ՝ անհամարձակ, բայց յետոյ սանձարձակ կը ծափահարէին,

առաջին անգամը ըլլալով իրենց կեանքին մէջ։ Ամէն մէկ ծափը կարծես մէյ մէկ շղթայ կը կտրէր։

Կօշկակար.— Խաղողը խաղողին նայելով է որ կը կարմրի, կ'ըսեն, չէ՞։ Ճիշդ այդպէս ալ եղաւ բոլոր այդ մարդոց համար։

Հողագործ.— Իրա՛ւ ալ տեսնելու բան էր, թէ ի՛նչպէս երէկուան ստրուկները իրենց ուժին գիտակցած էին ու ամէնքը մէկ կը պոռային.— «Անկցի՛ մեծ Վէզիրը։ — Անկցի՛ն բռնաւորները։ — Հա՛ց։ — Ազատութի՛ւն»։

Դանակագործ.— Սատըգ այդ հազարաւոր բազմութեան առջեւ ներշնչում կորած էր։ Բառերը աղբիւրի պէս կը հոսէին։ «Բաւական չէ, ըսաւ, որ դուք խօսքով դէմ ըլլաք նամէրտ թշնամիին։ Պէտք է անմիջապէս գործի անցնիլ և ջախջախել զայն։ Հիմա որ միացած ենք։ Անյաղթելի ուժ մըն ենք մենք։ Պէտք է ուղղակի երթանք կառավարչատուն, գրաւենք զայն և իշխանութիւնը ա՛լ մեր ձեռքը առնենք։ Համաձա՞յն էք»։

— «Այո՛, այո՛» կ'աղաղակէր ամբողջ բազմութիւնը. մէկ մարդու պէս, վճռաբար։ Այն ատեն մարդկային ծովը ալիք ալիք թաւալեցաւ դէպի կառավարչատուն։ Պահակ զինուորները երբ տեսան այս արշաւը, քար կտրեցան։

Հողագործ.— Հա՛րկաւ ի՞նչ կրնային ընել։ Այդպիսի ցոյց դեռ տեսած չունէին։

Կօշկակար.— Ժողովուրդը ծառացեր էր։ Անօրէններուն վրայ կը քալէր։ Կարելի՛ է դէմ դնել ատոր։ Տեղի տուին։

Դանակագործ.— Զինուորները վայրկենական հասկցան, թէ Պաղտատը կ'ազատուէր կեղեքիչներէն ու կ'անցնէր իր բուն տէրոջ՝ զրկուած աշխատաւորին

ձեռքը։ Բան մը որ իրենց ալ գործին կուգար. ուստի չընդդիմացան բազմութեան կամքին։ Կառավարչատունը գրաւուած էր։ «Վէզիրի՛ն գլո՛ւխը, Վէզիրին գլո՛ւխը...» կը պոռային մոլեռանդները։ Այն ատեն քանի մը յանդուգն խումբեր բաժնուելով ամբոխէն, զանազան ուղղութեամբ,— մէկը՝ դէպի Վէզիրին պալատը. միւսը՝ դէպի խորհրդականին բնակարանը՝ դէպի Կնքապահը, եւն.։ Քիչ յետոյ յաղթանակի կանչերու մէջ, նիզակի ծայրը բարձրացած՝ Վէզիրին արիւնակալթ գլուխը ման կուգար փողոցէ փողոց։

Կօշկակար — Ի՞նչ մեղքս պահեմ. այդ անարդար մարդուն համար չկրցայ նոյէն ցաւ մը զգալ. գիտնալով մէկտեղ որ արժանի էր ժողովուրդին վրիժառութեան։

Դանակագործ.— Ահա՛ այսպէս անփառունակ կերպով վերջացուց իր ասպարէզը, ա՛յն մեծ վէզիրը որ քու գլուխդ ուտել կ'ուզեր Աբու Լալա։

Հողագործ.— Իսկ չարագործ խորհրդականին ուրիշ բախտ կ'սպասէր։ Անիկա որ իր ձեռքերուն մէջ կը խաղցնէր Մեծ Վէզիրը՝ ինչպէս խամաճիկ, յանկարծամահ եղած էր, վախէն պայթած էր իր հիւանդ սիրտը։ Ամենեւին մտքէն չէր կրնար անցընել, որ օրին մէկը վրէժխնդիր բազմութիւն մը այդպէս իր տունը կը խուժէ։

Կօշկակար.— Եթէ ողջ ձեռք անցնէր, շատ անգըթօրէն պիտի պատժուէր։ Իր մեռելն անգամ կախաղան հանեցին։ Զարիքին ամէնէն հզօր արմատը ան էր՝ իր ունեցած խելքով։

Դանակագործ.— Գալով Կնքապահին, անոր բարձրահասակ մարմինը Պաղտատի հրապարակին վրայ, եռոտանիի մը կատարէն կը ճօճէր՝ ճերմակ շապիկին մէջ, լեզուն բերնէն դուրս ինկած ու գլուխը՝ մէկ կողմ...։ Այդ լեզո՛ւն, որ անսպառ սուտի աղբիւր մըն

էր, եւ իր ճարտարութեան շնորհիւ կը յաջողէր իր հնարած անթիւ սուտերը իբրեւ ճշմարտութիւն կըլլեցնել ամէն օր ամէնուն...

Հողագործ.— Չմոռնանք նաեւ իր հաւատարիմները Սենեկապետն ու Բիաթիպը, որոնք նոյն բախտին արժանացան. մէկը իր աջ՝ և միւսը ձախ կողմը կախուելով:

Կօշկակար.— Բայց ամէնէն ողորմելին ատոնց մէջ Բիաթիպն էր: Քաշկրտելով տարին զինքը: Կու լար՝ կը պաղատէր: «Ոտքերնի՛դ պագնեմ, կ'ըսէր բարձրաձայն, ես ըրի, դուք մ'ընէք. խնայեցէ՛ք ինծի եւ այս անգամ ես ձեզի կը ծառայեմ: Մտիկ ընո՛ղը ո՞վ. բոլորն ալ իրենց պատիժը գտան:

Հողագործ.— Իսկ ես, կաշիս քերթող չէյխին գըլուխը արօրիս խոփովը ջարդուփշուր ըրի:

Դանակագործ.— Այսպէս ահա, Աբու Լալա Մահարի, յեղափոխութիւնը յաղթական հանդիսացաւ: Որովհետեւ ալ չէր կարելի տանիլ այնքան անարդարութիւն, այնքան խժդժութիւն, այնքան զրկանք եւ անասնացում, որոնց դէմ դուն ինքդ կը բողոքէիր բոլոր ուժովդ: Բաժակը յորդած էր. կամ պէտք էր ազատիլ մէ՛կ անգամէն և կամ մէկ անգամէն մեռնիլ՝ փոխանակ ամէն օր մեռնելու: Ժողովուրդը չտնտնաց: Միացաւ մեզի ու յաղթեցինք:

Հողագործ.— Քու երգերդ ալ իրենց դերը կատարեցին թէ յաղթականէն առա՛ջ, շատ առաջ, և թէ նոյն իսկ պայքարի ատեն:

Կօշկակար.— Կը տեսնե՞ս, հիմա մենք հին ըստրուկները չենք այլեւս:

Դանակագործ.— Աբու Լալա Մահարի՛, եթէ տաք գլուխ մեկնումդ չըլլար, կամ եթէ օր մը գէթ յետաձըգած ըլլայիր զայն, քու աչքերովդ պիտի տեսնէիր ժողովրդական պոռթկումն ու մեծ յաղթանակը: Պատմական օրեր կ'ապրինք հիմա մենք:

Կօշկակար.— Չե՞ս հրճուիր դուն ալ մեզի հետ, Աբու Լալա Մահարի, ըսէ՛, չե՞ս հրճուիր:

Հողագործ.— Բայց ինչո՞ւ կը լռես, Աբու Լալա՛, դուն որ կ'ըսէիր թէ՝ օր մը եթէ նոյն իսկ հողին տակ ալ ըլլաս, Ազատութեան համար մղուած կռիւները կը լսես, կը լսես՝ ու կ'արթննաս յաւիտենական քունէդ, կ'արթննաս. ու գերեզմանէդ դուրս ցատկել կ'ուզես, ազատութեան զինուորներուն միանալու համար:

Դանակագործ.— Այո՛. դուն անիկա մեզի կը պատմէիր. կը յիշե՞ս, իբրև թէ այդ մտքով երազ մը տեսած ըլլայիր:

Աբո Լդալա Մաճարի — (ճիգէ մը վերջ, յիշելով· նուագածութիւն).

Լեռների լանջում, ծանրր հողի տակ
Ես թաղուած էի՝ մեռած, մոռացուած,
Ու վաղո՛ւց, վաղո՛ւց անյայտ, լուռ մինակ
Ես ննջում էի հոգուս մէջ սուգուա՛ծ:
Եւ յանկարծ մի օր լսեցի հեռուից
Մարդահրաւէրը վեհ ազատութեան,
Ըմբոստ ամբոխի ձայնը մրրկալից.
Երգե՛ր մարտական, շեփո՛ր ռազմական.
Վառ դըրօշակի խըրոխտ ծածանում,
Զէնքի շառաչիւն, ձիեան տըրոփի՛ւն,
Քայլե՛ր առնական
Հողիս մօտեցան,
Եւ դողաց ահա՛
Եւ թեթեւացաւ
Հողը իմ վերա,
Եւ սիրտըս լցւեց այրող արիւնով
Ուզեցի ելնել, նշոյլն ամեհի
Խթանե՛լ, թռնե՛լ, շառաչե՛լ զէնքով,
Կռուե՛լ ու մեռնե՛լ դաշտերում ռազմի...:

Կօշկակար.— Փա՜ռք, Ալլահին կռիւը վերջացած է

է հիմա և դուն ալ՝ ողջ: Ահա՛ քովդ են անոնք որ շահեցան այդ մարտը: Եւ անոնք, կռուելու հրաւէր չէ՛ որ կը կարդան քեզի, Աբու Լալա՛:

Դանակտգործ.— Ո՛չ ալ մեռնելու, ինչպէս կ'երազես տաղովդ: Մենք եկած ենք քեզ հրաւիրելու որ ապրի՛ս մեզի հետ. իր անցեալը շպրտած Պաղտատի մէջ: Ապրի՛ս և մեզի հետ վայելես մեր յաղթանակին քաղցրահամ պտուղը: Եւ մեզի երգես, այժմ անկաշկանդ շնչելու երջանկութիւնը: Եկո՛ւր, Աբու Լալա՛. Երթա՛նք:

Կօշկակար.— Խալիֆան ալ ժողովուրդին հետ միշտ կրած է՝ մեկնումին համար և դարձին սպասողն է:

Դանակագործ.— Մոռցայ ըսելու, որ չդպանք ծերունի խալիֆային: Մնաց որ, անիկա իր ամբողջ պարտականութիւնը կրօնական գործերու մէջ սահմանափակած է այլեւս: Չեզոքացուած է. օրերն ալ համրուած են: Եւ շատ դժգոհ ալ չէ, որ իշխանութեան բեռը ամբողջապէս մեր վրայ առած ենք:

Հողագործ.— Օ՛ն ուրեմն, Աբու Լալա. չկորսնցնենք մեր թանկագին ժամանակը: Ա՛լ երթանք:

Կօշկակար.— Այո՛, երթանք: Պաղտատը անսահման գիրկ մըն է այս պահուս, որ թեւերը դէպի քեզի բացած է:

Աբու Լալա Մահարի.—

... Հաւատըս հանգաւ,
Ա՛խ, աշնան դալուկ տերևների պէս
Յոյսերըս մարան՝ յոյզերըս մարան,
Է՛լ չեմ արտասւում, Եւ ընկե՛ր գիտե՞ս.
Թէ սիրտըս, այնպէ՛ս սառոյցի նըման
Կրծքիս տակ մեռաւ...
Ոգեւորութեան չկայ մի հնչիւն.—
Չկայ մի թոյլ կայծ այն վառ հրդեհից:
... Ես էլ չեմ ապրում...

Կօշկակար.— Դուն ո՛չ թէ չես ապրիր, այլ մեռելիք չունիս:

Հողագործ.— Բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ այստեղ աքսորած ես դուն քեզ, Աբու Լալա: Ատ է որ չեմ հասկընար:

Դանակագործ.— Իրա՛ւ է: Գոնէ ովասիսի մը մօտ ըլլայիր: Մարախով ու մեղրով չէ որ պիտի կերակրուիս այստեղ, տնաշէն...

Աբու Լալա Մահարի.— «Մի գնա մարդկանց մօտ գնա անապատ գազանների մօտ»: (*)

Դանակագործ.— «Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ, եկո՛ւր մարդկանց մօտ, խօսքի վարպետ մըն ես դուն, — և ասունները միայն կրնան քեզ հասկնալ, ոչ թէ անասունները: Ամէնէն մոգական խօսքն անգամ անապատին մէջ անարձագանգ կը մեռնի:

Հողագործ.— Եւ յետոյ, դուն գիտես թէ ինչ յարգանք ունինք մենք, ռամիկներս, խօսքին ու գիրին ու թուղթին հանդէպ: Եթէ գետինը նետուած թուղթի կտոր մը տեսնենք երկիւղածօրէն կը վերցնենք զայն փոշիին ու ցեխին մէջէն ու կը դնենք բարձր ու ապահով տեղ մը: Պատի մը ճեղքին մէջ:

Կօշկակար.— Ըսելն աւելորդ է, որ մեր յարգանքը ա՛լ աւելի մեծ է բուն իսկ գրողին հանդէպ, անո՛ր, որ մեզի կուտայ թուղթի ու գրի սրբութիւնը: Քու տեղդ՝ քեզ փնտռողներուն մօտ է, Աբու Լալա, ո՛չ թէ հոս, անապատին մէջ:

Աբու Լալա Մահարի.—

... Եւ ես ապատում, եւ անապատում
Լուս թափառում եմ հոգիս ծանրացած,

(*) Ֆր. Նիցչէի խօսքը, զոր իբր բնաբան գործածած է «Երգեր ու Վէրքեր»ի հեղինակը՝ իր մէկ ոտանաւորին (Բադերը վայրի Թըռան Չըւարած]...

Հոգիս մըրոտուն, վշտով տոգորուն:

. . . . . .

Տիեզերքը ո՛ղջ — մի մե՛ծ, անհուն զանգ
Եւ հոգիս — նըրա լեզուակը վըսեմ...

. . . . . .

Շրջում եմ մենակ մեծ ամբոխի մէջ
Նո՛ր կըտակներով, նո՛ր պատգամներով,
Նըրան օտար եմ, ինչպէս խորթ որդի.
Նա հալածում է, նա ծաղրում է ինձ
Իւր սրբութեանը, որպէս թշնամի:

Դանակագործ.— Չէ՛, Աբո՛ւ Լալա, անիրաւ մի՛ ըլլար: Գռեհիկներ կրնան գտնուիլ, բայց ռամիկը որ գռեհիկ չէ անպատճառ, քու ամէնէն մեծ բարեկամդ է եղեր մինչեւ այսօր:

Կօշկակար.— Եթէ մտածէիր միայն, թէ ինչ նեղութիւններ կրեցինք մինչեւ այստեղ գալու համար, այդպէս չէիր ըսեր:

Հոդագործ.— Ամբողջ երեք ցորեկներ և երեք գիշերներ, հրակէզ արեւին և սաստուցիկ լուսնին տակ, աւազներուն մէջէն արշաւեցինք՝ մինչեւ որ գտանք քեզ:

Դանակագործ.— Երեւակայէ՛ որ ո՛չ մէկ ուղեցոյց ունէինք... բայց մենք քեզ կը փնտռէինք՝ ինչպէս կոյր մը պիտի փնտռէր կորսուած գանձ մը:

Կօշկակար.— Պաղտատի մէջ մարդ չէր գիտեր թէ ո՛ւր գացած ես: Ամէն մէկը մէյ մէկ ենթադրութիւն կ'ընէր: Յետոյ, ճամբուն վրայ, անապատի հովը աւերած էր առաջին սրերու հետքդ,

Դանակագործ.— Պէտէվիները զոր հարցափորձեցինք, չկրցան մեզի որոշ տեղեկութիւն մը տալ: Ըսին միայն թէ տաբօրինակ կարաւանի մը հանդիպած են, որ ոչ բարեւ կուտար ո՛չ բարեւ կ'առնէր:

Հոդագործ.— Պաղտատի մէջ, միմիայն հարուստներ կիներ տեսեր են մեկնիլդ, գիշերանց: Եւ պահ մը կարծուած է, որ զով ճամբորդութիւն մը ընելու համար ընտրած ես գիշերը:

Դանակագործ.— Քեզ փնտռելու համար, երեք ուղղութեամբ կարաւաններ ճամբայ հանուեցան,— «էկը՝ դէպի հիւսիս, միւսը՝ դէպի հարաւ, իսկ մենք որ բախտը ունեցանք քեզ ողջունելու, եկանք ահա՛ դէպի արեւմուտք:

Կօշկակար.— Բարեբախտաբար, վերջին օրուան հետքերդ մնացած էին աւազին մէջտեղ, որոնք մեզ հոս առաջնորդեցին:

Հոդագործ.— Օ՛ն ուրեմն, Աբու Լալա, չկորսընցնենք մեր թանկագին ժամանակը: Ա՛լ երթանք:

Դանակագործ.— Աճապարէ՛, սիրելի՛ Աբու Լալա, ա՛լ երթանք: Խանդավառ ու տօնական Պաղտատը, անգա՞մ մըն ալ ըսէինք, իր հարազատ բանաստեղծը կը պոռնչէ:

Աբու Լալա Մահարի՝—

Եւ անապատից, հեռո՛ւ ծովերից
Եւ դարբասներից, թէ խուլ բանտերից
Լըսում եմ անվերջ, գիշեր ու ցորեկ
Ողբ ու հեկեկանք մի՛շտ, ամենուրեք.
Տեսնում եմ արցունք ժպտի հետ հիւսուած,
Հացի հետ արիւն-վի՛շտ համատարած...

Եւ ծով արցունքներն անծայր աշխարհի
Ամէն խորշերից, ամէն սրտերից
Կաթիլ ու կաթիլ հաւաքուում, գալիս,
Թափուում են վշտոտ, խոցուած սրտիս մէջ...

Դանակագործ.— Չէ՛, չէ՛, Աբու Լալա Մահարի՛ չէ՛,

Հիմա արցունքները սրբուած են Պաղտատի մէջ,
մե՛ր Պաղտատի մէջ։

Կօշկակար.— Թշուառութեան, գերութեան բոլոր արցունքները։

Աբու Լալա Մահարի.—

Սիրտըս արդէն մոռցած շիրիմ
Արդէն դատարկ օրերուն.—
Կը խարխափիմ, թո՛ղ, ընկեր իմ,
Այսպէս հասնիմ գերեզման...

Կօշկակար.— Գերեզմա՞ն։ Դեռ շատ ժամանակ ունիս գերեզման հասնելու։ Աբու Լալա։

Դանակագործ.— Եւ դեռ ի՛նչ խնդում, և դեռ ի՛նչ ծիծաղներ ունիս տեսնելիք՝ գերեզման հասնելէ առաջ, Աբու Լալա։

Հողագործ.— Եւ վերջապէս դուն չէի՞ր ըսողը.—
Դարձի՛, վաթան, հողն անուշ է,
Հողն անո՛ւշ է, ջուրն անուշ է...

Աբու Լալա Մահարի, (յաղթահարուած)—
Գըթա՛, յայտնըւի՛ր, սո՛ւրբ ճշմարտութիւն...

Դանակագործ.— Եկո՛ւր և աչքերովդ տես ճշմարտութիւնը։ Տարբեր աշխարհ մըն է որ այնտեղ կը կերտուի։ Զտեսնուած աշխարհ մը։ Աշխարհ մը՝ ուրտեղ ուրախութիւնը ամէնուն անխտիր,

Հողագործ — Աշխարհ մը՝ ուրտեղ երջանկութիւնդ մազի թելէ կապուած չէ։

Դանակագործ.— Նո՛ր, նո՛ր, նո՛ր աշխարհ մը։

Աբու Լալա Մահարի.—

Յոգնած եմ հիմա, անուժ ու հիւանդ՝
Բայց կը հաւատամ — ունիս գոյութիւն.
Բայց է՛լ չը մնաց մի ճամբայ անյայտ.—
Ա՛խ, երեւնայի՛ր, մե՛ծ ճշմարտութիւն...

Ու ես ուժ կ'առնեմ, կը զօտեպնդուիմ,
Ցուպըս կը վերցնեմ ու ճամբայ կ'ելթամ,
Լոյսըդ կ'աւետեմ խաւար աշխարհին,
Մոլոր մարդկութեան վե՛հ կեանքըդ կուտամ։

Երեքը մէկ, (կ'երգեն).—

Կեցցէ՛ Մահարին, Մահարին ցնծա՛յ,
Չարը ջնջեցինք, ա՛լ չարը չըկա՛յ։

Թող Աբու Լալան ապրի՛, շա՛տ ապրի,
Մեր հին ցաւերուն երգիչը արի։

Ապրի՛, շա՛տ ապրի թող Աբու Լալան,
Մեր նոր կենցաղին դառնալով գուսան։

Թող Աբու Լալա Մահարին ցնծա՛յ.—
Խինդը ծաղկեցաւ։ Չարն յաւէ՛տ չըկայ։

Եւ վարագոյր

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
Арм.ССР
им. А. Мясникяна
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0333176

30660